

S 233904

ACADEMIA ROMÂNĂ

ARHIVA SENATORILOR

DIN CHIȘINĂU

ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

III.

AMÂNUNTE ASUPRA MOLDOVEI DELA 1808 LA 1812.

DE

RADU ROSETTI

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXII.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice «CAROL GÖBL» S-sor Ioan St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1909.

24.583.

Prețul 1 leu 60 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1873.

Analele Academiei Române. — Seria II:

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888

Tom. XI. — Desbaterile Academiei în 1888—9

» XI. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XII. — Desbaterile Academiei în 1889—90.

» XII. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XIII. — Desbaterile Academiei în 1890—91

» XIV. — Desbaterile Academiei în 1891—2

» XV. — Desbaterile Academiei în 1892—3

» XV. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XVI. — Desbaterile Academiei în 1893—4

» XVI. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XVII. — Desbaterile Academiei în 1894—5

» XVII. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XVIII. — Desbaterile Academiei în 1895—6

» XVIII. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XIX. — Desbaterile Academiei în 1896—7

» XIX. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

» XX. — Desbaterile Academiei în 1897—8

» XX. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898

Tom. XXI. — Desbaterile Academiei în 1898—9

» XXI. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Manuscripte din bibliotecă străină relative la istoria Românilor.

(Al doilea memoriu), de *N. Iorga*

Socotelile Brașovului și scrisori românești către Sfat în secolul

XVII, de *N. Iorga*

Socotelile Sibiului, de *N. Iorga*.

Cronicele muntene. Întâiul memoriu. Cronicele din secolul XVII,

de *N. Iorga*.

Expunere pe scurt a principiilor fundamentale ale istoriei, de *A.*

D. Xenopol

Edilitatea sub domnia lui Caragea, de *V. A. Urechiă*

» XXII. — Desbaterile Academiei în 1899—1900

» XXII. — *Memoriile Secțiunii Istorice*

Românii și Maghiarii înaintea istoriei, de *A. D. Xenopol*.

Portretul lui Miron Costin, de *S. Fl. Marian*

Portul barbei și părului la Romani, de *Ion Kalinderu*.

Zece Maiu. — Cuvântare de *D. A. Sturdza*.

Din domnia lui Ioan Caragea, 1812—1818, de *V. A. Urechiă*

» XXIII. — Desbaterile Academiei în 1900—1901

» XXIII. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Atanasie Comnen Ipsilant, de *C. Erbiceanu*

Societatea sub I. G. Caragea, de *V. A. Urechiă*.

Ioan Circa de Gambutz, ca episcop al Marmației Dositeiu Circa,

1660—1730, de *Ioan Puscarin*

Din domnia lui Alexandru Calimah, de *V. A. Urechiă*.

Portul perucilor și bărbierii la Romani, de *Ion Kalinderu*.

Originea câmpulungeană a lui Gavril, Mitropolitul Kievului, de *T. V.*

Stefanelli.

» XXIV. — Desbaterile Academiei în 1901—2.

» XXIV. — *Memoriile Secțiunii Istorice*

Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Impăratului Bizantin

Isaac II Angel, privitoare la Români din Peninsula Balcanică

spre finele secolului XII, de *C. Erbiceanu*.

Teoria probei (în știința modernă), de *Petre Popescu*

Priviri istorice și literare asupra epocii fanariotice, de *C. Erbi-*

ceanu

Din luptele pentru neam: Răsturnarea lui Vasile Lupu. Studiu is-

toric, de *I. Tanoviceanu*

«China supusă», manuscris grecesc cu acest titlu. Descriere și ex-

tracte, de *C. Erbiceanu*

Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române în bise-

ricile din Ardeal, de *Dr. At. M. Marienescu*

Originea Voevodatului la Români, de *Ioan Bogdan*.

România sub raportul moral, de *I. Tanoviceanu*

» XXV. — Desbaterile Academiei în 1902—3.

» XXVI. — Desbaterile Academiei în 1902—4.

» XXVI. — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Regele Carol I și Instrucțiunea publică. Cuvântare de Zece Maiu

1903, de *D. A. Sturdza*.

L. B

2.—

3.—

2.—

3.—

12.—

4 50

2,50

4.—

8.—

4,50

3,50

7.—

2.—

5.—

1,50

4,50

3.—

4,50

5.—

2.—

5.—

6.—

1.—

1,60

—,30

1,60

—,15

1,60

6.—

3.—

—,25

—,50

—,50

—,60

1,60

5.—

4.—

—,20

1,60

—,20

—,20

—,20

6.—

3.—

—,40

—,50

—,40

—,30

—,20

—,80

5,50

5.—

5.—

—,20

Jnv. A. 3. 594 D.

ARHIVA SENATORILOR DELA CHIȘINĂU ȘI OCUPAȚIA RUSEASCĂ DELA 1806—1812

DE
RADU ROSETTI

III.

AMĂNUNTE ASUPRA MOLDOVEI DELA 1808 LA 1812.

Sedința dela 28 Maiu 1909.

I.

DESPRE OCĂRMUIREA MOLDOVEI DELA 1808 LA 1812.

Nu încape îndoială că ocărmuirea Moldovei în acest timp a fost mult mai puțin rea și mai ales mult mai puțin jăcașă decât a Țerii-Românești. Dacă boierii cei mari cari alcătuiau Divanul Moldovei în acel răstimp erau, din cauza diplorabilei creșteri de care avuse parte la școala fanariotă, lipsiți de orice mândrie de neam, de încredere în poporul ai cărui călăuze erau și de speranță în viitorul lui, ei se arătară cinstiți față de banul țerii și mai destoinici în trebile ocărmuirii decât cei din țara soră, apoi nu lăsară desbinările dintre ei să ia aceleași proporțiuni ce le luară peste Milcov.

Ca dovadă despre acestea avem nu numai cele arătate de consului străini și de Langeron (1), dar mai ales faptul că, în Moldova,

(1) On doit au moins lui rendre la justice (lui Cușnicov) de dire qu'il mit l'administration de la Moldavie dans les mains de ceux qui méritaient d'être distingués et que cette province fut gouvernée pendant toute la guerre aussi bien que peut l'être un pays où il n'y a ni lois ni justice ni morale.

Le vieux Balché, (Iordache Balș) d'une des plus grandes familles du pays, était Grand Vestiar (Grand Trésorier et, au fait, premier ministre) et le resta jusqu'à sa mort. Celui

Senatului Maiore

președinții Divanurilor nu avură recurs la măsurile de cercetare și de control ce fură siliți să le ia în Țara-Românească.

Nu vreau să pretind că boierii cei mari ai Moldovei lăsașu în părăsire interesele lor personale spre a se ocupa numai de binele public; nu, ei aveau grijă de acele interese personale și-i vedem folosindu-se de toate împrejurările pentru a-și spori stările. Astfel ei se grăbesc să se facă arendașii veniturilor indirecte (otcupuri) și ai întreprinderilor publice; vedem poștele, deosebitele otcupuri: vămi, sare, etc., întreprinderea podurilor orașului Iași arendate unor boieri mari ca: Visternicul Iordache Balș, Hatmanul Sandulache Sturza, Visternicul Grigoraș Sturdza, Visternicul Alecu Balș, Logofătul Constantin Balș, Hatmanul Paladi, Postelnicul Manolache Balș etc. Dată fiind puterea numiților boieri, este greu de admis ca perceperea acestor dări și îndeplinirea întreprinderilor să se fi făcut, de oamenii întrebuințați de ei, fără abuzuri. Mai vedem pe Logofătul Costache Ghica, unul din «cei șapte stâlpi ai țerii», care se bucură de mare vază și, cu drept cuvânt, de respectul tuturor, luând în arendă, spre a le rearendă cu folos, numeroase moșii rămase fără stăpân în ținutul Hotinului și constatăm din brulioanele răspunsurilor Președintelui Divanurilor, că el solicită adesea posturi pentru fiii săi (1).

Dar dacă, în inventarul Arhivei Senatorilor, găsim și dosare relative la abuzurile ispravnicilor din Moldova (2), aceste dosare sunt neasămănat mai puțin numeroase decât cele relative la abuzurile ispravnicilor din Țara-Românească.

Totuș existau destule gelozii și intrigi și printre boierii din Moldova, precum reiese din următorul dosar ce l-am copiat la Chișinău și pe care îl reproduc aici în întregime. Este cert că pamfletul reproduș aici este opera unei fracțiuni a acelor boieri din Moldova, cari erau supărați fiindcă poftele lor rămăsese nemulțumite.

qui lui succéda et que l'on maintint à cette place contre l'usage abusif qui veut que tous les employés changent tous les ans, était une créature de Balché, nommé Rozetti Rosnovan, la meilleure tête de toute la Moldavie et les autres membres du Divan furent aussi bien choisis que possible et conservés en place.

Mais si Kouschnikow fut heureux dans ses choix pour la Moldavie, il ne montra pas la même sagacité ni la même fermeté en Valachie—comme on le verra plus bas—ou plutôt, il céda trop à l'influence de Miloradowitch avec qui, malheureusement, il était très bien depuis la campagne d'Italie. (Hurmuzaki, Supplement I, Volumul III, p. 151).

(1) Arhiva Senatorilor, Dosar No. 1412.

(2) Spre exemplu dosarul No. 3396, relativ la abuzurile Ispravnicului de Greceni și cel sub No. 3418, relativ la cele săvârșite de Ispravnicul din Iași, amândouă din 1812.

I. Copie de la lettre adressée au Ministère des Affaires Etrangères de la part de Mr. Bethmann, Consul de S. M. l'Empereur de Russie à Francfort en date du 23 (4) Juillet 1808.

Le rédacteur du *Journal de Francfort* vient de recevoir par la poste la lettre anonyme dont ci-joint la copie ainsi que l'article qu'on lui demande d'insérer dans sa feuille. Par principe de prudence et de délicatesse le dit rédacteur m'a d'abord déclaré que jamais il ne songerait à insérer dans sa feuille un article rempli d'invectives et de personnalités, mais étant lié personnellement avec moi, il ne craignait pas de se compromettre en me communiquant ces pièces confidentiellement.

Vû son procédé desintéressé, j'ai pensé, Mr le Comte, que vous ne désapprouveriez pas que je lui aie fait un cadeau de 20 ducats, lesquels je porterai au compte de mes dépenses extraordinaires à la fin de l'année.

Je me permets encore une réflexion sur ce pamphlet. V. E. saura déjà découvrir la source d'où il part et le but dans lequel il est écrit: toutefois il me paraît assez important que son contenu soit porté promptement à la connaissance de S. M. l'Empereur pour me décider à expédier la présente par estafette, la poste ordinaire ne partant que dans trois jours et étant d'ailleurs d'une grande lenteur.

J'apprendrai avec plaisir la réception de cette dépêche et j'attends les ordres que V. E. pourrait me donner à la suite de cette affaire.

J'ai l'honneur d'être, etc.

II. L'observateur impartial qui a l'honneur d'adresser cet écrit à Mrs les rédacteurs de la *Gazette de Francfort* pour être inséré dans leurs feuilles, prend aussi la liberté de leur envoyer par le canal de Mr. Alexandre Goutard trois ducats de Hollande pour les frais de la presse. Il leur engage sa foi d'homme d'honneur de leur en faire tenir encore six par la même voie, dès que la feuille qui contiendra cet écrit soit parvenue à Iassy (1) et de leur témoigner la parfaite considération avec laquelle il a l'honneur d'être etc.

Iată acumă corespondența despre care este vorba:

III. Les feuilles publiques ont déjà annoncé l'arrivée à Iassy du Général Major Kouschnikoff auquel Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies a confié le gouvernement provisoire de la Moldavie. La confiance que les habitants de cette province avaient dans les connaissances et les talents de ce général et les espérances brillantes qu'ils en avaient conçu s'évanouissent peu

(1) De unde rezultă: 1) că *Gazeta de Francfort* (Frankfurter Zeitung) avea cetitori în Iași; 2) că censura rusească invoia intrarea ei în țară.

à peu. Au lieu de s'occuper des réformes utiles et nécessaires qu'il avait si fastueusement annoncées dans la note adressée au Divan, sous la date du 23 Mai, au lieu de s'aider des travaux des bons citoyens pour s'éclairer sur les moeurs, d'améliorer l'administration et de fermer par de sages réglemens les plaies vives et dévorantes dont ce pays est rongé, ce Général vient au contraire d'indisposer tous les esprits en concentrant tous les pouvoirs entre les mains de deux personnes qui n'ont dans le génie ou dans le caractère rien de quoi captiver l'approbation du public. L'un, Mr Georges de Balsche, vieilli dans les intrigues, affaibli dans son organisation physique, ne songe qu'à grossir ses finances et qu'à faire sentir aux autres tout le poids de son autorité. Son système fixe est guidé par des impulsions fortuites, il se détermine tantôt contre une chose, prive de leurs emplois tous ceux qui ne se montrent pas assez dociles à ses vues. L'autre, Mr Rosnovano, est un homme nul, sans influence, sans patriotisme, sans énergie, objet du mépris et de la haine de ses compatriotes ; il n'est accessible qu'à l'intérêt de rester en place et de remplir ses coffres.

Mr de Balsche paraît ne s'être pas choisi ce collègue que pour mieux humilier les boyards qui, connaissant sa nullité, s'indignent de se voir maîtrisés par lui. Pour se mieux assurer la faveur du Général K., pour empêcher leurs compatriotes de faire parvenir leurs plaintes jusqu'à lui, M. M. de Balsche et Rosnovano ont eu la précaution de placer auprès du Général un certain Mathieu Crupensky, jeune homme sans talents, sans connaissances, sans autre mérite que celui de dénigrer avec art les boyards les plus respectables du pays. Pour le titre honorable de député de la nation, Crupensky épie toutes les démarches du Général et s'efforce de l'entretenir dans son aveuglement sur les griefs et les vexations de ses protecteurs. Il me serait facile d'en faire l'énumération, mais comme cela me mènerait trop loin je me contenterai d'en citer un seul exemple. A l'entrée des Russes en Moldavie on avait fixé le cours des roubles à 109 paras l'un; Mr. de Balsche et son collègue, attentifs à tout ce qui peut grossir leurs finances, y virent une spéculation lucrative et n'ont pas de peine à faire sévèrement prohiber la sortie de cette monnaie hors des confins de la Moldavie. Bientôt après les roubles disparaissent et tandis que tout le monde s'épuise en conjectures sur la rareté du numéraire, Balsche et Rosnovano font secrètement rassembler toutes celles en circulation. Ils portent ensuite eux-mêmes des plaintes sur la disparition des espèces, représentant la nécessité de hausser le prix du rouble et déterminer le Général à fixer le prix du rouble à 120 paras l'un. Des sommes immenses ont été par là versées dans leurs coffres, mais la malédiction du public pèse sur eux. Telles sont les deux personnes placées maintenant au timon des affaires de la

Moldavie et que Mr de Kuschnikoff préfère à tant d'autres boyards d'une probité reconnue. L'aversion que leur autorité excite est générale, ils en abusent pour humilier les principaux habitants, pour exclure de l'administration les personnes les plus recommandables par leurs talents et leur patriotisme et pour conférer à leurs créatures les emplois les plus lucratifs. De là ce mécontentement général, ces discordes, ces haines implacables entre les boyards, de là aussi cet épuisement, cette misère publique, et cette langueur qui règne dans toutes les parties de l'administration. La plupart des boyards murmurent de l'oubli dans lequel on les laisse languir et le peuple s'indigne et s'afflige de voir écarter du gouvernement les personnes qu'il chérit le plus. Rendons cette justice aux talents et aux vertus de Mr de Kuschnikoff qui a toujours rempli avec honneur les tâches que son auguste Monarque lui a imposées, mais avouons qu'il a manqué de discernement en cette occasion et qu'il n'a point su distinguer ces hommes probes et loyaux dont la Moldavie abonde pour les placer à la tête du Gouvernement.

Invinovățirea făcută de autorii pamfletului lui Iordache Balș și lui Iordache Roznovanu, de a fi speculat asupra cursului rublelor, este absolut neîntemeiată. Precum am văzut în memoriul precedent, această măsură a fost luată de comandantul de căpetenie Prozorovski, care nu eră de loc sub influența celor doi boieri, probabil în urma unui ordin superior dela Petersburg.

Următorul extract al Domnului Halippa ne arată cum eră alcătuit Divanul Moldovei :

Copie de pe raportul făcut de Cușnicov lui Prozorovski în privința organizării Divanurilor (1).

Pe vremea ocârmuirii în Moldova a Domnitorilor, Divanul cum eră numit în deobște, cuprindeă în sine :

1. *Divanul judecătoresc*, compus din doi Logofeți, unul al părții de sus, celălalt al părții de jos a Moldovei; din patru Vornici, doi din Moldova de sus și doi din Moldova de jos; dintr'un Vornic al obștiei, având sub îngrijirea lui toate trebile privitoare la cutiile stabilimentelor de binafacere; și, în sfârșit, din Marele Spătar și din Vornicul de Aprozi. Datoria acelu Divan este cercetarea și judecarea tuturor afacerilor civile de importanță pentru sume cât de mari și în deobște cele privitoare la înalta ocârmuire a țerii.

2. *Al doilea Departament*. Divan compus dintr'un Logofăt sau Vornic și alți trei membri dela rangul de *Ban* în sus; acest Departament cercetă și

(1) No. 267. Despre organizarea Divanurilor Moldovei și Valahiei, 1808. Halippa în Труды II.

el afaceri de judecată, dar mai puțin însemnate decât Divanul Judecătoresc și nu pentru sume atât de mari.

3. *Departamentul Trebilor Străine*, din care făceau parte : un Vornic și doi sau trei alți membri, dela rangul de Căminar în sus. In competența acestora intrau cercetarea și judecarea supușilor celorlalte puteri străine cu locuitorii de aici.

4. *Departamentul Afacerilor Criminale*, din care făceau parte un Vornic și trei membri dela rangul de Căminar în sus. Acest Departament judecă afacerile criminale.

In vremile trecute, în fiecare din toate despărțiturile Ocârmuirii, se introdusese abuzul ca, pe lângă statornicitul număr de membri ai Divanului, să se mai rânduească câțiva supranumerari ; și în urmă, după plecarea Domnului și intrarea armatei rusești în Moldova, boierii actuali, dela dâșșii și între dâșșii, înființase o autoritate cu totul nouă, pe care o numiră *Intâiul Divan*, compus din 7 membri, toți boieri de clasa întâia, și atribuisse fiecăruia o leafă mare, de 1.000 și de 750 lei pe lună. Din diferite temeieri au mai atribuit pensuni multor demnitari cari nu erau în slujbă, fără a țineă seamă de faptul că mulți din aceștia, sau prin ei înșiși sau prin părinții lor, se bucurau de stări frumoase. La aceasta trebuie adaos obiceiul vechiu, care există și astăzi, ca funcționarii să fie numiți la posturile lor pe termen de un an; din aceste cauze aproape toți boierii de clasa întâia primiau lefi sau pensuni. Pe lângă aceste diregătorii mai există slujba judecătorilor de ținut, înființați de Domnitorul Moruz în acelaș scop, pentru ca boierii fără mijloace să poată primi lefi sub pretexte frumoase. Acești judecători, de cari din cauza numărului ținuturilor Moldovei sunt douăzeci și doi, primind fiecare câte o leafă de 40 până la 100 lei pe lună, nu au îndatorirea de a merge să cerceteze pricinile în ținut, care este îndeplinită mai mult de ispravnici și de pomojnicii lor; apoi unii din ei nici nu trăesc în ținuturile lor.

Găsesc că pe de o parte este un număr de prisos de membri ai Divanului, cari nu numai că nu sunt de nici un folos, dar chiar împovărători pentru Visterie, mai ales în actuala ei stare urită de lipsă de bani, iar pe de alta, întemeindu-mă pe puterile și pe instrucțiunile înțelepte date mie de Strălucirea Voastră spre a face ca legile și obiceiurile acestor țeri să se mântină astăzi în vechea lor accepțiune și eficacitate, găsec indispensabile următoarele schimbări :

1. In *Intâiul Divan*, înființat de boieri, în loc de șapte membri, să rămână numai trei, al patrulea și totodată căpetenia lor fiind Preaosfințitul Mitropolit, cari vor alcătui și Comitet, înființat de Strălucirea Voastră până la Prea Inalta mea numire în slujba Președinției Divanurilor.

Acest întâiu Divan să aibă puterea îndeplinitoare și inițiatoare, precum și datoria să îngrijească ca afacerile venite înaintea tuturor celorlalte instanțe să primească grabnic rezultat, cu desăvârșire potrivit cu legile și obiceiurile țerii, și apoi ca cursul dat acelor afaceri să fie cât mai grabnic, fără nici o întârziere îngreuitoare. Ei trebuie să aibă asemenea datoria de a primi toate hârtiile adresate Generalului fără deosebire și toate jălbile, distribuind fiecare hârtie spre cercetare judecătorească sau spre executare Departamentelor de a căror competență sunt. În caz de nemulțumire a părților litigante asupra hotărârii Divanului Judecătoresc și a celorlalte Departamente, afacerile vor fi tratate în apel și spre definitivă hotărâre, în Întâiul Divan. Divanul Înalt va îngriji ca armata Măririi Sale Impăratului să aibă îmbielșugată și neîmpiedecată aprovizionare dela țară ; asemenea ca și celelalte trebuințe ale oștirii să fie satisfăcute. Pe lângă întâiul membru al Divanului, Mitropolitul și Exarh Gavril, numesc spre a fi întăriți de Strălucirea Voastră pe ceilalți membri : al doilea Dumnealui Logofătul Coaștăntin Ghica, al treilea Dumnealui Visternicul Iordache Balș, al patrulea Hatmanul Sandulache Sturdza, a căror leafă va fi de 750 lei pentru fiecare.

2. *Divanul Judecătoresc și Departamentele* vor trebui să se alcătuească din acelaș număr de membri cari erau în ființă pe vremea Domnilor și cu aceleași lefi. Numesc ca membri ai lor sau pe cei de mai înainte sau în locul celor cari au împlinit termenul de slujbă pe alții noi cari îmi par mai apți :

În *Divanul Judecătoresc* propun pe Logofătul Moldovei de Jos, Constantin Balș ; în slujba de Logofăt al Moldovei de Sus, pe Visternicul Grigorie Sturdza ; Vornici ai Moldovei de Jos, Constantin Balș și Dimitrie Sturdza, ai Moldovei de Sus, Grigorie Ghica și Postelnicul Constantin Costache ; în slujba de Vornic al Obștiei pe Constantin Mavrocordat ; în cea de Mare Spatar pe Alexandru Greceanu și Vornic de Aprozi pe Șerban Negel. (Mai pe urmă, în Noembrie 1808, Cușnicov numi în Divanul Judecătoresc și o față bisericească, pe Episcopul de Roman Gherasim «pentru bunele lui calități», căci eră renumit pretutindeni pentru nepărtinirea și dreptatea lui neșovăitoare).

La *al doilea Departament* al Divanului: Logofeții Neculai Balș, Vornicul Dimitrie Bogdan, Spătarul Constantin Racoviță și Căminarul Anton Ziloti.

La *Departamentul Afacerilor Străine*: Vornicul Dimitrie Rallet, Postelnicul Dimitrie Saul, Armașul Iancu Racoviță și Spătarul Constantin Cananău.

La *Departamentul Trebilor Criminale*: Vornicul Manolache Dimache, Banul Toma Cara, Banul Jorjache și Paharnicul Giloglu.

3. Slujbele de *Judecători de ținut*, ca cu totul iutile și, pentru asemenea pricini, toți membrii Divanului ce prisosesc peste cei numiți de mine mai sus se desființează, mai ales pentru marele deficit al Visteriei. (Iar pe

acei din numărul judecătorilor de ținut cari, cu toată nesuficiența lor, ar putea fi întrebuințați în slujbă, pe aceia Divanul să nu uite să mi-i prezente spre a fi numiți când se vor deschide vacanții).

4. Socot că este necesar a încredința ocârmuirea *Visteriei* dumisale Visternicului Iordache Roset Roznovanu, bărbat destoinic, cu multă aptitudine și multă experiență în această ramură și, pe lângă acestea, absolut cinstit, ca și astăzi Visternicul Iordache Balș care are mare priveghere asupra tuturor ramurilor serviciului său; și mai ales în Visterie, unde ar fi nevoie astăzi încă de doi membri, unde deși mai sunt acum doi membri, dar ei nu se ocupă aproape de nimica și primesc degeaba atât leafa cât și veniturile legate de această slujbă.

D-lui Roznovanu numai în urma stăruințelor mele a primit această însărcinare asupra sa, și eu încredințez că el singur este în stare s'o pună în ordine, s'o organizeze și să pună capăt la toate abuzurile cari au existat până acuma.

La sfârșit înfătoșă o listă a pensiunilor, cu propunerea ca, cât pentru cele ce s'au plătit după hotărîrea Domnilor sau a Divanului, precum și cele existând în acel moment, după părerea lui Cușnicov, să nu se urmeze cu plata lor, și apoi rugă pe Comandantul suprem să dea hotărîrea sa asupra punctelor arătate, justificând propunerile lui pe temeiul că desființarea membrilor fără de folos și de prisos ai Divanului, precum și aceea a judecătorilor de ținut, aducea Visteriei un folos de 10 mii lei pe lună.

Prozorovski aprobă pe deplin propunerile lui Cușnicov, poruncind ca toate să se aducă la îndeplinire. Scriind Divanului Moldovei că ordonanța asupra nouăi ordine va intra desăvârșit în vigoare la 1 Iulie a anului 1808, Cușnicov rugă pe toți acei Domni membri ai Divanului, cari rămăsese în posturile lor, să-și îndoiască activitatea pentru rezolvarea afacerilor curente în cea mai riguroasă dreptate și în puterea legilor și obiceiurilor țerii lor; în acelaș fel să se lucreze la stărpirea tuturor acelor abuzuri cari se introdusesse în multe ramuri ale Ocârmuirii, și astfel să arate adevărata lor osârdie pentru slujba Impărăteștii Sale Măririi și pentru binele obștesc, și lămurit să arate devotament curat către patria lor Din socoteala arătată de Cușnicov (în această adresă), lefile pentru 26 de membri ai tuturor despărțirilor Divanului se ridică pe lună la 10.950 lei (cari împărțiți prin 26 dau cifra mijlocie de $421\frac{1}{15}$ lei). Lefile cele mai mari se ridicau la 750 lei, cele mai mici la 150 lei pe lună.

Am văzut în memoriul precedent că, pe lângă Președintele Divanurilor, funcționă o cancelarie, alcătuită mai ales din funcționari ruși.

Ispravnicii erau toți Moldoveni, prezentați de Divan și întăriți de Cușnicov, obișnuit pe un an.

Încă dela 1807 Rusia pusese Basarabia propriu zisă, adică *olaturile* Benderului, al Achermanului, al Chilieii și al Ismailului, precum și *raiaoa* Hotinului sub ocârmuirea Domnului Moldovei. Aceasta, vai! pentru scurt timp, vedeă realipite la trupul ei cetăți și ținuturi pierdute încă din vremile lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș și se întindea iar până la Mare.

D-l Halippa ne dă numai numele ispravnicilor ținuturilor de peste Prut în 1808, ale ispravnicilor din Moldova și din Țara-Românească interesându-l mai puțin. Iată numele celor din Basarabia:

La Greceni Jitnicerul Constantin Teriachiu; la Codru Pitarul Carp Gălușcă, înlocuit prin Constantin Lambriche; la Hotărniceni Medelnicerul Isaie; la Lăpușna (cu Orheiul) erau Serdarul Ștefanache Sturdza și Spătarul Vasile Roset, înlocuiți prin Căminarul Dracache Roset și Spătarul Manolache Donici, (candidat fusese Spătarul Constantin Crupenski); la Soroca: Spătarul Iordache Roset și Banul Iordache Millo; la Iași Căminarul Constantin Neculce, înlocuit prin Mavrocordat și pe urmă Spătarul Alexandru Ghica; la Hotin erau Părcălabii Costache Mavrocordat și Banul Ioniță Vârnav; la Bender (Bugeac, Acherman și Chilia) Polcovnicul Marcu Gaios (care se subsemnă: *Ispravnicul Besarabiei*) și Clucerul Apostol Burda, înlocuiți pe urmă prin Serdarul Vasilache și Jitnicerul Simion; la Ismail și Tomarova Medelnicerul Grigorie Crucerescul (înlocuit prin Șatrarul Iordache Alexandri). Indatorirea ispravnicilor eră să ocrotească pe locuitori și să conlucreze la închipuirea proviziunilor pentru armată (1).

Iată acuma lista slujbașilor Moldovei la anul 1810, cum am găsit-o într'un teanc de hârtii cumpărate pentru Academia Română (2).

Arătare de lefile ce se plătesc dela casa răsurilor și cine se află la fieștecare cin.

Comitetul Divanului și Zapcii.

Preaosfinția Sa Mitropolitul și Exarh Gavriil	Lei
Dumnealui Logofătul Costache Ghica	750 »
Dumnealui Logofătul Costache Balș	750 »
Dumnealui Hatmanul Sandulache Sturdza	750 »
Polcovnicul Postelnicesc	50 »
Odabașă de Lipcani și vataful de Călărași	8 »
Un căpitan de Arnăuți cu cinci neferi pentru paza Curții	125 »

(1) No. 82. Despre numirea Ispravnicilor în Moldova și în Țara-Românească. Extract Halippa în Труды, I.

(2) Dela Doamna Garanovici, la Vadul lui Vodă, din colecția răposatului Soroceanu, primul ei soț.

Divanul Intâiu a Judecătoriei.

Vel Logofăt de Țara de jos Dumnealui Teodor Balș	450 Lei
Vel Logofăt de Țara de sus D-lui Costandin Palade	450 »
Vel Vornic de Țara de jos D-lui Dimitrache Sturdza	600 »
Vel Vornic de Țara de jos D-lui Aleco Ianculeo	600 »
Vel Vornic de Țara de sus D-lui Constantin Crupenski	600 »
Vel Vornic de Țara de sus D-lui Toader Balș	600 »
Vel Vornic al Obștiei D-lui Vasile Roset bez 300 lei dela cutia milelor	300 »
Vtorii Logofăt Toader Crupenski	100 »
Vel Spătar D-lui Iordache Ghica	350 »
Taifaoa Divanului, adică Vornicii de Poartă, scriitorii, izbașă, și fustașii cari sunt neschimbați deapururea. Și leafa lor se dă prin Vel Logofăt de Țara de jos împărțindu-se fiecăruia după cuviință.	607 »
Vel Vornic de Aprozi D-lui Aleco Ghica	200 »
Ceașul de Aprozi	100 »
Vatavul de Aprozi	100 »
Doi Ispravnici de Aprozi și un Vatav de Vatră	15 »

Hătămănie.

Hatmanul D-lui Dimitrie Bogdan	350 »
Breasla Hătămăniei: zapcii, neferii și slujitorii cuviincioși	925 »

Departamentul Visteriei.

Dumnealui Vel Visternic Iordache Roset	750 »
Logofăt de Visterie D-lui Căminarul Iordache Bucșănescu ne- schimbat	250 »
Vtorii Visternic	200 »
Treti Visternic	100 »
Diecii de Visterie, zapcii neschimbați deapururea, cari sunt până la 70 și leafa li se împărțește fieștecăruia de cel de pe vreme Vel Visternic	3.550 »

Agie.

Vel Agă D-lui Costache Canta	300 »
Breasla Agiei, zapcii, neferi și slujitorii cuviincioși	643 »

Armășie.

Vel Armaș D-lui Iordache Balș	150 Lei
Breasla Armășiei, zapcii și slujitori	418 »

Isprăvnicia de Curte.

Vel Ispravnic de Curte Costache Drăghici	100 »
Breasla Isprăvniceii	142 »

Departamentul al Doilea.

D-lui Hatmanul Neculai Stratulat	500 »
D-lui Spătarul Grigorie Razul	500 »
D-lui Banul Ilie Canta	300 »
D-lui Banul Toader Bașotă	300 »

Departamentul Pricinilor Străine.

D-lui Postelnicul Dimitrie Saul	500 »
D-lui Spatarul Iordache Haret	200 »
D-lui Comisul Iordache Ghica, care rânduindu-se Ispravnic la Hârlău, au rămas a se scoate această leafă din izvod	200 »
D-lui Armașul Iancu Racoviță	150 »
D-lui Costache Cananău	150 »
D-lui Stolnicul Ion Cheșcu	150 »
Leafa scriitorilor și cheltueala la acest Departament	190 »
Pitarul Ioniță talmaciu la acest Departament	80 »

Departamentul Criminalului.

D-lui Vornicul Dimitrie Raletul	500 »
D-lui Spatarul Costache Racoviță	200 »
D-lui Banul Toma Cara, care s'au aflat la acest Departament până la sfârșitul lunii lui Martie, iar dela zi întâiu Aprilie au rămas ca această leafă să se scoată din izvod	250 »
D-lui Banul Giurzache	100 »
D-lui Paharnicul Grigorie Giloulu	100 »

*Ispravnicii ținuturilor.**Suceava.*

Căminarul Vasile Miclescu, 1810 Aprilie 1	350 »
Vtorii Visternic Vasile Crupenski, rânduie dela 15 Iulie 1809,	

iar dela zi întâiu Iunie, după predlojenia Excelenței Sale Se-	
natorului Cușnicov, s'au rânduit D-lui Banul Lazul	350 Lei
Comisul Mihalache Mavroeni, 1810 Aprilie 1	350 »

N e a m ț u l .

Comisul Alecu Canta, 1810 April 1.	350 »
Stolnicul Tanasă Gosan, 1809, August 15	350 »

R o m a n .

Stolnicul Andreiu Milu, 1810, April 1.	350 »
Stolnicul Dumitrache Beldiman, care este rânduit dela 1809,	
Iulie 15, iar dela zi întâiu Iunie 1810, Banul Constantin	
Crupenski	350 »

B a c ă u .

Comisul Constantin Neculce 1810 April 1	350 »
Comisul Mihalache Mavroieni, 1810 April 1	350 »

P u t n a .

Comisul Costache Conache, 1809 Noemvrie 1	400 »
Comisul Costache Roset, 1809 Dechemvrie 1	400 »
Trâmbacii Starostiei Putna	18 »

T e c u c i u .

Petrache Sturdza, 1810 Aprilie 1	350 »
Jicniceriu Constantin Teriachiu, 1810 Aprilie 1	350 »

C o v u r l u i u .

Paharnicul Toma Stamatie, 1810 Aprilie 1, cu 200 lei rânduiți	
peste leafa Pârcălăbiei, care adaose dela 1 Maiu s'au oprit ca	
să nu se mai dea	400 »
Serdarul Mihalache Negri, 1810 April I.	400 »

T u t o v a .

Paharnicul Ion Jora, 1809 Octomvrie 1	350 »
Paharnicul Enache Donici, 1810 Aprilie 1	350 »

V a s l u i u .

Serdarul Ioan Carp, 1809 Iulie 15	200 »
Medelnicerul Dumitrache Fote, 1809 Noemvrie 1	200 »

F ă l c i u.	
Stolnicul Ioan Costache, 1909 Octomvri 15	350 Lei
Stolnicul Ioan Codreanu, 1810 Ianuarie 15	350 »
G r e c e n i.	
Șatrarul Iordache Alexandri, 1899 Octomvrie 15	250 »
C o d r u.	
Căpitanul Carpu Gălușcă, 1810 Aprilie 15	100 »
H o t ă r n i c e n i.	
Medelnicerul Ioniță Meriacri, 1810 Aprilie 15	100 »
O r h e i u.	
Vornicul Manolache Dimache, 1809 Noemvrie	400 »
Spatarul Grigore Balș, 1810 Aprilie 1	400 »
Trâmbacii Serdăriei	400 »
S o r o c a.	
Spatarul Constantin Sturdza, 1810 Aprilie 1	400 »
Paharnicul Petrache Catargiu, 1809 Dechemvrie 1	400 »
H e r ța.	
Jicnicerul Ștefan Gherghel, 1810 Ianuarie 1	150 »
Șatrarul Anton Buznea, 1809 Octomvrie 15	130 »
D o r o h o i u.	
Medelnicerul Manolache Andrieș, 1809 Dechemvrie 1	350 »
Ioniță Iamandi, 1810 Ianuarie 15	360 »
B o t o ș a n i.	
Spatarul Șerban Negel, 1809 Dechemvrie 1	350 »
Căminarul Alecu Călimah, rânduit la 1809 Maiu 1, iar dela 1 Maiu 1810, după predlojenia Excelenței Sale Senatorului Cuș- nicov, s'au rânduit D-lui Vtorii Logofăt Neculai Costache	350 »
H ă r l ă u.	
Comisul Iordache Ghica, 1 Aprilie 1810	350 »
Costandin Negre, 1810 Aprilie 1	350 »

C â r l i g ă t u r a .

Paharnicul Ioan Cristea, 1810 Ianuarie 1	350 Lei
Medelnicerul Toader Buhuș, 1810 Aprilie 1	350 »

I a ș i .

Costache Balș, 1809 Iulie 15	400 »
Banul Toader Carp, 1809 Septembrie 15	400 »

H o t i n u l .

Spatarul Alecu Ghica, 1810 Aprilie 1	400 »
Comisul Iordache Leon, 1810 Aprilie 1	400 »
4 zapcii ai Pârcălăbiei de Hotin pentru slujba ținutului	120 »

Olaturile Bender, Căușani, Acherman și Kilia.

Vtorii Visternic Iordache Sala, 1809 Iulie 15	300 »
Căpitanul Ioniță Bănulescu, 1810 Aprilie 1	300 »
Zapcii acestor olaturi	230 »

T o m a r o v a .

Sulgerul Iordache Teodorul, 1809 Martie 1	300 »
---	-------

I s m a i l u l .

Medelnicerul Grigore Crupenski, 1810 Februarie 1	300 »
--	-------

Sămeșii ținuturilor.

Neschimbați fără învinovățire, a cărora rânduire la Sămeșie cât și schimbare când vreunul se învinovățește, urmează prin acel după vreme Visternic, în care leafă se cuprinde și cheltueala cancelariei fiștecării Isprăvnicii.

Suceava: Vasile Ciudin	70 Lei
Neamțul: Iordache Gane	70 »
Romanul: Iordache Ciorneiu	60 »
Bacău: Clucerul Dimitrie Săcară	70 »
Putna: Dumitrache Zoe	100 »
Covurluiu: Sulger Ioan Cârjă	70 »
Tutova: Iordache Oprișan	60 »
Vaslui: Ioan Lupașcu	50 »
Fălciu: Anastasie Cheșcu	60 »
Greceni: Gavril Focea	25 »
Codru: Iordache Grigoriu	35 »
Hotărniceni: Costache Negel	25 »

Orheiu: Enăcache Păun	120	Lei
Soroca: Sulgerul Iordache Gafencu	95	»
Herța: Anastasie Radovici	60	»
Dorohoiu: Anghelache Climescu	60	»
Botoșani: Pitar Ioniță Brănișteanu	100	»
Hârlău: Vasile Brăescu	60	»
Cărligătura: Anatasie Micșuneă	35	»
Iași: Sulger Enache Adam	95	»
Hotin: Ioan Vasăliu	70	»
Ismail: Sameșul Agiei, Ioniță Grigoriu	40	»
Un lögofăt scriitor	70	»

Staturile și poliția.

Statul Preosfinției Sale Mitropolitului și Exarhului		
Gavril	1.695	Lei 100 asp.
Arhiepiscopul armenesc Grigorie	208	» 39 »
Leafă și cheltueală la statul Excelenței Sale Senatorului și Prezădentul Divanului		
Leafa la comanda statului	1.650	»
Leafa la comanda statului	762	»
D-lui Vtorii Logofăt Mateiu Crupenski, rânduit din partea Divanului lângă Excelența Sa Senatorul		
Leafa și cheltueala la poliția și comitetul așăzat în Eși	100	Lei
Poliției de Focșani, adică 1 cinovnic, 1 pisăr și 8 desietnici, bez 155 lei ce se mai dau în leafa acestora dela Divanul Valahiei.	155	»

Talmacii Divanurilor.

Cluceru Pavel	200	»
Andoni Mavrichi	150	»
Vasile Morocan	150	»
Ivan Chirilovici	120	»
Irimia Iancu	50	»
Jon Lozanski la Divanul de Judecătorii	105	»
Căpitan Gavril Cosovski tij la Divanul de Judecătorii	90	»
Iacob Moroșan pentru cremenal	50	»

Epistații asupra stanțiilor fânului oștenesc precum și slujitorii la aceste stanții.

Epistații	1 805	»
Slujitorii de pe la stanții	2 590	»

Alte lefi ce se dau din casa răsurilor.

A. Celor cari după trebuință slujesc.

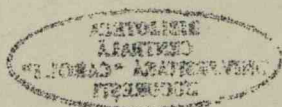
D-lui Polcovnicului Manolache Balș, fiind Epitrop asupra produ- rilor orașului Iași	400 Lei
Vornicului Manolache Dimache peste leafa Serdăriei Orheiului.	200 »
Paharnicului Toma Stamatie peste leafa părcălăbiei de Galați, iar dela zi'ntăiu Mai s'a oprit a nu se mai da, rămăind a luă numai leafa Părcălăbiei	200 »
Gheorghe fiind rânduit la Hârsova în trebuințele zaharelii . . .	100 »
Cinovnicul rânduit asupra purtării de grijă a spitalurilor . . .	150 »
Magazierii lemnelor spre trebuința oștenească	125 »
Arhitectonul și inginer Ioan Freivald, Toma Ingineriu.	30 »
Ce se dau în casa doftorilor ajutor în lefile doftorilor.	850 »
Cheltueala a patru tulumbe, însă două la Agie și una la Poliție, câte 15 lei de una	60 »

B. După hrisoave domnești de mai înainte.

Beizadè Scarlat Ghica	400 »
Mănăstirea Neamțului	100 »
Doftoru Fotache	100 »
D-ei Postelniceasca Mărioara Arghiropolo	150 »
Școala elinească de aici din Iași	50 »
Doftorul de Bârlad	30 »
Doftorul din Hârlău.	30 »
Doftorul din Chișinău	25 »

C. Spre agiutoruri la locuri scăpătate.

Casa răposatului Beizadè Mihăiță Racovița	150 »
Preosvinția Sa Grigore Ieropoleos	60 »
D-ei Logofeteasa Elenco Mavrocordat	100 »
Casa răposatului Logofăt Manu	150 »
D-ei Postelniceasa Elena Caragea	50 »
Hatmanul Costache Manu	270 »
Postelnicul Grigorie Ventura	100 »
Căminarul Iordache Balș	200 »
Fiica răposatului Spatar Alexandru Râșcanu	50 »
D-lui Constantin Roset	50 »
Serdarul Grigore	100 »

Pitarul Dimitrache Calimeri	40 Lei
Jicnicerul Iordache Movilă	80 »
Logofătul Chirica	40 »
Catrina Ghengheoae	25 »

Lei 54.033 19b.

Iar prefacerile ce urmează în anul acesta dintr'aceste lefi, unele adăogându-se și altele scăzându-se, se arată la socoteala cu tahmin ce s'au dat pentru veniturile și daturile pe anul acesta.

Iordache Roset Visternic.

Precum vedem, Moldova fu cruțată de umilința ce Rușii fură siliți s'o impună Țerii-Românești, în urma jafurilor săvârșite de ispravnicii de acolo: ființa, în fiecare județ, a unui ofițer rus însărcinat să controleze și să privegheze pe diregatorii pământeni.

Am luat dela Chișinău copie de pe lista completă a tuturor boierilor din amândouă Principatele pe anul 1810, listă care se află în dosarul No. 1.775

Reproduc aici lista boierilor Moldovei, care cuprinde pe cei făcuți până la plecarea lui Ipsilant în 1807; în timpul ocârmuirii senatorilor nici nu s'au făcut boieri noi, nici n'au avut loc înaintări în ranguri.

**Lista boierilor Moldovei
la 1810.**

Boierii Logofeți de Țara de jos.

Constantin Ghica, în slujba Divanului întâiu.

Constantin Balș, idem.

Iordache Canta.

Boierii Logofeți de Țara de sus.

Neculai Balș.

Constantin Greceanu.

Boierii Vornici de Țara de jos.

Teodor Balș, în slujba Logofeției Țerii de jos.

Constantin Paladi în slujba Logofeției Țerii de sus.

Gavril Conache.

Vasile Costache.

Constantin Balș.

Alecu Ianculeu, în slujba Divanului Judecătoresc.

Lupu Balș, idem.

Dimitrie Sturdza, idem.

Boierii Vornici de Țara de sus.

Manolache Dimache, în slujba diregătoriei Serdăriei de Orheiu.

Dimitrache Ghica.

Grigorie Ghica.

Dimitrie Ralet, în slujba Departamentului Criminalicesc.

Boierii Vornici de Obștie.

Dimitrie Bogdan, în slujba Hăt-
măniei.

Vasile Roset.

Boierii Hatmani.

Sandu Sturdza, în slujba Divanu-
lui Intăiu.

Răducanu Roset.

Boierii Visternici.

Grigoraș Sturdza.

Iordache Roset în slujba Visteriei
și a Divanului Intăiu.

Alecu Balș.

Boierii Postelnici.

Dimitrie Saul, în slujba Divanu-
lui Pricinilor Străine.

Constantin Costache.

Alecu Ghica în slujba Vorniciei
de Aprozi.

Boierii Agi.

Iordache Balș.

Dimitrache Ghica.

Boierii Vornici de Aprozi.

Costache Canta, în slujba Agiei.

Boierii Spătari.

Neculai Strătulat, dela 1807 s'a
făcut de Domnul Constantin Ipsi-
lant Voevod Hatman și acum se
află în slujba Divanului Departa-
mentului al Doilea, în slujba Părcă-
lăbiei de Hotin.

Șerban Negel, în slujba Vorniciei
de Botoșani.

Ioniță Sturdza.

Mihalache Cerchez.

Manolache Donici.

Grigorie Balș, în slujba Serdăriei
de Orheiu.

Mihalache Costache.

Costache Mavrocordat.

Alecu Mavrocordat.

Teodor Balș în slujba Vorniciei
Țării de sus la Divanul Judecăto-
resc.

Alecu Greceanu.

Iordache Catargiu.

Ianache Giurgiu.

Iordache Luchi.

Grigoraș Costache.

Ioniță Roset.

Iordache Crupenski.

Șerban Cananău.

Neculai Balș.

Iancu Miculescu.

Constantin Crupenski, în slujba
Vorniciei Țării de sus la Divanul
Judecătoresc.

Iordache Sturdza.

Constantin Catargiu.

Iordache Roset, în slujba Vorni-
ciei de Obștie.

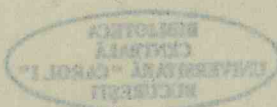
Ioan Neculcea.

Grigorie Razul, în slujba Diva-
nului Departamentului al Doilea.

Iorgu Ghica, în slujba de Vel
Spătar la Divanul Judecătoresc.

Boierii Bani.

Neculai Hrisoverghie, dela velet
1807, dela deschiderea răsboiului,
s'au făcut de cătră Domnul Con-
stantin Ipsilant Voevod Spatar.

Costache Balș, fiul Dumisale Constantin Balș.

Arghire Cuza.

Ilie Canta, în slujba Divanului Departamentului al Doilea.

Costachi Lazu, în slujba Ispravniciei Sucevei.

Ștefan Bașotă.

Andronachi Donici.

Ioniță Rosăt.

Gavril Iamandi.

Iordachi Milu.

Constantin Miclescu.

Toader Bașotă.

Sandu Crupensky.

Constantin Canta.

Alecu Beldiman.

Iordachi Crupenski.

Ion Vărnăv, în slujba diregătoriei Vorniciei de Botoșani.

Grigoraș Rășcanu.

Gheorghe Buhuș.

Costachi Crupenski, în slujba Ispravniciei de Roman.

Răducanu Rosăt.

Toader Balș.

Giurzachi, în slujba Departamentului Criminalicesc.

Boierii Vel Comisi.

Constantin Sturdza, iar dela veleatul arătat făcut Vel Spătar.

Ioniță Paladi.

Iancu Balș.

Costachi Conachi.

Alecu Canta, în slujba dregătoriei Ispravniciei de Neamțu.

Constantin Neculce, în slujba dregătoriei Ispravn. de Bacău.

Costachi Sturdza, în slujba dregătoriei Ispravniciei de Iași.

Neculai Costachi.

Iordache Ghica, în slujba dregătoriei Ispravniciei de Hărlău.

Iordachi Leon, în slujba dregătoriei Părcălăbiei de Hotin.

Boierii Vel Gramatici.

Iordachi Balș, în slujba Armășiei.

Boierii Vel Căminari.

Mihalachi Racoviță, iar la veleatul arătat făcut vel Spătar.

Iordachi Bucșănescu, în slujba Ipistasiei Logofeției de Visterie.

Panaite Cazimir.

Gheorghe Bogdan.

Iordache Balș.

Constantin Rosăt.

Vasile Miclescu, în slujba dregătoriei Ispravniciei de Suceava.

Alecu Calimah.

Vasile Balș.

Ioniță Bașotă.

Iordachi Miclescu.

Gheorghe Rașcanu.

Gheorghe Greceanu.

Iordachi Giurgiu.

Andoni Zoloti.

Drachachi Rosăt, în slujba dregătoriei Starostiei de Putna.

Ioniță Sturza.

Ienachi Pruncul.

Petrachi Vărnăv.

Constantin Aslan.

Neculai Dimachi.

Costin Carp.

Gheorghe Cuza.

Iancu Canano.

Ioan.

Chiriac.

Boierii Vel Paharnici.

Toader Carp, iar dela arătatul velet făcut Vel Ban, și se află în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Iași.

Toma Cozma, iar dela arătatul velet făcut Vel Ban.

Petrache Cazimir, în slujba Sămeșiei casei răsurilor.

Ianacachi Milu.

Sandu Sturza.

Neculai Catargiu.

Petrachi Catargiu, în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Soroca.

Toma Stamati, în slujba Părcălabiei de Galați.

Gheorghii Vărnăv.

Vasile Holban.

Ioniță Negre.

Ion Jora, în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Tutova.

Dinu Feștilă.

Manolachi Miclescu.

Ion Carp.

Ion Cărste.

Ion Tăutul, în slujba Dieciei de Divan.

Ianachi Păun.

Chiriac.

Ioan.

Iordachi Drăghici, în slujba Sămeșiei de Visterie.

Gheorghie ot Galați.

Boierii Vel Sărdari.

Constantin Hurmuzaki, iar dela veleatul arătat făcut Vel Comis.

Iordachi Donici, iar dela veleatul arătat făcut Vel Paharnic și Ispravnic de Tutova.

Anastase Scorțescu, în slujba Dieciei de Visterie.

Mihai Gane, în slujba Dieciei de Visterie.

Ioniță Prăjescu.

Vasile Onofrei, în slujba Dieciei de Visterie.

Constantin Burgheli.

Grigoraș Arghiri.

Dumitrachi Jora.

Constantin Botezatu.

Neculai ot Galați, în slujba dregătoriei Starostiei de Putna.

Ioniță Crupenski.

Iordachi Miclescu.

Alexandru Vinier.

Vasilachi.

Iordachi Vartolomeiu.

Ion zet Dărmănescu.

Ion Luca.

Ioniță Cerkez.

Mihai Iamandi.

Iordachi Canta.

Alexandru Anastasă, în slujba Dieciei de Visterie.

Grigore Crupenski.

Paosli Măcărescu.

Constantin Vărgolici.

Constantin Ursoianu, în slujba Dieciei de Divan.

Toderașc Măcărescu.

Vasile Chiriac, în slujba Dieciei de Visterie.

Mihalache Negre.

Grigori.

Boierii Vel Stolnici.

Alexandru Hrisoverghi, la veleatul arătat făcut vel Comis.

Grigori Dram, iar dela arătatul veleat făcut vel Paharnic, în slujba Dieciei de Visterie.

Mihalachi, în slujba Dieciei de Visterie.

Manolachi Vărnăv.

Tanasă Gosan, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Neamț și Diac de Visterie.

Ion Costachi.

Ioniță Codreanu, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Fălciu.

Dimitrie Beldiman.

Vasile Potlog.

Constandin Cațichi.

Andrei Milutu, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Roman.

Ianachi Codrescul.

Constandin Manoli.

Ioan Cheșcu, în slujba Departamentului Pricinilor Străine.

Matei Rășcanu.

Iordachi Fan.

Iordachi Murguleț.

Șarban.

Dumitrachi Mavrichi.

Toader Vărnăv.

Costache Iamandi.

Matei Donici.

Ion Bantaș.

Iacomî.

Manolachi Sturza.

Ioniță Iamandi.

Ioan Botez.

Iordachi, frate Vlădicăi de Roman.

Iancu Peristeri.

Constantin Canano.

Ioniță Niculescu.

Toader Gălușcă, în slujba Dieciei de Visterie.

Boierii Vel Medelniceri.

Ștefan Bucșănescu.

Manolachi Radu, iar dela arătatul veleat făcut Vel Sardar.

Sandulachi Teodosiu.

Grigori Crucerescu, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Ismail.

Neculai Pascal.

Vasile Rosăt.

Constantin Lambrino.

Isaiia.

Apostoli ot Galați.

Ioniță Burcă.

Petrachi Negre.

Toader Buhuș în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Cărligătura.

Neculai Hagi Aslan.

Constantin Veisa, în slujba Dieciei de Visterie.

Ioan Meriacre, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Hotărniceni.

Iacovache Carp.

Iordachi Stavăr, în slujba Dieciei de Visterie.

Costachi Palilogul.

Ianachi Crupenski.

Constandin Popov.

Elefterie.

Constantin Panaite.

Apostoli ot Roman.

Vasile Racliș, în slujba Dieciei de Visterie.

Efstratie Zugrav.

Manolachi Andrieș, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Dorohoi.

Constandin Vasiliu.

Gheorghe Dimitriu.

Lupul.

Ioan Carp.

Chiriac Ioan.

Iordachi Niculescu.

Manolachi Mereacre.

Boierii Vel Cluceri.

Tudurachi Ciure, iar dela arătatul veleat făcut Vel Paharnic.

Manoli, iar dela aratatul veleat făcut Vel Medelnicer.

Neculai Cristescu.

Manolachi Tuduri.

Ioniță Gane, în slujba Isprăvniciei Sorocei.

Iordachi Ilski.

Ștefan Holban.

Ilie Holban.

Dumitrachi Flore.

Grigoraș Neculau în slujba Dieciei de Visterie.

Neculai Cerkez.

Constandin ot Mitropolie.

Dumitrachi Donici.

Dinul Negruț.

Constantin Adam, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Cărligătura.

Neculai Barbu.

Ianachi Deciu.

Dumitrachi Niciu.

Matei Costin, în slujba Divanului Condicar.

Constandin Cârste.

Boierii Vel Sulgeri.

Ioan Carp, iar dela arătatul veleat făcut Vel Sărdar, și se află în

slujba dregătoriei Isprăvniciei de Vaslui.

Gheorghe Hermeziu, iar dela arătatul velaet făcut Vel Sărdar și Diac de Visterie.

Ion Bran, în slujba Dieciei de Visterie.

Toma Stamatiu.

Alecsandru Stamatiu.

Constantin Ureche.

Macovei Țintilă.

Iordachi Chișcă.

Iftimi Stamatii.

Manolachi Foti.

Constandin Vărnăv.

Vasile Anastasiu.

Iordachi Gafencu, Sameș a Ispr. Sorocei.

Gavril Iani.

Pascal Ghindă.

Teoader.

Grigori Teodosiu.

Gherghe Ciuhureanu.

Toderachi Savastos.

Fotachi Ciure.

Iancu Stavăr.

Gavril Radovici.

Vasile Negură, în slujba Dieciei de Visterie.

Ștefan Manoli.

Iordachi Lozonski, în slujba Dieciei de Divan.

Filachitache.

Ianachi Adam, Samiș Isprav. Iași.

Iordachi Bosie.

Costachi Negre.

Ioan Chendre.

Vasile Pisoski.

Iordachi Șinescu.

Ioan Cârjă, Samiș Parcălăbiei Galați.

Panaite Radu.

Dimitrachi Iamandi.

Vasile Scânteii, în slujba Dieciei de Divan.

Ștefan Mandu.

Constantin Leondari, în slujba Dieciei de Divan.

Iordachi Calmuşchi.

Tuzachi.

Grigori Hrisoverghie, iar dela arătatul veleat făcut vel Căminar.

Boierii Vel Pitari.

Vasile Corvin.

Ion Matus.

Ion Fan.

Neculai.

Vasile Haitu.

Iordachi Popa.

Neculai Avram.

Anastasă Papafil.

Toader Holban.

Duiul, în slujba Dieciei de Divan.

Ioan Cuza.

Constandin Mârzac.

Dumitrachi ot Oena.

Ilie Vârgolici.

Ilie Botezatu.

Neculai Stihii.

Constandin Dimitriu.

Gheorghe Soroceanu.

Ștefan ot Galați.

Ion Ispir.

Ioniță Branișteanu, Sameș Vorniciei de Botoșani.

Ioniță Gafencu.

Chiriac Borș.

Carpu Galușcă, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Codru.

Ion Stamate Talmaci.

Teodosie.

Casiean.

Gheorghe Roman.

Ilie Ciolac.

Stamatachi Danu, iar dela arătatul veleat făcut Vel Medelnicer.

Boierii Vel Jigniceri.

Petrachi Bușilă.

Irimia Bahrimescu.

Gheorghe Movilă.

Panaite Buzdugan.

Coste Vasiliu.

Manole Hagi.

Vasile Miclescu.

Alecsandru Jora.

Ștefan Gherghel, în slujbă dregătoriei Isprăvniciei de Herța.

Ianache Danu.

Constandin Tiriachiu, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Tecuci.

Dumitrachi Sălceanu.

Nichifor.

Vasile Andrieș.

Ioan Buhuș.

Gheorghe Ciute.

Simion Glafce.

Constantin Dimitriu.

Vasile Țarnă.

Șarban.

Boierii Vel Șatrari.

Gheorghe Mitre, iar dela veleatul arătat făcut Vel Stolnic.

Neculai Dimitriu, iar de la arătatul veleat făcut Vel Medelnicer.

Filip Bantaș.

Iordache Alicesandri.
 Ioniță Lupul.
 Sava Volcinski.
 Lupul Corvin.
 Manoli Botescu.
 Alecsandru Folescu.
 Carp Bote.
 Simion Stamati.
 Ion Bădărău.
 Pascal Străjăscu.
 Ștefan Stărce.
 Anton Buzne, în slujba dregăto-
 riei Isprăvniciei de Herța.
 Constandin Boteanu.
 Sara Manoliță.
 Grigori Scărlet.
 Avram.
 Toader Tufescu.
 Ioniță Manoli.
 Ștefan Isăcescu.
 Toader Poamăacră.
 Manolache Caracaș.
 Vasile Leu.
 Constandin Curt.
 Lefter Sișman.
 Iordache Sărghie.
 Ștefan Catargiu, făcut dela ve-
 leatul 1807, de Domnul Ipsilant, Vel
 Căminar.
 Gheorghe Cuza, Iordachi Darie,
 iarăș dela arătatul velet făcuți Veli
 Paharnici.
 Costache Lambrino, dela 1807
 făcut Vel Sărdar.
 Vasile Stamati, Costantin Cerchez,
 Gheorghe Loez, iarăș dela aratul
 velet făcuți Vel Stolnici.
 Ioniță Hodroghe Căpitan, Tănasă
 Feștilă, Ștefan Barbu, Dumitru Co-

dreanu, Vasile Mitre, tot dela acelaș
 veleat făcuți Vel Medelniceri.

Dumitru Sacară, Pavel Dobrici,
 polcovnic în slujba Divanului, iarăș
 la arătatul velet făcuți Vel Cluceri.

Pavalachi Duca, Vasile Veisa Diac
 de Visterie, Tuduri Stavăr, Manolachi
 Radovici, Sandu Balaban, iarăș de-
 la arătatul velet 1807, de Domnul
 Ipsilant făcuți Vel Sulgeri.

Iordachi Teodor, în slujba dregă-
 toriei Isprăvniciei de Tomarova.

Vasile Docan, Iordachi Bibire, tot
 la arătatul velet făcuți Vel Pitari.

Gheorghii Portasi, iarăș la arătatul
 velet făcut Vel Șatrar.

Boierii Vtorii Logofeți.

Matei Crupenski.

Boierii Vtorii Visternici.

Vasile Crupenski.

Ianacachi Lazu.

Boierii Tretii Postelnici.

Toma Lesca.

Dimitrachi Leon.

Iordachi Dimachi.

Iordachi Vărnăv.

Grigori Codreanu.

Iordachi Țintilă.

Boierii Treti Visternici.

Dumitrachi Neculce.

Damian Holban.

Ioan Țintilă.

Iordachi ot Ocna.

Boierii Treti Logofeți.

Ioniță Ursoianu.

Boierii Vtorii Comiși.

Ioniță Galer.
Panaite Ciucă.

Boierii Treii Comiși.

Ioniță Gheuca.
Ioniță.

Boierii Vtorii Calarași.

Iftimi Oatul.

Boierii Vtorii Paharnici.

Costandin.
Iordachi Lână.
Costandin Cazmir.
Dimitrie Hârlescu.
Ioniță Murguleț.

Boierii Vtorii Gramatici.

Costachi Mavrichi.

Boierii Ceauși de Aprozi.

Alecu.

Boierii Vatavi de Copii.

Constandin Ciohodariu.

Boierii Căpitani de Darabani.

Gheorghe.
Anastasă.
Iacomi.
Vasile.
Teodorache.
Dimitrie Carp.
Ioniță Bănulescu, în slujba dregătoriei Isprăvniciei de Bender.
Constandin Istrati.

Boierii Căpitani de Lefegii.

Stamatachi.

Boierii Beceri.

Ioniță Haciul.

Boierii Polcownicy agiești.

Iordachi Stan.
Pavel Hacciul.
Tudurachi Ursachi.
Toader Simgiorgiu.
Dumitrache Bondre, iar la 1807 făcut de Domnul Ipsilant Vtorii Visternic.

Boierii Postelnicei.

Neculai Bașotă.
Lupul Botez.
Manolachi Buzne.
Gheorghe Kogălniceanu.
Dimitrachi Jora.
Grigori Cuza.
Ioan.
Lupul Matieș.

Feciorii de boieri ce n'au apucat până acum a să cinsti cu numi de boieri.

Scarlat Crupenski, Toader Crupenski, fiii dumisale Spat. Iordachi Crupenski.

Petrachi Sturdza, fiul răp. Spat. Dumitrașe Sturdza, și să află în slujba dregătoriei Isprăvniciei Tecuci.

Iordachi Donici, fiul dum. Spat. Manolachi Donici.

Costachi Canano, fiul răp. Spat. Ioan Canano și se află în slujba Depart. Pricinilor Străine.

Ioniță Bașota, fiul dum. Banului Ștefan Bașota.

Sandu Crupenski, fiul dum. Banului Constantin Crupenski.

Petrachi Rosăt, fiul răp. Ban Iordachi Rosăt.

Constandin Negre, fiul Pah. Ioniță Negre și se află în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Hârlău.

Iordachi Miclescu, fiu răp. Pah. Sandu Miclescu.

Ioan Miclescu.

Ioniță Iamandi, fiul răp. Stoln. Vasile Iamandi și se află în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Dorohoi.

Iancu Greceanu, fiul răposat. Paharnic Greceanu.

Neculai Greceanu.

Boierii greci cari din vremi în vremi sânt rămași aice în Țară spre lăcuință, și se rânduesc la slujbe pământești.

Boierii greci Vel Postelnici.

Mihalache Mano.

Boierii greci Vel Spatari.

Costachi Racovița în slujba Div. Depart. al Doilea.

Iordachi Haret, în slujba Depart. Pricinilor Străine.

Boierii greci Vel Bani.

Armago Rafail.

Boierii greci Vel Comiși.

Mihalache Mavroeni, în slujba dregătoriei Isprăvniceii de Bacău.

Manolachi Mano.

Boierii greci Veli Paharnici.

Grigori Ghiloglu, în slujba Depart. Criminal.

Alecu Afenduli.

Boierii greci Vel Sărdari.

Panaite Leonard.

Boierii greci Vel Armași.

Iancu Racovița în slujba Depart. Pricinilor Străine.

Boierii greci Vel Cluceri.

Elefteride.

Dumitrachi Memi.

Ioan Pană.

Boierii greci Vel Pitari.

Angheli.

Neculai ot Căldărușca.

Boierii greci Vel Jigniceri.

Gheorghe Spițerul.

Boierii greci Vel Șatrari.

Sterii.

Această listă este iscălită de :
Gavril Mitropolit și Exarh.

Costachi Ghica Logofăt.

Constandin Balș Logofăt.

Sturdza Vel Visternic.

Balș Logofăt.

Deoarece este interesant a se cunoaște cari au fost boierii cari au rămas în țara dintre Nistru și Prut primind supușenia rusească, reproduc mai jos lista *dvorenilor* (nobililor) din Basarabia dela 1817, publicată de D-1 Halippa în Volumul al treilea din Труды,

la pagina 413. Ea cuprinde aproape exclusiv numai nume de Români și se poate deosebi numai prea puțin de cea din momentul anexării.

Observ că în această listă se găsesc și membri ai familiilor boierești Balș, Bașotă, Sturdza, Ghica, Paladi și Vârnăv. Cele două dintâi sunt cu desăvârșire stinse în Basarabia, membrii celorlalte patru au părăsit-o în curând pentru a se întoarce în Moldova.

Lista dvorenilor (nobililor) din Basarabia la 1817.

1. Ex. Sa G. General Major Catargiu.
2. Dum. Vornicul Constandin Paladi.
3. » Stațkie Sovietnik Alexandru Ghica.
4. » Kolejskii Sovietnik Ioan Balș.
5. » » » Matei Crupenski.
6. » » » Ioan Bașotă.
7. » » » Ioan Sturdza.
8. » » » Apostol Stamo.
9. » » » Panaite Cazimir.
10. » » » Ioan Dicescul.
11. » Nadvornii » Gheorghe Milo.
12. » » » Dimitrie Rașcanu.
13. » » » Toader Bașotă.
14. » » » Ioan Pruncul.
15. » Kolejkii Asesor Neculai Catargiu.
16. » » » Petrachi Catargiu.
17. » » » Gheorghe Donici.
18. » Kolejkii asesor Dinu Rusu.
19. » » » Zamfirachi Rale.
20. » » » Ioan Iamandi.
21. » Maior Constantin Șeinovici.
22. » Kolejkii asesor Gheorghie Vartolomeiu.
23. » » » Sandu Teodosiu.
24. » » » Gh. Leondari.
25. » Maior Petru Ochincă.
26. » Deistvitelnii Sovietnik Kniaz Alex. Cantacuzinô.
27. » Vasăle Rosăt Spătar.
28. » Deistvitelnii Sovietnik Teodor Crupenski.
29. » Comis Alexandru Panaite.
30. » » Ștefan Rașcanu.
31. » Spătar Matei Rașcanu.

32. Dum. Paharnic Neculai Done.
33. » Sărdar Toader Măcărescu.
34. » Ostavnoi Polcovnic Const. Canta.
35. » Sărdarul Pavel Măcărescu.
36. » » Grigorie Arghir.
37. » » Panaite Leondari.
38. » » Ștefan Canta.
39. » Stolnic Manolachi Vărnăv.
40. » » Ioan Bantăș.
41. » Titularnii Sov. Gh. Cazimir.
42. » » » Iordachi Alexandri.
43. » » » Const. Stamati.
44. » » » Const. Bodescu.
45. » Medelnicer Manolachi Andrieș.
46. » » Const. Rusul.
47. » » Lupul Rosăt.
48. » » Isac.
49. » » Antoni.
50. » » Ioan Nemiseșcu.
51. » » Enache Panaite.
52. » Clucurul Dumitrachi Donici.
53. » » Apostol Burda.
54. » » Neculai Cerkez.
55. » Dumitrachi Balasaki.
56. » Iancu Rusu.
57. » Const. Rusu.
58. » Iancu Gogălniceanu.
59. » Grigore Rusu.
60. » Enaki Rusu.
61. » Iancu Donici.
62. » Neculai Donici.
63. » Vasile Iămândi.
64. » Iordachi Rășcanu.
65. » Sulger Filahtachi.
66. » Sulger Vasăli Anăstasă.
67. » Titularnii Sovietnik Grigore Cazimir.
68. » Sulger Gheorghie Ciuhureanu.
69. » Sulger Iordachi Gafenco.
70. » Stolnic Costachi Leonard.
71. » Sulger Pascal Tudori.

72. Dum. Matei Zoloti.
73. » Jăcnicerul Simion Glavce.
74. » Vasăle Cațichi.
75. » Mihail Hermeziu.
76. » Iordachi Rusu.
77. Kolejii Secretar Manole Donici.
78. Gubernskii Secretar Andrei Donici.
85. Dumnealui Iordachi Tomuleț.
86. » Pitar Gheorghe Proca.
87. » Stolnic Matei Donici.
88. » Pitar Vasăle Soroceanu.
89. » Ianacache Lazul.
90. » Pitar Constantin Leca.
91. » Pitar Teodosăe.
92. » Vtorii Postelnic Pavli Măcărescu.
93. » Toma Plincopul.
94. » Treti Visternic Iordachi Salla.
95. » Kolejii Secretar Gheorghe Teodor.
96. » Titularnii Sovietnik Pentelei Lazu.
97. » Kolejii Secretar Iancu Filodor.
98. » Kolejii Secr. Ivan Ianov.
99. » Gubern. Secr. Gheorghe Duca.
100. » Medelnicerul Enachi Cristian.
101. » Kolejii Reghistrator Grigori Scortășcu.
102. » Kolejii Regh. Mihalachi Bădărău.
103. » Kolejii Regh. Ioan Hrisovanul.
104. » Ioan Cazimir.
105. » Șatr. Ștefan Isăcescu.
106. » Pit. Ilie Botezatu.
107. » Alecu Pruncul.
108. » Gubernskii Secretar Ștefan Ghica.
109. » Iancu Vasăliu.
110. » Sărdar Vasălachi.
111. » Șatrar Neculai Trohin.
112. » Manolachi Cupce.
113. » Ilie Cupce.
114. » Vasăle Crăste.
115. » Ilie Eni.
116. » Ștefan Eni.
117. » Anton Buzichi.

118.	»	Neculai Buzăscu.	72
119.	»	Ioan Botezatu.	78
120.	»	Costachi Botezatu.	74
121.	»	Enacachi Păun.	75
122.	»	Vasăle Păun.	76
123.	»	Neculai Păun.	75
124.	»	Gheorghie Manole.	78
125.	»	Totachi Perestieri.	85
126.	»	Polcovnicul Dimitrachi Leondari.	88
127.	»	Sandul Buhăescu.	87
129.	»	Vasăle Murguleț.	88
130.	»	Ioan Cupce.	89
131.	»	Ilie Vărnăv.	90
132.	»	Jăcnicerul Vasăle Țărnă.	91
133.	»	Mihalachi Bibiri.	92
134.	»	Gheorghie Calmuski.	98
135.	»	Costantin Carpuzi.	94
136.	»	Vel Căpitan Andrei Bușălă.	95
137.	»	Constantin Chiruș.	96
138.	»	Gheorghie Izmană.	97
139.	»	Gheorghie Grigoriu.	98
140.	»	Kolej. Regh. Grigori Ursu.	99
141.	»	Mihalachi Cotăia.	100
142.	»	Vtorii Comisul Niculai Răcov.	101
143.	»	Iacovachi Paladi.	102
144.	»	Iordachi Dimitriu.	103
145.	»	Spătar Panaite Catargiu.	104

II.

AMĂNUNTE INEDITE IN LEGĂTURĂ CU INTÂMPLĂRILE DIN MOLDOVA

INTRE 1808 ȘI 1812.

La 18 Martie 1808 a fost în toată țara o vijelie cumplită, în urma căreia se găsiră morți 248 oameni, 99.370 boi, vaci și viței, 542.538 oi și miei, 15.906 cai și iepe (1).

(1) Id. din 19 Maiu 1808.

La 5 Aprilie 1808, în noaptea Invierii, izbucnind, în casa de lemn a unui Lipovan de lângă biserica Trei-Ierarhi, focul¹, arse biserica catolică și mănăstirea Trei-Ierarhi (1).

Ministerul rusesc a dispus, prin ordinul No. 1045 din 9/21 Iulie 1808 (2), ca bunurile aflate în ținutul Hotinului, cari fusese uzurpate de Turci, să fie restituite stăpânilor lor legiuiți și ca, spre cercetarea documentelor ce vor avea a fi înfățișate spre dovedirea drepturilor de stăpânire, să se institue un anume comitet.

Acest comitet avea să fie ales de către Divan din boieri de țară. Eră temere că Divanul să nu aleagă numai asemenea fețe cari să fie sub influența marilor familii boierești, pentru a îngădui pe membrii acelor familii să-și însușească proprietățile ce ar găsi cu cale.

Comitetul însă fu compus din oameni independenți: Vornicul Teodor Balș, Vornicul Dimitrie Bogdan și Vornicul Manolache Dimache.

Corespondentul anonim adauge că: purtarea trupelor cu locuitorii țării nu se poate descrie; ele pradă atât de cumplit, încât nime nu mai este sigur de averea lui. Țara este datoare să predea produsele și proviziunile trebuitoare; comandantii trupelor le primesc spre a le revinde (pentru folosul lor) și locuitorii trebuie sau să hrănească trupa, sau să-i dea bani pentru a se hrăni (3).

Cușnicov s'a instalat (Iulie 1808) la Stânca, reședința de vară a Visternicului Lordache Roznovanu, și veniă, pentru rezolvarea afacerilor, de două ori pe săptămână, în oraș (4).

În iarna anului 1808—1809, fostul Mitropolit Veniamin, care se retrăsese la Mănăstirea Neamțului și împotriva căruia Exarhul Gavril nu încetă intrigile, fu denunțat lui Prozorovski ca stând în corespondență cu un Principe Sapieha care trăia la Varșovia, având titlul de șambelan al lui Napoleon, și se zicea că fusese pus în capul unui comitet menit să răstoale Litvania și Galiția. Cercetările ordonate de Prozorovski nu duseră la nici un rezultat (5).

La 17 Maiu 1809, Cușnicov scrie Divanului Moldovei că un ordin împărătesc îi poruncește să pedepsească cu moartea pe trădătorii de patrie, pe acei ce poartă arme împotriva ei precum și pe spionii dușmanului.

(1) Corespondentul anonim din Iași la 17 Aprilie 1808.

(2) Id. dela 28 Iulie 1808.

(3) Id. dela 19 Maiu 1808.

(4) Găsim în dosarele Arhivei Senatorilor numeroase brulioane de acte emanând dela ambii Preziidenți ai Divanurilor, datate din Stânca.

(5) Id. dela 16 Fevruarie 1809.

«Aducând aceasta la cunoștința cinstiului Divan, îl invit ca, în cazul când s'ar găsi în acest Principat un calău, care este trebuitor pentru aducerea la îndeplinire a pedepsei cu moarte, să-mi dea îndată de știre spre a putea fi trimis Principelui Prozorovski» (1).

Divanul (2) a făcut să se publice legea prin care se dispunea ca nime să nu mai îndrăznească să împrumute pe vreun boier nevrâsnic sau pe vreo cucoană. Cumplitele risipi făcute de *cucoane* și datoriile contractate de *cuconași* au fost cauzele acestei legi.

O patrulă rusească călcând, după cererea câtorva Jidovi, casa Visternicului Roznovanu, spre a scoate pe vataful lui, și oamenii din curte împotrivindu-se, au fost rănite mai multe slugi de ale Visternicului. Acesta reclamând, Jidovii cari fusese îndemnătorii călcării fură bătuti la falangă pe toate ulițile, iar pentru osîterul care comandă garda se ceru o pedeapsă exemplară.

Comercianții din țară suferiau mult din cauză că poșta austriacă fusese desființată dela plecarea Agentului; ei nu mai aveau nici un mijloc de comunicație regulată cu Europa. Divanul Moldovei întrebând pe Cușnicov cine să fie însărcinat cu purtarea acestui serviciu, Cușnicov răspunse că trebuie încredințată unui slujbaș al Divanului. Acesta mai rândui pe lângă un funcționar al său și pe un scriitor al Visteriei (3).

Vornicul de Obștie Hrisoverghie și Paharnicul Alecu Afenduli, probabil în scop de a face o speculație folositoare, se apucase să răspândească sgomotul că Impăratul Austriei hotărîse să facă un faliment de Stat. Acest sgomot dădu loc la o vremelnică, dar mare scădere a biletelor de bancă austriace în Iași, unde erau în circulație asemenea bilete pentru o valoare de peste 200.000 florini, de cari fără îndoială că se folosiră Hrisoverghie și Afenduli (4).

Tălăriile (5) din ce în ce mai dese și mai întinse cari fusese favorizate de culpabila nepăsare pentru binele public și de ticălosul egoism al oligarhilor, au avut efectul ca, în sfârșit, organele rușesti să poruncească luarea tuturor armelor, de tot soiul, aflate în mâinile Arnăuților prădalnici și în ale poporului, și această poroncă începù să fie executată. Ea însă nu împiedecă ca Arhiepiscopul armean Grigorie să fie prădat în ziua de 9 Decemvrie, pe când

(1) Id. dela 12 Iunie 1809.

(2) Id. dela 22 Septemvrie 1809.

(3) Id. dela 10 Decemvrie 1809.

(4) Id., ibid.

(5) Id. ibid.

veniă din Chișinău, la o depărtare de patru ceasuri de Iași, de către 7 tâlhari bine înarmați (conduși de Bujor), cari i-au luat toți banii de cari dispunea, vreo două mii și câteva sute de lei.

În vremea războiului dela 1788—1791, unii din generalii ruși se folosiră de poșta austriacă spre a trimite la Petersburg, în taină, scrisori împotriva lui Potemkin. Mareșalul voi să desființeze poșta austriacă, dar neizbutind, obținū ca acea poștă să nu mai primească scrisori rusești pentru Petersburg.

După războiu se organizase două curse. Curierul eră întovărășit de un țimiraș moldovean călare, din poștă în poștă. Se plăteau 10 aspri de ceas, ceeace făcea 220 aspri, și tot atâta pentru întors, iar 10 aspri se dădeau țimirașului, ceeace alcătuiă peste 4 lei (1).

Din rapoartele consulilor străini, din cele două corespondențe anonime și din spusele oficiale ce se vor găsi în memoriul următor rezultă că, în primăvara anului 1810, Rusia, considerând în urma înțelegerii cu Napoleon, Principatele ca provincii rusești, hotărîse supunerea lor la legiurile rusești. Însă n'am găsit nici un act intern, nici o adresă către Divanuri vorbind despre această hotărîre.

La sfârșitul lui Iunie 1810, Rușii rânduiră un funcționar rus ca inspector sau executor, care sta față la ședințele Divanurilor și stăruia pentru rezolvarea diferitelor afaceri ce-i erau supuse, pe un director al poliției care își rezervă hotărîrile în ultimă instanță și, în afaceri criminale, ei înlocuiră legile țerii prin cele rusești (2).

Tot în vara anului 1810, guvernul rusesc trimise în Moldova pe un metalurgist cu un număr de meșteri spre a-și da samă de bogățiile minerale ale țerii. Acest metalurgist, numit Eichfeld, ar fi găsit fier (*Stufern*) și chiar vine de aur la Baia, Hangu și Belejești, pe moșia Ralucăi Cantacuzino, în ținutul Neamțului. După cererea lui Eichfeld, Divanul primi ordin să-i dea putere să ridice din țară câți lucrători sau alți oameni ar cere pentru trebuințele lucrării lui (3).

Correspondentul anonim din Iași scrie la sfârșitul lui August că: «starea de anarhie care domnește în această țară, în care mulți din boieri găsesc mulțumirea lăcomiei lor, urmează și pare să fie nu numai tolerată, dar chiar și bine văzută de politica rusească, în scop probabil de a câștiga pe boierii cei mari pentru politica

(1) Id. din 19 Aprilie 1810.

(2) Id. dela 7 Iulie 1810.

(3) Id. dela 18 Iulie 1810.

Rusiei și spre a face ca suveranitatea rusească, anunțată lor prin nota dela 13 Aprilie, să le pară plăcută (1).

La 5 Septemvrie s'a dat, din porunca lui Crasno Milașevici, o serbare populară. Pentru autorități și nobile se ridicase trei corturi, cu scaune într'însele, iar pentru popor erau patru scrâncioabe, (dulapuri), lângă cari se distribuia pâine, carne și vin, ceea ce stârniă bucuria prostimii. Boierimea și negustorii nu păreau atât de mulțumiți cu această serbare, deoarece vedeau într'însa o nouă dovadă a atârării de Rusia. Dacă se adauge că funcționarii ruși primesc declarația ministerului lor dela 13 Aprilie 1810 tot ca valabilă și, ca urmare a ei, au și pus stăpânire pe unele ramuri ale ocârmuirii ca: rânduirea medicilor civili, cercetarea bogățiilor cuprinse în munți, introducerea legiurilor rusești în diferite împrejurări, cererea de socoteli asupra veniturilor Statului, porunci să se înființeze cimitire în afară de orașe și de sate și, în sfârșit, ridicarea privilegiilor de cari se bucurau străinii în puterea tractatelor, Moldovenii au într'adevăr temeiuri să fie îngrijiți (2).

În curtea Domnească aducându-se 3.000 bolnavi, Visteria, Postelnicia și Criminalul au trebuit să se mute în clădirea școlii. La această școală se numise în vremea din urmă și un profesor rus (3).

Rodofinikin urmă să-și joace rolul prin multele știri false ce le împrăștiă și însinuări de tot felul. Se putea vedea că țelul lui de căpetenie era a ademeni pe boieri să trimită Impăratului Rusiei o suplică, în care să-l roage ca el, ca Impărat provoslavnic și creștin, să sloboadă acest popor creștin al Moldovei de sub jugul Turcilor și, dacă nu poate împreună țara cu Imperiul Rusiei, cel puțin să-i dea el Domni cari s'o ocârmuiască sub ocrotirea Rusiei. Se putea ca el să fi câștigat spre acest scop pe mai mulți dintre boieri, căci dorința de căpetenie a boierilor moldoveni este, zice corespondentul nostru, de a nu fi supuși nici Turcilor nici Rușilor, ci de a obține o ocârmuire aristocratică-monarhică, spre a uzurpă cu mai multă înlesnire nouă drepturi peste acele ce le au. (4).

Spătarul Iordache Catargiu, care se întorsese de puține zile dela Paris prin Viena, fu arestat în casa lui în ziua de 17 Februarie 1811, la 7 ceasuri dimineața, de către comandantul rus al orașului

(1) Id. dela 23 August 1810.

(2) Id. dela 19 Sept. 1810.

(3) Id., 17 Octomvrie 1810.

(4) Id., 20 Noemvrie 1810.

(1) Id. din 19 Aprilie 1810.
(2) Id. dela 7 Iulie 1810.
(3) Id. dela 18 Iulie 1810.

Analele A. D. Tom XXXII - Mem. 2. ed. 1810.

și, după pecetluirea hârtiilor și a lăzilor lui, suit în trăsură și dus la comandant. După două ceasuri fu pus într'o trăsură cu opt cai, sub o escortă mai mult decât îndestulătoare, și pornit în Rusia. Pentru ca călătoria lui să se facă mai repede, pornise înainte un curier care avea să îngrijească ca caii trebuitori să fie pregătiți la fiecare poștă. Această întâmplare aruncase groaza printre boieri și se atribuiă faptului că Spătarul Catargiu ar fi comis la Paris vreun act de trădare față de Rusia, descoperit prin deschiderea scrisorilor trimise de el dela Paris în Rusia (1).

La sfârșitul lui Fevruarie 1811, urmau să plece la Viena fostul Visternic Alecu Balș cu familia lui și cu văduva Catinca Sturdza, fiica marelui Logofăt Costache Ghica.

Corespondentul anonim din București scrie la 23 Fevruarie 1811 că Milașevici numise Hatman al Moldovei pe Beizadea Scarlat Ghica împotriva voinței Divanului. Acesta folosindu-se de absența Senatorului care era dus la București, lipsise pe acel Hatman de toți scutelnicii de cari se folosiă și izgonindu-l din casa ce boierimea cumpărase pentru el, fiindcă era sărac, îl siliră să părăsească orașul.

Spre răsbunare pentru această faptă, secretarul Senatorului somă pe Visternicul Iordache Roznovanu să dea numai decât, din țară, 20 mii care pentru transportul proviantului. Visternicul răspunse însă că țara nu poate furnisa mai mult de jumătate din acest număr de care și numai în termen de 10 zile. La acest termen carele nefiind încă adunate, Secretarul se răsti către Roznovanu, care răspunzând pe acelaș ton, Rusul îl apucă de barbă și începură să-l tragă astfel prin sala Divanului. Visternicul strigând ajutor, săriră toți funcționarii Divanului și începură a da Secretarului lovituri cu călimările ce le aveau în brâu și apoi îl aruncară în josul scării, în astfel de stare încât era teamă să nu-și mai revină în fire.

După această întâmplare boierii părăsiră Divanul și cei mai de frunte își pregătiră trăsurile spre a pleca la Petersburg, pentru ca să se plângă Impăratului de atingerea ce suferise la privilegiile lor. Generalii ruși izbutiră să-i facă să renunțe la călătoria proiectată, dar boierii aleseră o deputație în capul căreia era Roznovanu, menită să ducă jalba lor.

(1) Id. dela 3 Martie 1811. Consulul francez pretinde că Iordache Catargiu a fost arestat numai fiindcă fusese la Paris. Există în Arhiva Senatorilor un dosar special, No. 2.002, în care se tratează despre această afacere. Dau mai departe asupra acestei împrejurări amănunte complete, extrase din acel dosar.

Milașevici care aflate incidentul în București, se grăbise să ceară lui Camenski ca să pedepsească pe boierii moldoveni neastâmpărați prin o execuție militară(?). Dar Camenski refuză, arătând că are ordin dela Impărat să trateze pe boieri cu blândețe, menajându-i, spre a nu-i supăra și a nu-i înstrăina de Rusia. Camenski mai adaaose că din partea lui nu poate să vorbească despre Divanul din Iași decât cu bine și spre lauda lui și sfătui pe Milașevici să împace lucrurile.

Senatorul plecă imediat la Iași, unde izbuti să liniștească pe boieri și să reinstaleze pe Hatmanul pe care aceștia îl izgonise. Totuș jalba lor, făcută înainte de reintoarcerea lui Milașevici în Iași, ajunsese în mâinile lui Camenski care o transmise Curții. (Beizadea Scarlat Ghica, fiul lui Grigorie III Ghica, cel ucis de Turci la Belicul din Iași, primi în urmă, dela Impăratul Alexandru, precum rezultă din dosarul No. 2075, un ajutor lunar de 500 ruble, plătit de către cassa dela Camenița (1)).

Correspondentul nostru din Iași scrie, în primăvara anului următor, 1811, că pe cât tremurau până atunci boierii cari țineau cu vechea ordine de lucruri înaintea actelor de samovolnicie ale Rușilor, tot pe atâta tremurau acuma partizanii Rușilor auzind că trupele imperiale se vor retrage din Principate în curând (2).

În vara aceluiaș an un călugăr rus fu numit episcop al Basarabiei (Bugeacul) și însărcinat cu administrația tuturor bunurilor aparținând Sfântului Mormânt, iar ca reședință i se desemnă mănăstirea Golia (3).

Famiile bulgărești (4) trecute (odată cu oștirile rusești) din Dobrogea în această parte a Dunării, au fost așezate în sudul Basarabiei (Iulie 1811) și autoritățile locale au primit ordin să li se pună la dispoziție materialul necesar pentru clădire de case.

La Septembrie Mitropolitul și Exarh Gavril fu chemat la București, absența lui având a fi de patru luni. Pricina acelei chemări erau niște intrigi clericale. Exarhul înainte de a plecă sili pe unii

(1) Corespondent anonim din Iași dela 7 August 1811.

(2) Id. dela 17 Martie 1811.

(3) Id. dela 7 August 1811.

(4) Id.

din boieri să-i dea o mărturie, care pretenție a dat loc la neînțelegeri între boieri (1).

Mare nemulțumire pricinui în Divan numirea de către Milașevici a Generalului-Major Ilie Catargiu în calitate de al doilea membru în Comitetul de Ocârmuire, și a lui Lupu Balș ca Președinte al Divanului Judecătoresc, amândouă împotriva voinței boierilor. După cele ce corespondentul anonim scria în primăvara anului 1812, se știa cu siguranță că, conform tratatului de pace încheiat, Prutul avea să alcătuească pe viitor granița Moldovei. Turburarea boierilor devotați patriei lor eră, zice corespondentul, la culme. Ei vedeau nenorocirea lor în toată mărimea ei, căci Iașul și chiar Moldova întregă erau hrăniți de partea de peste Prut. De câte ori venia Prutul mare și nu se putea trece peste el, eră pericol de foamete; ce are să fie, se întrebau ei, când el va fi cu desăvârșire închis?

Se știa de pe atunci că ocârmuirea civilă a părții deslipite de Moldova avea să fie încredințată boierului moldovenesc Scarlat Sturdza, General-Major în slujba rusească, cea militară Generalului de geniu Harting (2).

La 19 Iunie se mai credea încă că cesiunea Moldovei de peste Prut este numai provizorie. De altă parte se svonia că acea parte de țară va alcătui pe viitor un Principat având a fi dat lui Ipsilant (3).

Multă impresie făcea în București o deputație sosită la începutul lui Iunie din Iași și în capul căreia se aflau ambii Vel Logofeți, Constantin Balș și Costache Ghica, cei mai însemnați boieri de acolo, veniți pentru a face lui Ciceagov reprezentațiuni asupra a două puncte foarte importante.

Cel dintâu eră alcătuit de dispozițiile grele stipulate în privința moșiilor boierilor moldoveni aflate în a stânga Prutului, adică în ținuturile cari, după tractatul de pace, urmau a fi cedate Rusiei. Se stipulasă un termen numai de 24 luni, în marginile căruia stăpânii acelor moșii erau datori, sau să le vândă, sau să se așeze ei înșiși în noua provincie rusească. În caz de necomformare la una sau alta din aceste condițiuni, moșiile deveniau proprietate a Coroanei. Se zicea

(1) Id. dela 24 Septemvrie 1811.

(2) Id. dela 23 Martie 1812.

(3) Id. dela 19 Iunie 1812.

că boierii moldoveni erau hotărâți mai degrabă să-și piardă moșiile decât să se așeze în partea Moldovei devenită rusească.

Trimiterea acestor boieri logofeți la București mai avea de obiect să obțină ca stăpânii bunurilor de peste Prut să se folosească de aceleași drepturi și imunități ca și Moldovenii cari stăpâneau bunuri în Bucovina (1).

Deputațiunea obțină ca rechiziția de fân să fie redusă la predarea fânului aflător în Besarabia, iar în locul banilor ceruți se țină în samă o sumă de 190.000 lei datoriti Moldovei pentru diferite furnituri de boi.

Sosind în Iași, la 12 Iulie 1812 (2), vestea despre ratificarea păcii, se celebră cu acest prilej, în biserica mitropolitană, un *Te-Deum*. În aceeași zi se întoarse și Exarhul Gavril.

Correspondentul din București scrie la Iulie că s'au cerut acestor țeri 20.000 recruți pentru slujba militară rusească. Ambele Divanuri ar fi protestat. Este învederat că correspondentul face o confuzie: aici este fără îndoială vorba de proiectul înaintat de Ciceagov Divanurilor pentru alcătuirea unor miliții pământene, despre care am vorbit în memoriul precedent.

Iată acum textul adresei prin care Ciceagov își luă concediu dela Divan:

Iași August 1812. (3).

Messieurs,

Pendant la guerre que le traité de Bucharest a terminée vous avez manifesté votre zèle pour les intérêts du service de S. M. l'Empereur. Les sacrifices que vous faites vous honorent et S. M. vous en sera reconnaissante. Ses intentions vous étaient favorables, vous en avez des preuves. Je désire vous en donner une encore en vous assurant que Sa suprême volonté est que vous jouissiez jusqu'à la fin de toute sa protection et de tous les égards pour vos personnes et pour vos biens que les lois de votre pays et vos privilèges vous accordent et que l'état des affaires et le grand mouvement exposeraient peut-être à de plus fortes épreuves.

C'est à M-r. le Sénateur Milachevitch qui préside à cette administration à vous faire éprouver les effets de ces intentions bienfaisantes de S. M.

(1) Correspondentul anonim din București dela 24 Iunie 1812.

(2) Correspondentul anonim din Iași la 12 Iulie 1812.

(3) Anexă la scrisoarea coresp. anonim din Iași dela 18 Septemvrie 1812.

l'Empereur. Vous conservez l'intégrité de vos privilèges qui peuvent avoir subi quelque altération momentanée par une suite de l'état de guerre, mais dont vous allez jouir jusqu'à la fin.

J'ai donné à ce sujet les instructions les plus positives et je vous rendrai justice auprès de S. M. l'Empereur: je vous le promets.

Quoique je m'éloigne de ces lieux, je continuerai mes relations avec votre pays et je prendrai avec le plus grand intérêt connaissance de ce qui vous regarde.

L'armée qui j'ai l'honneur de commander vous quitte. Elle va cueillir de nouveaux lauriers. Accompagnez la de vos vœux.

În timpul opririi lui Ciceagov în Iași, mai mulți boieri ai Moldovei, mai cu seamă Logofătul Sandulachi Sturdza, Logofătul Iordache Cantacuzino Pașcanul, Visternicul Alexandru Balș, Spătarul Alexandru Mavrocordat și Vornicul Dumitrache Sturdza au făcut, îndemnați de Conte de Capodistria, o plângere împotriva Senatorului Milașevici. Dar n'au izbutit la altceva decât ca Senatorul să fie pus sub controlul Generalului Scarlat Sturdza. Însă, după plecarea lui Ciceagov, jăluitoarii temându-se de răsbunarea Senatorului, au părăsit Iașul și s'au dus la moșiile lor (1).

III.

AMĂNUNTE GENERALE RELATIVE LA OCĂRMUIREA MOLDOVEI

INTRE 1808 ȘI 1812.

Reproduc în acest capitol mai întâiu câteva din extractele publicate de d-l Halippa în cele trei volume ale Buletinului Societății Arhiviale din Chișinău.

Primul este privitor la șerbii rusești fugiți în Moldova înainte de războiu și pe cari stăpânii lor, după ocuparea de către Ruși a Principatelor, începură să-i urmărească, cerând prin gubernatorii respectivi, dela Feldmareșalul Prozorovski, prinderea și trimiterea lor în Rusia.

În el vom vedea cât de aspru judecă Prozorovski ocărmuirile țărilor noastre.

(1) Corespondentul anonim din Iași dela 18 Septembrie.

Mai mulți stăpâni de sate din Gubernia Podoliei (1) și din acea a Chersoneului au urmărit pe sătenii lor fugiți în Moldova și au reclamat aducerea lor înapoi peste Nistru.

Cea mai mare parte din acei fugari trecuse în țară încă dela sfârșitul veacului XVIII și pe vremea ocupației erau întrebuințați de Divanul Moldovei pentru îndeplinirea trebuințelor armatei rusești, de o potrivă cu locuitorii de baștină. Aceste împrejurări fiind aduse la cunoștința lui Prozorovski, el interzise predarea fugarilor în Rusia și, într'o scrisoare din 28 Septemvrie 1808, adresată Guvernatorului Podoliei, dădu temeiurile acestei opriri:

«M'am gândit să aduc dinaintea Divanului Moldovei chestiunea urmăririi țăranilor fugiți din Rusia, dar după o mai pătrunzătoare luare în privire a împrejurărilor țerii și a politicei actuale, am venit la concluziunea că această procedare ar fi cu desăvârșire contrară intereselor Impărăteștii Sale Măririi, căci amândouă Principatele, atât Moldova cât și Valahia, după cuprinsul manifestului Monarhului, se află sub ocrotirea Măririi Sale; ele n'au fost cucerite de sub jugul turcesc, și acele țeri, cu prilejul războiului de față, au arătat pentru Impăratul Rusiei mult mai multă osârdie decât cu prilejul războaielor din trecut. Ele au procurat fără nici o plată tot proviantul trebuit armatei, porția de carne, furajele și spitalurile pentru bolnavi; au întreținut poștele și au reparat drumurile și podurile, atât umblătoare cât și statornice, asemenea fără nici o plată. Prin urmare trebuie ca eu să am grijă de toate mișcărilor locuitorilor acestei țeri. In cazul contrar, ar fi temeinică pricină de a-mi zice că, prin trimiterea la locul lor a acestor săteni, ei (locuitorii Principatelor) să nu se mai găsească în stare de a procura proviziunile trebuitoare armatelor imperiale și că asemenea sunt în Gubernia Podoliei mulți de ai lor fugiți acolo, cari și aceia ar trebui readuși în Principate.

«Mă miră foarte mult că țăranii din Gubernia Podoliei fug aici. Eu nu găsesc de loc că țăranii de aici să aibă o situație mai ușoară decât cei din Podolia, din cauza nemerniciei ocârmuirii actuale a Principatelor, deoarece, spre exemplu, toate rangurile și funcțiunile se obțin prin dare de bani. Se înțelege dela sine că acel ce a obținut vreo funcțiune prin bani se silește să scoată dintr'nsa îndoit cât a dat pe ea și chiar mai mult prin fel de fel de abuzuri. Ei pradă și globesc sub deosebite pretexte pe nevinovații locuitori. Din această cauză sătenii pleacă de s'asează în ocoalele cetăților turcești, numite raiele, cari pe vremea ocârmuirii turcești le ofereau foloase mai mari. Dar aceste raiele a celor patru cetăți, ocupate de

(1) Despre întoarcerea în Rusia a țăranilor fugiți în Moldova, Halippa în Труды, I.

oștirile rusești, cari raiele au fost obținute de Impărat prin dreptul de cucerire, Mărirea Sa Impărătească a binevoit să le dea sub ocârmuirea Divanului Moldovei, apoi ele acum și iau parte, împreună cu obștea Principatului Moldovei, la toate sarcinile precum și la întreținerea oștirilor rusești. Tot astfel s'a procedat și pentru Basarabia, însă aceasta a fost transformată de oștirile noastre în desăvârșită pustietate.

«Astfel Dumneavoastră, milostivul meu Domn, vedeți din cele expuse mai sus și nu mă îndoesc că conglăsuiți cu mine că, dacă aș întrebuința oștirea în urmărirea fugarilor, aceasta ar fi o depășire a puterilor atribuite mie, deoarece un Comandant suprem n'are dreptul să s'amestece fără nevoie în treburile interne ale țerii, cari trebi nu sunt în legătură cu trebuințele oștirilor. În fine plecarea acestor popoare către Rusia s'ar schimba în amărăciune și în ură către tronul rusesc, și ar fi cu totul contrară unei politici sănătoase, căci ar stârni reclamațiile Porții Otomane și ar fi putut să se dea loc la amestecarea ca mediator a Curții franceze; în scurt această urmare ar fi cu desăvârșire nepotrivită.

«Peste toate aceste mai aduc la cunoștința Excelenței Voastre următoarele: S'a vestit că se tratează de pace cu Poarta Otomană; cum se va săvârși nu este cu putință a prezice, dar vă spun părerea mea. Dacă granița rusească va fi împinsă la apa Dunării, fi-va oare de folos Impăratului ca țara să se pustiească? Sau poate aceste țeri vor rămâne în vechea lor pozițiune față de Poarta Otomană, și Poarta, fără îndoială, atunci din această pricină ar ridică mari pretențiuni.

«Și popoarele cari locuiesc aici nu vor mai fi niciodată atât de supuse pentru interesele rusești și nu vor mai avea aceeaș plecare pentru unitatea de lege, despre care dau acum dovezi. Tot ce-am putut face este că am încunoștințat Divanurile despre trimiterea unor deputați dela Dumneavoastră spre a propune Divanurilor Moldovei și Valahiei ca acestea să se silească, după legile și obiceiurile lor, să caute pe fugari și să-i predea deputaților, Dar vă spun totuș de mai înainte că dintru aceasta nimic nu se va alege și că nici eu, nici predecesorul meu nu ne-am putut mișcă mai mult pentru urmărirea acelor fețe. Dar din nenorocire nu ne-am putut înțelege în aceste privințe nici cu Excelența Voastră, nici cu Ministrul de Interne și mă văd silit să lungesc această zadarnică corespondență....»

Listele de fugari sunt foarte importante pentru stabilirea populației și pentru întocmirea originii multor familii azi foarte răspândite în Basarabia

Dosarul care urmează ne arată că Moldovenii dela 1808 nu erau mai puțin iubitori de genealogii fantastice decât cei de astăzi.

Din acest dosar (1) rezultă, că abuzul făcut de Moldovenii cari emigrau în Rusia cu procurarea unor certificate de constatare a nobleței lor se practică încă cu mult înainte de alipirea Basarabiei către Rusia. În Iunie 1808, Comandantul suprem al armatei dela Dunăre, Prințul A. A. Prozorovski, scria lui Cușnicov:

«Se aduce la cunoștința mea că Divanul Principatelor Moldovei și a Țerii-Românești dau certificate de nobil tuturor emigranților în Rusia născuți în Principate, de orice categorie ar fi ei, chiar și aceluia cari erau țărani birnici, fără nici o cercetare, numai după cererea lor. Deoarece prin aceasta se aduce un prejudiciu Impărăției Rusiei, de aceea îndrăznesc să vă atrag atențiunea ca să interveniți în măsura posibilului cu privire la această afacere, ca Divanul să se abțină de a aduce pe viitor astfel de prejudiții și nemulțumiri Rusiei...»

La întrebarea făcută de Cușnicov cu privire la această afacere, Divanul din București răspunde că el nu are cunoștință ca vreodată să fi eliberat cuivă astfel de certificate, dar că este știut că a dat unor funcționari ai actualului guvern încredințări certificând că sunt slujbași și arătând starea lor. Divanul moldovenesc referi că, din momentul primirii ordinului lui Cușnicov, «despre încetarea eliberării unor astfel de certificate, s'au dat ordine în consecință cancelariilor Divanului, și că ele se vor observa cu strictetă»; încât privește însă numărul certificatelor eliberate până la intrarea în Moldova a armatelor imperiale, în urma anchetei făcute, s'a găsit că din cancelaria Vistieriei nu s'a eliberat nici o hârtie de acest fel. De altă parte Logofătul a arătat că, dacă din cancelaria Departamentului Judecătoresc al Divanului chiar s'au eliberat astfel de certificate unora, de altfel persoane destul de cunoscute, în registre însă nu se găsesc înregistrate, ca să se poată face o listă de acele nume.

Ambele Divanuri au fost îndatorite ca pe viitor să elibereze certificate de nobleță numai după încuviințarea Președintelui, și nu altfel decât în urma unei amănunțite examinări a documentelor de origine, la persoane cunoscute, din familii vechi de boieri și stăpânind moșii. În curând s'a prezentat ocaziunea de a se dovedi cât de valabilă eră părerea Divanului cu privire la dovedirea nobleței.

Vagmistrul regimentului de Husari din Alexandria (Colonelul Efimovici eră șeful Regimentului), Ion Creangă, a prezentat lui Cușnicov un certificat despre strămoșii lui, Mogâldeștii, mazili din satul Ciocâlteni dela ținutul

(1) No. 245. Despre hotărîrea Divanului de a se abține pe viitor dela eliberarea certificatului de nobil a celor născuți în localitate și cari au trecut în Rusia, 1808. Extract Halippa, Труды II.

Orheiului, prin care el arată că este adevăratul lor urmaș și deci nobil moldovan, și după tată are dreptul la stăpânire asupra moșiilor de o potrivă cu părintele lui, pentru care fapt Creangă ar fi cerut dela Cușnicov, să pună, pe jalba lui, rezoluție ca să i se dea de către Divanul Principatului Moldovenesc un certificat precum că și-a dovedit nobleța. Cușnicov a trimis cererea Divanului, iar acesta s'a grăbit, fără să mai examineze documentele, să elibereze certificatul de nobleță pe care Creangă, prin comandantul său Efimovici, l-a înaintat oficiului heraldic rusesc. Acest oficiu, prin Colegiul militar Imperial, a înapoiat lui Efimovici certificatul de nobleță al lui Creangă, dat de Divanul Moldovei, pentru ca să dovedească, el Creangă, supranumit Mogâldea, că își are originea din mazili și este proprietar în acest Principat, la ținutul Orheiului, că familia Mogâldea este nobilă din tată în fiu, lucru ce nu se spune în certificat, cari anume îi erau ascendenții direcți, ce titlu de nobleță și ce drepturi de stăpânire nobilă aveau acei ascendenți, prin ce documente dovedește aceasta, și dacă în adevăr din astfel de ascendenți își trage originea. Apoi se mai întrebă de asemenea când trecuse în Rusia, ce a avut în vedere la această trecere și de ce se numește Creangă și nu Mogâldea, dacă a depus jurământ de supușenie rusească, lucru despre care n'a prezentat probe clare și legale. Oficiul heraldic nu putuse să se bazeze pe singurul certificat al Divanului spre a recunoaște lui Creangă drepturi la nobleță. Efimovici a rugat pe Cușnicov să trimită Divanului certificatul spre completare, lucru ce a și fost făcut de Cușnicov. Și iată că peste câțva timp Divanul remite Președintelui cercetările sale genealogice și certificate despre ascendenții vagmistrului Creangă, prin cari ei certifică că în adevăr el, vagmistrul Creangă, este descendentul Mogâldeștilor pe următoarele motive: femeia unui oarecare Postolache Mogâldea, străbunul lor, rămăsese văduvă, și se măritase cu un Creangă care trăia în Gubernia Rusiei Nouă, cu care a avut copii pe Constantin și Maricuța; iar Maricuța pe Miron Creangă, care totuș nu luase parte la moștenirile lor. Divanul se scuză totodată cu aceasta de greșeala făcută în certificatul anterior cu privire la drepturile lui Creangă de părtăș asupra moșiilor. Aducând aceste la cunoștința lui Efimovici, cancelaria lui Cușnicov adăugea: Din aceste amănunte se vede, cu toate că Divanul Principatului Moldovei n'a satisfăcut pe deplin cererea Colegiului Militar, supusă lui de către Președinte, că precum reiese din certificatele prezentate despre geneologia familiei Mogâldea și despre ascendenții vagmistrului Creangă ce le posedă această familie, este adevărat că soția unui oarecare Postolache Mogâldea, rămasă văduvă, s'a măritat cu un oarecare Creangă, care locuia în Gubernia Nouă Rusii, din care apoi, în a treia generație, s'a născut vagmistrul Ion Creangă. Prin urmare el, Creangă, nu are nici o rubedenie cu familia Mo-

gâldea, fiindcă însăș străbunica lui, prin faptul că s'a măritat cu un alt bărbat, a pierdut dreptul la numele primului ei soț, și apoi asupra celorlalte acte de genealogie ale acestei familii nu e nevoie să se mai insiste, ci trebuie să se aducă la cunoștință, prin comandament, vagmistrului Creangă, că el, pe baza pricinilor mai sus arătate, nu poate să se bucure de dreptul de nobil după familia Mogâldea, ca fiind străin din neamul ei.

Iată alt dosar care ne dă numele familiilor cărora aparțineau funcționarii Divanului.

Dorind să libereze casele funcționarilor săi de încvartirui, Divanul (1) a arătat lui Cușnicov că se întâmplă câte odată ca locatarii militari să piardă hârtiile aduse de funcționari în casele lor, dela Divan, între cari și pe cele mai importante, ca de pildă actele de posesiune și ori ce fel de scrisori. Cușnicov hotări că funcționarii nu au dreptul să ia lucrări acasă și că numai treptat, odată cu micșorarea efectivului armatei, care se găsiă în Iași, s'ar putea liberă vremelnic de încvartirui casele funcționarilor. Când însă în curând sosi în Iași armată nouă, și când urmând exemplul Divanului a cerut și Departamentul Afacerilor Străine ca să se scutească de încvartirui funcționarii săi, Cușnicov respinse cu desăvârșire ambele pretențiuni. Divanul mai pretinse în urmă că funcționarii erau scutiți de încvartirui și pe timpul războaielor de sub Ecaterina, și că din cauză că li se refuzase ușurarea ce o ceruse, funcționarii au intențiunea să-și dea demisiile. Cușnicov însă nu ezită să ceară să i se prezente o listă de acei funcționari, promițând că i va liberă din funcțiune și-i va înlocui cu alții; dar Divanul nu mai prezentă lista. Se menționează următoarele familii de funcționari :

Tăutu, Ursoeanu, Iacodim, Leondari, Scânțea, Costin, Racliș, Lozonski, Nedelcu, Radu, Dan, Bogdaproste, Dobrovici, Izbașa, Benișache, Bogonos, Moțoc, Bândac, Anghelichi, Sterescu, Stamati, Popa, Dimitriu, Bucur, Velișcu, Matveiu, Obrintescu, Dinu.

Extractul următor ne vorbește de sectarii ruși dela gurile Dunării:

În (2) postul mare a anului 1807, s'a întâmplat o disidență între sectarii ruși de peste Dunăre. Unii se hotărîră să treacă în partea unde erau trupele

(1) No. 238. Despre funcționarii Divanului Principatului Moldovei și despre oprirea de a luă acasă lucrări, 1808. Extract Halippa în III Труды, II.

(2) Despre sectarii ruși din satul Chislița și despre mănăstirea Sf. Nicolae de lângă Chilia și despre îmbunătățirea soartei lor, 1808. Ibid, p. 370.

rusești, distrugând bateria inamică dela gura Sulinei, luând cu acest prilej opt tunuri, și în deobște arătară cea mai mare osârdie pentru tronul Rusiei. Alții se ridicară în chip fanatic împotriva acestei mișcări, năvăliră în insulă și în satul Caraorman, unde grupară puterile lor, atacă pe cei devotați Rusiei, îi prinseră, afară de 43 inși cari fugiră în Moldova cu toată averea și cu familiile lor. Fugarii se prezentară Principelui Prozorovski și căpătară învoire să se stabilească în satul Chislița. Nădăduind ajutor la situația lor din partea lui Cușnicov și a Divanului, astupară cu cergi gârla Dunării dela Catlabuga și începură a se îndeletnici cu pescăria. Dar fură oprîți dela aceasta, fiindcă toate veniturile Basarabiei (Bugeacului) fusese date în arendă. Cu ajutorul lui Cușnicov și al generalilor armatei active, sectarii izbutiră să facă cu arendașul un contract pentru pescuire folositor lor și începură să se gândească să-și cheme și familiile. Nu se vede din delă dacă au izbutit și într'aceasta.

Mănăstirea Sf. Nicolae «intemeiată de demult, de către Domnul Vasile Voevod Lupul (1634—1654)», eră pe vremea războaielor lui Potemkin (1787—1791) cu desăvârșire dărăpănată. Spre a o repară și a-i veni în ajutor, Generalul Cutusov (Mihail Ilarionovici) i-a dăruit pârăul Catlabuga cu pământul dimprejur, după scrisorile de intemeiere ale mănăstirii. Aceste scrisori existau încă în 1808 și fură prezentate Principelui Prozorovski de către protoiereul (?) Panaioti. Pe temeiul acestei scrisori mănăstirea stăpâniă două gârle de pescuit ale Catlabugei precum și un loc de arătură și de fânaț, lângă satul Galilești. Restaurarea mănăstirii nu fu isprăvită până la Martie 1792. După întoarcerea Turcilor aceste bunuri fură luate în stăpânire de către Murlagi Agă Murlateni, demnitar turcesc. Dela 1806 până la 1807, mănăstirea fusese pustiită de către Turci și adusă la cea mai mare ruină, dar a meritat bagarea de seamă a lui Prozorovski, fiindcă-și arătase osârdia către Rusia. Prin urmare, după stăruința Protoiereului Panaioti, s'a dat mănăstirii, în 1808, 500 lei din fondul de arendă al Basarabiei (Bugeac) și s'a hotărît pentru viitor a nu se arenda pământurile și gârlele cari odată aparținuseră mănăstirii, ci a le lăsa la dispoziția mănăstirii. Ispravnicul basarabian (adică al Bugeacului) Marcu Gaius, spune despre starea de atunci a clădirii mănăstirii: «această mănăstire a fost dărăpănată și ruinată până la pământ»; prin urmare, susținând cererea protoiereului, ispravnicul sfătuiă să se dea ajutor pentru restaurarea mănăstirii și pentru înființarea acolo a unei școli în care ar învăța copiii locuitorilor, ca să nu rămână fără învățătură, cum fusese până atunci, din cauza sărăciei și a opresiunii din partea Turcilor.

Următorul extract este relativ le coloniile de Sârbi aduse de Ruși în Basarabia (1).

Sârbii cari au părăsit satul turcesc Derkeui, dincolo de Dunăre, s'au stabilit în satul Ilrak-Murza, din ținutul Gura Galbenii sau Hotărniceni. Cum însă prin satul Ilrak-Murza trecea drumul militar dela Dubăsari și Bender la Fălciu, patru cete de emigranți sârbi, dorind să fie liberi de diferite orândueli și servicii către Stat, pe cari ceilalți locuitori le făceau, au cerut să li se învoească trecerea și stabilirea în alt ținut. Deoarece însă învoirea aceasta a Sârbilor ar fi nemulțumit pe cealaltă populațiune și ar fi amenințat cu distrugerea satele din nou înființate pentru emigranții de peste Dunăre, autorizația cerută le-a fost refuzată.

Următoarele dosare sunt relative la țigani.

Se face mențiune de țigani tătari ai raielii Ismailului (2): Hasan Huseinov și femeia lui Ana Ceribaș, cari au făcut următoarea depunere, caracteristică a stării acelor țigani.

Au spus că sunt născuți în cetatea Ismailului și că au trăit în jurul Ismailului, la satul Ciubalaci, cu neamurile lor și cu alți țigani tătari aproape doi ani. Luați ca prinși de războiu, au fost duși la Iași, unde se găseau la maiorul Șiracov, dar au fugit și s'au prezentat la Comandantul de căpetenie, spre a-l ruga să-i sloboadă. Trimiși la Cușnicov, s'au rugat să fie liberați și să li se dea un certificat încuviințând șederea lor în țară fiindcă el, Hasan Huseinov, fiind căldărar și spoitor, dorește să-și exerciteze meșteșugul și să rămână cu nevasta sa la Iași. Cușnicov a poruncit să se facă cercetare spre a se ști dacă ei sunt într'adevă țigani tătari și nu aparțin nimănu și dacă va fi adevărat, hotărăște să se procedeze cu dânșii după legile și uzurile țerii și după sfârșitul cercetării Hasan a fost înscris ca țigan turcesc. Armașul a comunicat cancelariei lui Cușnicov că cu acești țigani se va urmări întocmai după ordinele expuse în adresă.

Alt țigan turcesc, numit Husein, s'a prezentat însuș avant-gardei cazacilor și s'a predat autorităților rusești, arătând dorința de a se așeza în Iași. Depunerea acestui țigan a fost luată de însuș Cutuzov; iat-o:

Țiganul turcesc Husein Cotu Oulu, de religiune musulmană, de origine rumeliotă, din orașul Adrianopoli (Rumelia). «Sunt de nouăsprezece ani, mă găsiam

(1) No. 220.—Despre Sârbii cari doriau să emigreze din satul Ilrak-Burza, la Akerman. 17 Iunie 1808, foaia 11.

(2) No. 34: Despre oamenii de diferite nații ieșiți din cetăți. 1808. I. N. Halippa, Труды I, p. 344.

la Adrianopoli pentru a învăța meșteșugul spoitului căldărilor, am acolo și rude. Acum cinci luni am fost luat cu de-a sila în serviciul turcesc și trimis în cetatea Brăilei. Din această cetate am fost comandat, cu 300 oameni, în satul Contorlăr și mă găsiam la șeful acestui detașament, Carmază Mehmet Agă, ca îngrijitor de cai. Pentru neîngrijirea și pierderea unei șele care a fost ruptă și furată de nu știu cine, am fost pedepsit și m'au amenințat cu pierderea vieții și pentru aceasta am fugit pe unul din cailor comandantului acum o lună, într'o seară, și fugind m'am prezentat avant-gardei rusești, adică la Cazacii Donului, comandați de Generalul-Maior Ilovaiski al doilea, de care am fost cercetat și apoi trimis în orașul Buzău. Calul care s'a găsit la mine a căzut de oboseală și de foame pe drum, când am fost dus la Buzău.

La Brăila erau la 4 ale lunii aceleași trupe cu cari venisem; nouăle trupe sosite în cetatea Brăilii se ridică la vreo 6.000 oameni. În cât privește numărul garnizoanei care se află acolo de mai înainte, nu-l cunosc, am auzit dela tovarășii mei că cetatea a fost întărită și că se fac lagumuri. Dela Buzău am fost dus la Iași cu convoiu, din sat în sat. Dacă am fugit, a fost spre a scăpa de moarte și aici pot trăi din meșteșugul meu».

Comandantul de Căpetenie i-a slobozit permis de ședere în Iași.

În dosarul No. 42, printre multe hârtii cu totul lipsite de interes, se găsește următoarea piesă:

1. O scrisoare din 1 Maiu 1808 a adiutantului de pe lângă Conte Mihai Ilarionovici Cutusov, Tucicov, către Cutuzov, în cuprinderea următoare:

«Strălucirea Sa a binevoit să-mi ordone să vă înștiințez pentru ca să dați ordin ca țiganii cari au așezat corturile lor în împrejurimea Mohilăului, lângă parcul de artilerie de acolo, să fie izgoniți și să nu mai fie îngăduiți să șeadă lângă oraș, ci să fie trimiși la satele acelor proprietari cărora aparțin. Conte a fost supărat astăzi, deoarece acești oameni neobrazăți au oprit careta în care se află și numai cu mare nevoie i-a împrăștiat escorta de chiurasieri și pricina acestei întâmplări a fost un cal furat dela un Moldovan ce-l întâlnise. Pe Moldovan l-am luat sub pază și l-am trimis Agăi, iar pentru țigani vă rog, conform ordinului Strălucirii Sale, să dați porunci din partea dumneavoastră» (1).

Așa numiții țiganii ai Impărăției sau ai Principatului (2) «ursari sau șatrari»

(1) I. N. Halippa în Труды, I.

(2) No. 293. Despre listele deschise de țiganii cari pribegesc din loc în loc, pentru existența lor, ca ispravnicii și stăpânii de moșii să nu le puie piedici și să nu le aducă pagube, 1808. Extract Halippa, Труды, II.

împuși la plata birului către Visteria Principatului Moldovei și cari trăiau în ținuturile aceluși Principat, au dat jalbă lui Cușnicov pentru faptul că li se fac din partea proprietarilor observațiuni la trecerea lor pe moșii și, contrar hotărârii date prin scrisoarea Împăratului, nu li se dă voie să-și pască vitele și să-și întindă șatrele în locurile virane aparținând proprietarilor; totodată se mai plângeau și împotriva autorităților militare cu privire la neajunsurile ce li se făceau. În urma acestei jalbe, Cușnicov, pe baza plângerilor date de către țigani, a poruncit cu asprime proprietarilor și ispravnicilor ca, pe baza poruncii dată lor de către Divanuri, și pe aceea a rescriptului împărătesc de rescumpărare (?), să nu se aducă nici cea mai mică dificultate țăganilor menționați, atât din partea proprietarilor cât și a ispravnicilor, nicidecum, căci vor fi pedepsiți la din contra conform legilor; să fie știut de fiecare din ei că, la arătarea acestor țigani, să li se dea tot ajutorul și sprijinul, și mai ales aceasta să se facă din partea ispravnicilor.

În alte ocazii Cușnicov cerea dela comandanții militari să nu supere cu nimic pe numiții țigani, fiindcă nu aveau domiciliu stabilit, umblând din loc în loc, pentru dobândirea existenței lor și a familiilor lor și pentru găsirea mijloacelor de plată a birului. Listele acestea se eliberau de către Cușnicov prin semnătura și prin punerea sigiliului lui.

Doi țigani (1) ai Serdarului moldovean Constantin Botezatul fugind în ținutul Tiraspolului din gubernia Chersonului și Serdarul reclamându-i, țiganii nu fură înapoiți, cu toate că guvernatorul militar, Ducelui de Richelieu, i se făcuse cunoscut locul unde erau opoșiți, la un oarecare Hatman Turcoman. Iată ce răspunde Ducele lui Cușnicov:

«E de prisos să mai expun aici coreligionarilor cari recurg la protecția Rusiei și străinilor că totdeauna li se dăruiește libertatea și că ei au drept la ocrotirea guvernului. Toate acestea sunt cunoscute Excelenței Voastre și în această privință am avut onoarea, nu numai odată, să primesc în numele Maiestății Sale Imperiale porunci ca chiar Armenii și Cerchezii cum-părați pentru Cuban, cunoscuți sub numele de Iasări, să fie liberați de robie. Astfel este porunca Maiestății Sale pentru a apăra pe acei refugiați sub scutul Rusiei din cauza asupririi stăpânilor străini»(2).

Cușnicov organizase în Iași o trupă, alcătuită din Ruși și menită să facă serviciul de poliție și de onoare pe lângă Președintele Di-

(1) No. 208. Extract Halippa in Труды, II.

(2) În Rusia aproape tot poporul eră șerb legat de pământ, dar robia nu există.

vanurilor. Următorul extract ne dă amănunte interesante asupra alcătuirii acelei trupe.

Compania de poliție din Iași (1), care se găsea trecută în ștatele Președintelui Divanurilor, a fost organizată, după stăruința lui Cușnicov, ca gardă de onoare pe lângă reședința lui, precum și pentru întrebuințare spre regularea afacerilor locale. La vreme de nevoie oamenii erau întrebuințați de polițaiul Dicescu, (căpitan-leutenant al flotei) și de comandantul pieții (Tihanovski și în urmă Vihavtevski) numai ca paznici ai închisorilor sau pentru escortarea arestanților. Compania era compusă din soldați ai miliției Pultavei, care se află în garnizoană în gubernia Chersonului, sub comanda Generalului-Maior Beluhi-Kohapovsky, (care a trăit 20 de ani în Chișinău, lângă Puskin). Se luau spre acest scop soldați ieșiți din lazarete, chiar pe drumul dela Tiraspol. Unul din cei 120 de soldați recrutați astfel a murit pe drum, iar la sosirea companiei în Iași mortalitatea a început să crească între ceilalți, luând proporțiuni considerabile. Foarte mulți muriau din cauza ftiziei, sau, după părerea medicului din acele vremuri, Pauli, din cauza adunării peste măsură a flegmei în gât, care în urmă se scurgea în stomah(!!!). Decesele subite se datorau băaturilor calde și atacurilor de apoplexie. O mare parte din soldații sănătoși și mai ales din voluntari, temându-se de contagiune și de asprimea celor 15 zile de santinelă, dezertau. Din rapoartele comandantului companiei, Căpitanul de stat-major Puha, rapoarte arătând decesele și dezertarea soldaților, listele lor de apel, foile de armament și de îmbrăcăminte, listele arătând profesiunile cărora aparțineau, ba încă și sămile de caii dați la pășune sau cari se îmbolnăviau de răpciugă sau se constatau aprinși, s'a format un colosal dosar de 1.136 foi, dar cu desăvârșire fără interes ca conținut. Totuș se găsesc în el multe din caracteristicile traiului militar de atunci. Iată cele mai de seamă: compania avea cassa sa specială de aprovizionare, în care se socotia și un anumit procent al chenzinei trimestriale (?). Cassa se află în păstrarea, nu a comandantului companiei, ci foarte des în a unui soldat de rând care se bucură de încrederea generală. În primul an de existență al companiei, veniturile cassei crescuse până la 1.000 de ruble. Ce e drept, o situație așa de excelentă a companiei era datorită privegherii tuturor asupra aprovizionărilor făcute, priveghere datorită grijii comandantului companiei, Puha. Existau mici rezerve pentru soldații bătrâni, cari făcuseră 10 ani de serviciu și așteptau să se întoarcă pe la vetrele lor. Cassa mai avea folosul că opriă dela dezertare pe acei cari ajungeau să

(1) No. 237. Despre compania de poliție, compusă din soldații miliției din Pultava și despre completarea ei prin recrutare de voluntari, 1808. Extract Halippa, Труды, II.

servească un an și cari nu voiau să-și părăsească depozitele. Se primiau voluntari pentru completarea efectivului din locuitori locali și din această pricină dezertările erau foarte dese. Ca pedeapsă pentru întâia dezertare, eră bătaia cu vergile, (până la 100 lovituri de individ); pentru a doua dezertare eră trecut prin vergi între două rânduri de câte 500 soldați, odată. Iar pentru a treia dezertare eră condamnat la împușcare, care însă eră schimbată în muncă silnică la Acherman, Chilia sau Odesa. Imprejurarea cea mai urâtă din existența de patru ani a companiei, o alcătuește o revoltă a acelei companii și afacerea comandantului Puha, învinuit, prin o plângere a inferiorilor săi, că și-ar fi însușit o parte oarecare din proviziuni, a pânzei pentru cămeși și a soldei. Revolta a fost datorită neliniștitului *captenarmyș* (însărcinat cu provizia și cu depozitele de obiecte) care maltratase pe doi soldați și pe un subofițer.

Crasno Milașevici ordonă o anchetă formală. Puha trecu comanda companiei sublocotenentului Timcenco. Ancheta nu putu să stabilească nimic compromițător, căci totul s'a constatat că eră în toată regula, iar în răstimpul de două trei zile cât comandă Timcenco, fugi un arestant de sub mână unei santinele. Atunci Crasno Milașevici trimise companiei un ordin prin care laudă aptitudinile de bun comandant ale lui Puha, învinuie pe Timcenco de neglijență și-i ordonă să predea numai decât lui Puha comanda companiei. Dar n'a fost numai atâta Timcenco delapidase în acest timp 200 de ruble din banii aprovizionării și completă lipsă numai după trecerea unui timp destul de lung. Această împrejurare atâta a înălțat pe Puha în ochii lui Crasno Milașevici și a întregii companii, încât aceasta prezentă lui Puha o scrisoare de mulțamire, când el a fost din nou întărit în comandă și funcțiune. Din hotărîrea Generarului-Maior din geniu, Ioan Marcovici Harting, dela 9 Octomvrie 1812, compania de poliție din Iași, împreună cu comandantul ei, Simion Puha, fu trecută sub comanda Guvernatorului civil al Basarabiei, Consilierul de Stat și Cavaler Sturdza, aducându-se totodată la cunoștința companiei că pe viitor atârnă de acest diregător. În Noemvrie acelaș an Puha a fost prezentat Amiralului P. Ciceagov, spre a fi decorat cu ordinul Sf. Vladimir clasa IV-a (1).

Iată câteva amănunte asupra desființării Consulatelor rusești din Iași și din Galați după sosirea lui Cușnicov:

La sosirea lui Cușnicov în Iași, în calitate de Președinte al ambelor Divanuri, Consulatele rusești din Iași și Galați părăură inutile. Cușnicov ceru

(1) Acelaș Puha, la 1809, fusese însărcinat cu urmărirea bandei lui Bujor. Avea spre acest scop sub ordinul lui un număr de dragoni, dar nu isprăvi nimic.

Consulului din Iași, Pisani, să alcătuească un proiect pentru regularea soartei funcționarilor cari se găseau la acel Consulat general, în slujba arhivei și a altor biurouri, care proiect a și fost trimis spre cercetare Comandantului suprem al armatei, Prințului Prozorovski. Acest din urmă aprobă proiectul, ordonă aducerea lui la îndeplinire și îl înaintă mai departe spre aprobare Departamentului Imperial de Externe.

Prin un ucuz ulterior, din 30 Iulie 1808, semnat de Impăratul Alexandru, se aprobă proiectul trimis de Generalul Feld-Mareșal Prozorovski, și se hotărî cele ce urmează: (1)

1) Fostul prim dragoman, Asesor de Colegiu Pisani și Secretarul de Guvernământ Corsunov, rămăneau în resortul aceluși colegiu, având a fi trecuți în statul Președintelui Divanurilor Principatelor Moldovei și Munteniei, fiind plătiți din primele paragrafului extraordinar, după cum avea a statua Generalul Feld-Mareșal, spre a li să da, primind pe deplin leafa actuală: primului 600 ruble pe an, după curs, iar celui de al doilea 500 ruble, fără curs, cu începere dela 1 Maiu a. c. 2). Șeful expediției poștale din Iași, Asesorul de Colegiu Volcov, rămânea în resortul colegiului având a fi trecut în ștatal numitului General Feld-Mareșal, pentru expedițiuni poștale de câmp, cu leafa ce primiă actual, câte 1000 ruble pe an, asigurate; 3). Registratorul de Colegiu Egorov rămânea în personalul Departamentului, având a fi trecut în ștatal pentru expedițiunea de curieri a Generalului Feld-Mareșal, cu leafa ce primiă, adică 400 lei pe an din suma încuviințată în acest scop; 4). Fostul curier în funcțiune Atanasie Macedoneanul, avea să fie primit în aceeaș slujbă cu leafa de 400 lei pe an, din suma încuviințată spre acest scop; 5). Tălmaciul aceluiaș departament, Velici, tălmaciul colegial Djai-covsky, cum și tălmaciul care să găsiă în Galați (ca al treilea dragoman), Secretarul Gubernial Cernevici, aveau să fie readuși în Departament, dându-se fiecăruia leafă de câte 500 ruble pe an, din sumele generale; 6) Fostul Consilier de Curte Panaiodoros, care eră în afară de stat și care plecase din Constantinopole cu fostul trimis Italinsky, avea să fie readus în Departament și să i se dea leafa după funcțiune. Arhiva Consulatului eră compusă din: 9 lăzi mari cu arhivele ambelor consulate (din Iași și Galați), 1 ladă mică care aparțineă d-lui Rodofinikin, 1 geamantan tot al lui pentru stamile, 1 cutie cu tipografie și cu aparatele ei de fier, 1 pachet cu 7 chei ale lăzilor consulatelor, 1 marcă imperială; toate acestea au fost așezate în palatul Principatului Moldovei, și se păziau de o caraulă». Din lista obiectelor dăruite pe anul 1806 se constată: că mai des se dăruiau pungi albe și de

(1) No. 248. Despre desființarea Consulatelor rusești din Iași și Galați. 1808. Extract Halippa, Труды, II.

pânză, din cari se aducea la Consulat în fiecare an un număr hotărît și numerotate, spre a fi împărțite. De pildă, «la 20 Aprilie 1806, tălmaciului Divanului, pentru serviciul făcut cu traducerile pentru diferite lucruri și cum-părăturile făcute de Ruși, i s'a dăruit punga No. 20, de pânză, conținând 5 ruble; la 5 August meimandarului Domnitorului, Vologdei, care a însoțit pe Agentul diplomatic Ipolit Bolhunov dela granița Moldovei până la București și înapoi, i s'a dăruit punga de pânză No. 5, cu galbeni». Oamenilor de mai jos, le dăruiau ceaiu și revert. (!!!) La fostul Consulat din Iași mai eră pe lângă alte funcțiuni și aceea de a descoperi pe fugiții din Rusia și a-i trimite până la cel mai apropiat punct de frontieră sub escortă. În ultimii ani de existență, Consulatul întreținea relațiuni particulare, în special cu Guvernatorul militar din Podolia, Iv. N. Essen, cu Guvernatorul civil din Saratov, cu cel militar din Cherson, Ducele Emanuel O. de Richelieu, cu cel civil, Chirilă Sem-Gladkin, cu autoritățile de carantină din Moghilev și Dubăsari, cu funcționarul grec din Nejinsk, cu șeful afacerilor de graniță din Dubăsari, Ilie Filipovici Catargiu și cu Comisul Iv. Iv. Cănanău. Pentru trimiterea fugarilor, Consulatul primiă anual dela guvernatorul din Podolia o subvenție de 1.000 ruble.

Consulatul din București rămase pentru un moment nedesființat, de asemenea și expediția poștală locală. Pe lângă consulat funcționau: Consilierul de Colegiu Luca Kirico (1635 ruble pe an leafă) și Dragomanul Anton Sadet Oglu (396 ruble pe an leafă), cu un ajutor particular (plătit cu 300 ruble pe an), Constantin Furtună, din șleahta poloneză; iar la expediția poștală se găsiă expeditor Asesorul de Colegiu Nichita Sidorovsky (700 ruble pe an) și atașatul pentru executarea lucrărilor de poștă, Asesorul de Colegiu Alexandru Sorokinsky (209 ruble pe an leafă).

Odată cu desființarea Consulatului din Iași, care rezolvă mai înainte toate litigiile ce aveau loc între supușii ruși și locuitorii țerii, Divanului i-a căzut însărcinarea să ia asupra-și acele afaceri, și să le rezolve în Departamentul Afacerilor Străine. Dar supușii ruși cari aveau diferite pricini cu locuitorii moldoveni în Divan, foarte des nu voiau să apară în fața Divanului, iar în ținuturi în fața ispravnicilor: ei se considerau ca supuși, adică ziceau că Divanul și ispravnicii erau incompatibili de a-i judeca.

Din această pricină rezultau întârzieri în afaceri, iar Divanul nu odată suferi mari obrăznicii și nebăgări de seamă. Cușnicov permise Divanului să ceară ca supușii ruși să-i răspundă de toate faptele ca și locuitorii ceilalți, băștinași ai țerii (1).

No. 291. Despe supunerea tuturor supușilor ruși cari trăiesc în Moldova jurisdicției Divanului Moldovei, 14 Iulie 1808. Extract Halippa, Труды, II.

Extractele următoare sunt relative la diferite subiecte. Interesant este cel dintâiu, din care vedem că octogenarul Prozorovski se îngrijă să învețe pe boieri *dansurile* europene în locul horei și a chindiei, cari îi păreau probabil prea primitive.

Prințul A. A. Prozorovski, prin soția sa, prințesa Ana Mihailovna, a rugat pe Maestrul de curte din Petersburg, Alexandru Levovici Narișkin, să-i trimită în Moldova pe unul din dansatorii de curte, care să învețe pe boierii moldoveni dansul. Cu consimțământul Impăratului a fost trimis dansatorul de curte Procopie Ivanov, care avea o purtare bună și era cunoscut ca meșter în arta lui, din care cauză Narișkin a pus pe Ivanov sub deosebita ocrotire a lui Cușnicov.

După trecerea unui an, Cușnicov scriea lui Narișkin: «La 5 Septembrie 1809 a trecut termenul pentru care Înalt Excelența Voastră ați încuviințat să vină în Moldova dansatorul de Curte Ivanov, care să arăte aici arta de a dansa. Onorabilii boieri moldoveni și-au exprimat admirația față de Ivanov și mă roagă să intervin pe lângă Înalt Excelența Voastră, ca să-i permiteți să mai rămână în Iași încă un an. Cu plăcere satisfac dorința lor, la care nu se opune nici Ivanov. Dacă și autoritatea superioară va găsi cu cale să încuviințeze acest lucru, vă rog foarte, milostivul meu Domn, să binevoiți a dispune să se prelungească șederea lui Ivanov în Moldova încă cu un an». Această cerere fu însă respinsă (1).

Hasan Pașa (2) trăia în Chișinău. Pachetele pe numele lui veniau întâiu la Comandantul suprem al armatei, iar acesta le expedia lui Cușnicov, care trimitea ispravnicilor din Orhei: Stefanache Sturza și Vasile Roset, pentru ca ei să le predea pașei. Pașa era în raporturi cu Rumianțov și cu Constantinopolul. Din Constantinopol i-au scris pașei însărcinații de afaceri ai Danemarcei și Saxoniei în afacerile baronului Hübsch, care era în relațiune cu firmele frații Meyer din Moldova și Forreger și Katle din Odessa. În schimbul de scrisori ale lui Hübsch cu Hasan Pașa, erau mijlocitori Miloradovici și Amiralul Marchiz de Traversé, care făcea și corespondența Comandantului suprem.

Locotenentul Scavinski (3) fiind beat și apropiindu-se, în Tecuciu, de trăsura la Conachi, care era acolo ispravnic, a căzut sub roate, unde a fost așa de

(1) No. 451. Despre sosirea din Petersburg a dansatorului Procopie Ivanov, 1808. Extract Halippa, Труды, III.

(2) No. 253. Despre predarea pachetelor postale către Hasan Pașa, fost comandant al Benderului, 1808. Extract Halippa în Труды, II.

(3) No. 278. Despre ispravnicul din Tecuciu, Conachi, care a ucis fără premeditare pe Locotenentul Scavinsky, 1808. Extract Halippa în Труды, II.

turtit, încât a murit în curând. Divanul Moldovei a pronunțat o sentență de achitare pentru Conachi, dar deputatul militar, maiorul Filatov, insistă ca Conachi să fie tradus spre a depune jurământ de ispășire.

Comandantul suprem Prozorovski a fost de părerea Divanului, totuși el a prezentat afacerea la colegiul militar, spre cercetare.

La prezentarea afacerii de către Ober-Auditorul Beleaev, Țarul a pus rezoluție în scris: «Să fie după părerea Feldmareșalului Prinț Prozorovski».

De îndată ce mahalalele cetăților basarabene (1) au fost declarate deschise și s'a adus la cunoștința comandanților acest lucru, atât acest fapt cât și acel al scutirii de dări către antreprenorii basarabeni, pentru locuitorii acelor cetăți, după porunca lui Prozorovski, s'a observat că din toate părțile se mută întrînsele locuitori țărani, cari fugiau de dările grele cari îi apăsau. Din această cauză a urmat o simțitoare scădere a acelor cari se îndeletniciau cu plugăria, baza principală a alcătuirii statului. Această împrejurare a cauzat o mare pagubă buneii stări a marginilor locuite, pagubă care amenință să mai sporească prin sosiri neconținute, îngreunând strângerea proviziunii de furaj pentru armată și în același timp micșorând venitul din dările sătești. Ispravnicul din Bender, Serdarul Vasilache, fu cel dintâu care observă acest pericol și raportă în această privință lui Cușnicov. Președintele Divanului nu întârzie să scrie comandanților din Bender (Ciceagov) și din Chilia (Lavrov) ca «să nu permită acelor țărani cari au casa lor proprie și în genere acelor cari sunt stabiliți în țară, în ținuturi, să se mute cu locuințele în cetăți și în suburbiile acestora, iar prin Divanul Moldovei s'a poruncit ispravnicilor Basarabiei ca ei să se intereseze despre mutarea locuitorilor dela sate în cetăți sau în suburbiile lor, înștiințând numai decât despre asemenea mutări pe comandanții cari erau datori să descopere pe fugari, iar pe tăinuitori să-i pedepsească.

Emigranților de peste Dunăre li se permitea să locuească și să se stabilească spre locuire în cetăți, numai în cazul când ei n'ar fi fost stabiliți întâiu undevă la vreun sat.

Emanuel Balș ținea în arendă 7 moșii cari fusese apanajul Domnului Constantin Ipsilant (1) și anume: Culicăuții, Pererita, Rușcanii, Șirăuții, Bătășeneștii, Bărnovul și Părcăuții. O parte din arenda datorită pentru anul 1807, Balș n'a voit să o plătească, sub motiv că a suferit pagube din partea cailor și a boilor armatei rusești de sub generalul Engelharth, dobitoace întrebuițate la transportul proviziunilor. Pentru pășunatul acestor animale fusese destinate 4 moșii:

(1) No. 289. Despre oprirea, de către comandanții cetăților, ca locuitorii țărani să se așeze în lăuntru cetăților și a mahalalelor lor, această volnicie lăsându-se numai acelor locuitori cari venise de peste Dunăre. Extract Halippa în Труды, II.

Lipcanii, Zalucia, Ciabrăul și Criba, în apropiere de cele mai sus numite sate. Deoarece pretențiunea lui Balș nu fusese formulată la timp, Cușnicov a dat ordin să se rețină lui Balș cei 200 lei lunar ce-i primia dela Visterie ca pensie, până la acoperirea sumei de lei 4.000 cât datoriă ca arendă. Divanul însă a numit pe Balș într'o funcțiune mai mare, înapoindu-i pensia (1).

Savitzki (2) a fost trimis ca să ancheteze abuzurile făcute de ispravnicii locali. Pe lângă murdăria din cale afară de mare a orașelor, din cauza lipsei de grijă a ispravnicilor, din cauza cărora însuș Generalul-Maior Prințul Viazemski a fost nevoit să între în conflict cu autoritățile pământene când se găsiă în Hârlău, Savitzki constată că cel mai mare abuz făcut de ispravnicii eră că nu treceau în catagrafiile locuitorilor pe cei fugiți, cari se întorsese din nou la sate și cari purtau numele de *scutelnici* (?). Ispravnicii înțelesi cu sameșii repartizau darea de plată a locuitorilor și asupra acestor așa ziși scutelnici, așa că, în plus de cei obligați, mai plătiau și aceștia, care parte se luă în natură și mergeă exclusiv în folosul lor particular. Alt abuz comis de ispravnicii consistă în faptul că, la trecerea armatelor, ispravnicii adunau fără bani proviziuni și în urmă, fie că le vindeau armatei cu parale, sau nu le vindeau și le păstrau pentru alte prilejuri.

Cu ocazia transportării, în toamna anului 1808 (3), a lagărului corpului basarabean al Contelui Langeron din Tobac în satul Catlabuga, trecerea peste Prut a fost foarte anevoioasă, apoi nu se găsiă nicăirea nici un pod; și Contele găsiă de neapărată trebuință ca peste Prut să fie 3 poduri și anume: în Fălciu, la Vadul lui Isaac și în apropiere de Reni. Lângă acest din urmă punct ispravnicul Alecsandri a putut să construească, cu foarte mari greutateți, un pod. La Vadul lui Isaac s'a construit un zăgaz-stăvilă, peste care se răsturnase furgonul încărcat cu pesmeți al regimentului de dragoni din Perieslav. Contele a cerut dela Cușnicov ca să silească pe ispravnicii să se supună ordinelor date de Generalul Luca, și a comandat alți pesmeți în comptul ispravnicului dela Frumoasa (?). Dar ispravnicul a adus martori, cari au arătat că furgonul s'a răsturnat, nu din cauza neterminării zăgazului, ci din cauză că soldatul care îl conduceă aveă grija celor 4 cai ce-i duceă legați în urma furgonului și, la sfârșitul zăgazului, aproape de malul celalalt,

(1) No. 323. Despre socoteala banilor datoriti de către Polcovnicul Balș pentru moșiile ținute de el în arendă în raioa Hotinului, 1808. Extract Halippa, Труды, III.

(2) No. 347. Despre constatările revizorului Savitzki, trimis în ținuturile Botoșani, Hârlău, Dorohoiu, Herța și Suceava, 10 August 1908, Extract Halippa, Труды, III.

(3) No. 495. Despre aspra îndatorire a ispravnicilor din Basarabia să repare podurile stricate și să facă altele nouă, și în general pentru aducerea la îndeplinire a tuturor celor cerute de Generalul-Locotenent Conte Langeron, cum și despre cercetarea cauzei înecării furgonului cu pesmeți, 1808. Extract Halippa în Труды, III.

caii înhămați au cărnit la o parte. Contele a considerat această declarație ca necuviincioasă, repetând că i s'a făcut cunoscut cât are să plătească.

Pe drumurile denumite (1) se îndreptă armata din locurile din apropierea Dunărei spre ținuturile din Nordul Moldovei, pentru iernare sau încertărire. Botoșanii erau locul de intersecție a armatelor cari operau la Dunăre și a acelei din Hotin, cu toate că drumul cel mai scurt până la Hotin trece prin Iași și prin localitatea Lipcani, care se găsește pe malul răsesc al Prutului. Toate acestea au atras atenția Prințului Prozorovski, care a decis înființarea unui nou drum poștal între Focșani și orașul Botoșani, și de aici la satul Lipcani. De altă parte, în Lipcani, se încrucișau două drumuri poștale — unul din Botoșani la Hotin, și celălalt dela Iași la Hotin, — din care cauză Comandantul suprem a ordonat să se sporească în Lipcani (de o potrivă cu cel din Balcauții și Hotin) personalul postal. Intre Focșani și Botoșani erau stațiunile postale următoare: cărciuma Puțu lui Haret, satul Adjud, cărciuma Orbeasca, Bacău, cărciuma Galbeni, Roman, satul Portunești, Lespezi și Joldești.

Intre Botoșani și satul Lipcani se găsea numai o stațiune: Vorniceni. În Adjud, Bacău, Roman și Botoșani, se găseau de asemenea și depozite de fân și de grâne. În dosar se găsește un ștat despre numărul podurilor și al pâraelor din Moldova și din Basarabia, spre a ști cari poduri sunt construite și cui aparțin. Din acest ștat se constată că poduri mai mari nu se găseau, ci erau numai zăgazuri vremelnice, sau punți de trecere pe dube sau pârâmburi. Peste băltoace și mocirle se construiau poduri pe pari sau din pietre. Se amintește podul peste Botna, atunci în Orhei, iar acum în Chișinău, lung de 14 stânjani, numit «Podul Vizirului», pe drumul Hușilor (între Huși și Orhei), precum și podul numit «podul lui Dobre», peste râulețul Cobolta (ținutul Sorocei), lung de 41 st. și lat de 2½ stânjani, făcute din piatră.

Domnitorul Moldovei Moruz, (2) printr'un hrisov scutise pe locuitorii a șase sate, dispunând ca, în loc de a aduce în natură proprietarilor câte un transport de lemne pe an de fiecare gospodar, să dea dare în bani de 10 lei fiecare.

(1) No. 499. Despre denumirea drumurilor cari se găsesc între Focșani și Roman până la Botoșani pentru trecerea armatei; despre împărțirea lor în stații poștale; despre construirea de poduri, despre construirea magaziiilor cu fân și grâne. 1808. Ibid.

(2) No. 462. Cu privire la cererea (dată prin Divan) de către starostile satelor: Piciorul Lupului, Angheluții, Darabani și Lunca, Bărnova lui Nicolae Pășleanul, cari se jăluiau de Hatmanul Săndulache Sturza și Jitnicerul Constantin, pentru că îngreuiau acele sate cu prestațiuni în bani. Ibid.

Proprietarii au cerut să schimbe darea din nou în natură, dar Cușnicov a poruncit Divanului să continue privilegiul dat țăranilor de către Moruz. În acelaș timp în care se numise mitropolitul Gavril Exarh (1) în Principate, Cușnicov, după cererea lui, adresă mitropolitului Serapion din Chiev o scrisoare, rugându-l să trimită în Moldova pe funcționarul dicasteriei Ghetoponov, spre a înființa un cor bisericesc în Iași. Mitropolitul Serapion a răspuns lui Cușnicov, la 3 Martie 1808: «Pe baza cererii și pe baza scrisorii I. P. S. S. Mitropolit și Exarh Gavriil, am trimis din Eparhia Chievului, în Moldova, la Mitropolit, pe Registratorul de Colegiu Petre Ghetoponov. Deoarece trimiterea lui a fost cam întârziată, cu toate că aceasta n'a atârnat de mine, mă simt obligat să lămuresc Ex. Voastre că vina acestei întârzieri este a lui însuș, și doară nu a fost nici o împotrivire din partea mea, ci din cauza lipsei mele din eparhie. Apoi procedarea lui a fost incorectă, în așa fel încât a adus o jignire atât casei mele cât și mie, dar cu toate aceste jigniri aduse mie, eu îl iert cu desăvârșire de toate. În general, am onoare a rămâneă cu deosebitul meu respect față de Ex. Voastră.»

Tătarii basarabieni (2) prinși în războiu, pe când erau duși la Brăila spre a fi predați Agăi turcești în schimbul prinșilor ruși, n'au lipsit de a se îndeletnici, pentru ultima oară, cu distrugerea locuințelor creștine și au aprins casele locuitorilor satului Gotești prin care treceau. Dar au plătit scump pentru aceasta. După ordinul Contelui Camenski, s'au vândut la mezat vitele acelor Tătari în orașul Galați, despăgubindu-se astfel locuitorii păgubași.

În partea Moldovei dintre Prut și Nistru constatăm existența, la 1807, a unei bande de furi (3) de cai bine organizată și cu ramificații întinse, având agenții ei în orașele Chișinău, Bender și Tiraspol, precum și în satele Coșcalei și Copanca, pe malul moldovenesc al Nistrului. Căpetenia lor eră un oareșcare Iacob Șerban din Chișinău.

Ei fură prinși în urma furtului de 27 cai dela nobilul rus Pavăl Sobcov. Din dosar constatăm că, cu paza frontierei rusești, pe Nistru, eră însărcinat Generalul-Maior și Cavaler Catargiu; ispravnic al Basarabiei propriu zise (a Bugeacului) eră atunci Stolnicul Manolache Vărnăv, cu titlul de ispravnic al Benderului, al Căușanilor, al Chilieii și al Achermanului; Serdar de Orheiu, cu reședința la Chișinău, eră Spătarul Iordache Ramandi, mort

(1) No. 492. Despre trimiterea din Chiev, la I. P. S. Mitropolitul și Exarhul Gavriil a Registraturului de Colegiu Ghetoponov, 1808. Труды III.

(2) No. 95. Despre împlinirea a 1510 lei dela Tătarii basarabeni pentru arderea de către ei a caselor din satul Gotești, 1808. Ibid.

(3) No. 177. Despre furtul a 27 cai dela nobilul rus Pavăl Sobcov de către locuitorul din Chișinău Iacob Șerban, 1808. Ibid.

la 1808. Afacerea furturilor fu judecată de Departamentul Criminal al Divanului Moldovei.

Schimbarea sistemului de arendare (1) pe fostele moșii turcești din Bugeac a provocat nemulțumiri în populațiunea care mai eră supusă la dări cu mult mai grele decât sub Turci, ceea ce dădù loc la plângeri numeroase.

Locuitorii târgurilor Vâlcov și Chilia-Veche, situate pe insulele dintre brațele Dunării, au căpătat desăvârșită scutire de acele dări în vederea serviciilor însemnate ce le făcuse flotilei rusești de pe Dunăre. În vara anului 1807, când apele erau scăzute, ei au ajutat la trecerea vaselor în Dunăre prin brațul Chilieii, ușurând vasele prin transbordarea încărcărilor pe micile lor bărci și ducându-le la Chilia, Tulcea și Sulina. Apoi ei au servit de eclerori Contelui Langeron, comandantul trupelor din Bugeac, și făcură astfel pe Langeron să stărue pe lângă Cușnicov pentru ca cererile ce locuitorii adusesse Principelui Prozorovski, în timpul șederii lui la Chilia, să fie satisfăcute.

În dosar se găsește multe amănunte de samă despre achizițiunile Generalului Catargiu la satul Leontiof pe Nistru, despre taxele vamale percepute în Acherman pe vremea Turcilor și despre casa biserisească din satul Chițcanii, dăruită de Hasan Bey.

Iată câteva amănunte cari arată ce oaspeți incomozi erau Rușii veniți în țară, atât cei ce aparțineau armatei cât și alții cari venise sub diferite pretexte. Boierii cei mari, ca Visternicul Alecu Balș, îndrăzniau să li se opună, dar sărăcimea eră silită să sufere și să tacă. Frumoasă este istoria generalului care plecase în campanie cu *o roabă a lui* (și Rușii pretindeau că Turcii sunt barbari!).

Boierul pământean de primul rang, Visternicul Alecu Balș, (2) puneă în todeauna cu multă plăcere casa lui din Iași la dispoziția generalilor ruși.

La dânsul au petrecut lung timp generalii Apraxin, Platov, Ducele de Richelieu, Langeron, Tucicov, și la urmă Golenișef Cutuzov; acesta, cu prilejul plecării lui la cvartirul general, a spus primitoarei sale gazde, de față cu șeful garnizoanei, polcovnicul Hitrovo, ca casa lui Balș să fie rezervată și pe viitor pentru cvartirul lui, Cutuzov. Din această pricină, Balș nu primiă generali ruși în cvartir în casa lui, decât în urma cererii spe-

(1) No. 187. Despre trimiterea în Basarabia a revizorului Stanchevici spre e cercetă împreună cu membrul Divanului, Sulgerul Ion Cuza, diferitele plângeri adresate Comandantului de căpetenie, 1808. Extract Halippa, in Труды III.

(2) No. 319. Despre opunerea lui Alecu Balș și a oamenilor lui să-și dea casa spre incartirarea unui general rus. Ibid.

ciale a lui Cușnicov. Cu prilejul trecerii la sfârșitul lui Iulie a mai multor generali ruși prin Iași, comandantul pieței, Tihanovski, trimise la casa lui Balș pe *Platzmaiorul* său cu bagajele generalului Riezva. Balș porunci să nu-i primească și să închidă casa. Cușnicov în urma jalbei comandantului care se plânsese că poliția fusese insultată, porunci Divanului să tragă pe Balș la răspundere, incidentul însă fu aplanat mai pe urmă.

Neplăceri au rezultat din fuga roabei generalului Sașin, care eră încvarțit la Logofeteasa Ileana Paladi și pentru tănuirea căreia au fost bănuți unii servitori de ai Logofetesei (1). Pentru cercetarea conflictului s'a numit o anchetă din partea armatei și a Divanului, graful Mih. Har. Golenișev-Cutuzov numind pe Generalul-Locotenent Ghica, iar Divanul moldovenesc pe Aga Iașului, Iordache Balș. Cercetările comisiei n'au ajuns la nici un rezultat. Numai peste 23 zile fata a fost găsită în podul grajdului. Măncarea i-o procurau servitorii cari au și fost dați în judecata Tribunalului Criminalicesc pentru tănuire.

Maiorul Constantin Șeinovici (2), din invalizii armatei rusești, dobândi dela Comandantul de căpetenie, Principele Prozorovski, învoire să se stabilească în satul Orofteana dela ținutul Herței (3).

Inchipuindu-și că prin învoirea de a locui aici i se dăduse satul în stăpânire, Șeinovici voi să fie singur și deplin stăpân pe el. El începù să se împotrivească zapciilor când aceștia voiră să împlinească dela locuitori contribuțiile în natură datorite de ei și să-i scoată pentru facerea transporturilor. Femeia lui Șeinovici bătù chiar pe mai mulți călărași și pe sameșul însărcinat cu strângerea dărilor. Șeinovici se desvinovăția față de Cușnicov arătând că el s'a opus numai la perceperile făcute peste măsură dela țărani lui și a încercat să convingă pe Președintele Divanurilor că ispravnicii Cercel și Buznea, precum și sameșul Radovici și alții percepeau dări nelegiuite. Ancheta făcută de către un funcționar al Divanului moldovenesc, Diacul de Visterie Ilie Cogălniceanu, a dat dreptate ispravnicilor. Dar Șeinovici neconținind stăruințele lui pentru facerea unei nouă cercetări, Crasno Milașevici, care urmă lui Cușnicov în sarcina de Președinte al Divanurilor, rândui o nouă cercetare sub privigherea revizorului rus, maiorul Ponarevski. Dosarul nu dă rezultatul ei.

(1) No. 182. Despre anchetarea tuturor neorânduielelor în casa D-nei logofetese (Ileana) Palade (în Iași) de către găzduitul D. General-Maior Șaschin, 1808. Halippa, Труды, II.

(2) No. 174. Despre maiorul Șeinovici, locuitor în satul Orofteana, ținutul Herței, și despre piedicele făcute de el locuitorilor acelu sat intru îndeplinirea îndatoririlor lor. Iunie 1808. Extract Halippa în Труды, II.

(3) Astăzi în ținutul Dorohoiului.

Dosarul 1715 dă oareșicari științe asupra serviciului medical din Iași la 1810.

În luna Iulie 1810 doftorii de *Politie* (oraș) din Iași erau:

Doctorul Efstatie (Rolla);

Doctorul Moscu;

Doctorul Lorenț și Doctorul Șmelț.

Ca mai mare peste dâșii eră așteptat, la Iulie 1810, Doctorul Plisc, din Rusia, cu care, la venirea lui, s'a încheiat un contract «moldoveneste și nemțește». Asemenea se constată că erau și moașe angajate cu contract.

Doftorii Efstatie și Șmelț precum și moașele se folosiau de case închiriate de către «Epitropia doftoricească»; iar Plisc și Lorenț își plăteau locuințele din punga lor.

Iată și ce retribuțiuni primiă acest personal:

Stavri Moscu primiă, la 1810, un salariu de 4.200 lei plus chiria nespecificată a casei.

Efstatie Rolla primiă, la 1809, un salariu de 5.400 lei.

Lorenț fusese tocmit la 1805 cu salariu de 2.640 lei și 200 lei pentru casă. (Se vede că alocațiunea pentru chirie i s'a suprimat mai târziu).

Șmelț fusese tocmit la 1805 cu salariu de 2.400 lei pe an și 40 lei pentru chirie, cari asemenea se vede că s'au suprimat mai târziu.

Cele două moașe erau retribuite: una cu 1.200 lei și cvartir, iar cealaltă cu 1.800 lei plus 400 lei pentru casă.

La 1810 vine un medic numit Nazarovici, angajat de Ruși, căruia i se dă din haznaoa împărătească câte 1.000 ruble pe an, iar Divanul mai adaoge câte 15 galbeni pe lună.

Se mai dau asemenea 15 galbeni pe lună unui doctor Firih.

Acelaș dosar ne dă numele medicilor salariați de Stat în București, în anul 1811.

La 3 Septemvrie 1811 doctorii în medicină din București cari ocupau funcțiuni salariate de stat erau:

Fizicii Silvestru Filitis, Constantin Darvaris și Constantin Caracaș. Ei arată lui Crasno Milașevici, printr'o jalbă în limba franceză, serviciile aduse de ei și cer o recompensă prin sporirea apunamentelor lor.

Iată acuma chipul în care se *primeniau* în fiecare an isprăvnicile în Moldova.

Divanul Moldovei către Cusnicov.

Fiind vreme de a se schimbă unii din ispravnici, iar alții fiind trebuință de a se depărtă spre întâmpinare și a celor mai mici urmări de învinvâ-

țire. Iar după întâmplare vremii și stării ținuturilor, alții din ispravnici având a se și strămută, făcând socotință Divanul, iată alătorează această însemnare de candidați. Adică pentru un ispravnic la Soroca cu strămutare altuia dela Orhei, doi pârčalabi la Hotin, doi ispravnici la Suceava, un ispravnic la Neamțu, doi ispravnici la Hârleu cu strămutare unul la Bacău, doi la Bacău, unul la Botoșani, doi la Tecuci, doi la Roman cu strămutare unul la Tecuci, unul la Tutova, unul la Codru, unul la Hotărniceni, unul la Dorohoi, doi la Cărligături și altul la olatul Benderiului.

Această socotință cu cinste se pune înainte Exelenței Voastre spre hotărîre, fiindcă anume s'au urmat după rînd, pentru unul din ispravnici doi și pentru doi patru candidați. Ca din aceștia binevoind a se uni și socotința Exelenței Voastre, să poată fi rînduiți a intra în slujbă dela ziua aceea întru care, după trebuință, sunt însemnați, atît cei strămutați cît și cei depărtați, dar și acei rînduiți spre cuprindere celor ce au împlinit anul lor, rămîind Divanul așteptător socotinței Exelenței Voastre.

Candidații isprăvnicilor.

La ținutul Sorocăi.

In locul dumisale Spătarului Ioniță Palade, care au împlinit anul său dela zi întâiu Martie, va fi rînduit dela zi întâiu Aprilie:

Dumnealui Spatarul Constantin Sturdza, care este Sărdar la Orhei, strămătându-se de acolo.

La ținutul Orheiului.

In locul Dumisale Spatarului Constandin Sturdaza se va rîndui Sărdar din cești mai jos candidați, adică:

1-u Dumnealui Spatarul Grigore Balș,

2-lea Dumnealui Banul Alecu Beldiman.

La ținutul Hotinului.

Fiindcă amândoi pârčalabii ce sunt urmează a se schimbă, aflându-se bolnavi, iar a unul împlinindu-i-se și anul slujbei dela zi întâiu Martie, spre aceasta la acest ținut al Hotinului se vor rîndui doi pârčalabi dela zi întâiu Aprilie, din candidații acești de mai jos, adică:

1-u Dumnealui Spătarul Alecu Ghica,

2-lea Dumnealui Comisul Iordache Leon,

3-lea Dumnealui Banul Ioniță Vărnăv,

4-lea Dumnealui Banul Constantin Miclescu.

La ținutul Sucevei.

În locul dumisale Banului Andronache Donici, care au trecut de mult anul slujbei sale, va fi rânduit dela zi întâiu Aprilie un ispravnic din candidații de mai jos, adică:

1-u Dumnealui Căminarul Vasile Miclescu.

2-lea Dumnealui Spătarul Iancu Miclescu, iar în locul Vtorii Visternicului Vasile Crupenski se va rădai alt ispravnic dela sfârșitul lui Maiu, pe Banul Constantin Lazu.

La ținutul Neamțului.

În locul dumisale Banului Răducanu Roset, care împlinește anul slujbei sale la zi întâiu Aprilie, se va rândui (rupt)

1-u Alecu Cantacuzino,

2-lea (rupt).

La ținutul Bacăului.

Împlinindu-se dela zi întâiu Martie anii amânduror dregătorilor vechi și trebuință fiind la acest ținut a se cuprinde cu vrednici dregători, s'au socotit dela zi întâiu Aprilie a se rândui din acești de mai jos adică:

1-u Dumnealui Comisul Mihalache Mavrogeni strămutându-se dela Hârlău,

2-lea Dumnealui Comisul Constantin Neculcea,

3-lea Căminarul Aslan,

4-lea Căminarul Iordache Giurgea.

La ținutul Hârlăului.

Unde unul din dregători, Clucerul Petrache Vârnav, împlinește anul slujbei sale dela zi întâiu Aprilie, iar celalalt, Comisul Mavrogeni, se strămută la Buzău după trebuință, fiind trebuință de a se rândui doi dregători, se vor rândui din candidații de mai jos:

1-u Dumnealui Comisul Iordache Ghica, fiul dumisale Vornicul Dumitrache Ghica,

2-lea Constandin Negre,

3-lea Stolnicul Vasile Vârnav,

4-lea Spatarul Mihalache Racoviță.

La ținutul Botoșănilor.

În locul Dumisale Căminarului Alecu Calimah, carue i se împlinește la zi întâiu a viitoarei luni Maiu, se va rândui un Vornic dela acè epohi a zi întâiu Maiu din candidații de mai jos:

- 1-u Dumnealui Neculai Cantacuzino Vtorii Logofăt,
- 2-lea Dumnealui Costache Canano.

La ținutul Tecuciului.

În locul amândoror dregătorilor vechi, adică a Căminarului Ion Greceanul, căruie i s'au împlinit anul la zi întâiu Martie, i a Sărdarului Neculai Stamatîn, care s'au bolnăvit, se vor rândui doi dregători din candidații de mai jos adică:

- 1-u Jitnicerul Constantin Tiriachiul,
- 2-le Petrache Sturdza strămutându-se dela Roman,
- 3-lea Spătarul Mihalache Cerchez.

La ținutul Romanului.

În locul Dumisale Petrache Sturdza, ce se strămută la ținul Tecuciului, se va rândui un ispravnic dela zi întâiu Aprilie precum și în locul Stolnicului Beldiman ce își împlinește anul cătră sfârșitul lui Maiu, se va rândui altul la ace epochi, adică doi ispravnici la Roman din candidații de mai jos:

- 1-u Dumnealui Banul Costache Crupenski,
- 2-lea Dumnealui Stolnicului Andrei Milu,
- 3-lea Meldelnicerul Vasile Roset,
- 4-lea Sărdarul Ioniță Prajăscu.

La ținutul Tutovei.

În locul Stolnicului Ioniță Iamandi, care a și împlinit anul la zi întâiu curgătoriu Martie, se va rândui un ispravnic din acești mai. de jos candidați:

- 1-u Paharnicul Enache Donici,
- 2-lea Căminarul Iancu Miclescul.

La ținutul Codrului.

În locul Șatrarului Costache Dia, care au împlinit anul slujbei sale la zi întâiu Martie, se va rândui un ispravnic, adică:

- Petrache Carpu Gălușcă.

La ținutul Hotărnicenilor.

În locul Medelnicerului Isaie, care se află întru oarecare neputință de boală, a se rândui dela 15 Aprilie:

- Medelnicerul Ioniță Meriacri.

La ținutul Dorohoiului.

În locul Căminarului Iancu Cananò, care este învinovățit pentru lucrările sale, se va rândui un ispravnic din acești mai de jos candidați:

- 1-u Clucerul Constandin Adam,
- 2-lea Medelnicerul Manolache Andrieș.

La ținutul Cărligăturii.

În locul amânduror ispravnicilor vechi din cari unul, adică Serdarul Ion Luca, au apropiat (rupt) din candidații aceștia de mai jos:

- 1-u Căminarul Gheorghe Cuza
- 2-lea Medelnicerul Toader Buhuș,
- 3-lea Serdarul Ion Miclescul,
- 4-lea Căpitanul Iordache Rășcanul.

La olaturile Beneriu, Akerman, Chile.

În locul armașului Constandin Popov, care cu totul că nu ș'au împlinit, fiind trebuință de a se rândui un Ispravnic mai vechiu, și care să poată merge la Chile și sta pentru săvârșire trebuințelor de acolo, s'au socotit a se rândui un ispravnic din acești mai de jos candidați:

- 1-a Căpitanul Ioniță Bănulescu,
- 2-lea Sărdarul Vasilache.

(Iscăliți) *Costache Ghica Log. Constandin Log. Sandu Sturdza Stolnic. Iordache Roseti Vist.*

Hârtia de mai sus, care nu poartă dată, a fost primită la cancelaria Președintelui în ziua de 24 Martie 1810 (1).

IV.

AMĂNUNTE ECONOMICE ȘI FINANCIARE ASUPRA MOLDOVEI

DELA 1808—1812.

Veniturile (2) întregii Basarabii (adică olaturile Benderului, al Chilei și al Ismailului) au fost vândute negustorului din Odessa Marcu Sliua pentru 145 mii lei. Condițiunile perceperii *poșlinii* asupra producțiunilor și a alimentelor sunt formate din 21 puncte. Mahalalele fostelor cetăți turcești lipsesc cu totul în registrele de otcupuri ale alimentelor. Afacerile în vreme de războiu (cantinieri, etc.) erau cumplit de supărătoare pentru otcupcii și

(1) Dosar No. 1.412.

(2) No. 6. Despre licitațiile pentru arendarea otcupurilor de venituri ale Besarabiei. Dela 10 Aprilie 1808 până la 10 Aprilie 1809. Halippa, Труды, I,

pentru comisionarii lui. Cușnicov desemnă adesea comisiei de cercetare, spre a-i avea în de aproape priveghere, pe funcționarii „Marelui Biurou (Comptoire) al oțcupurilor Besarabiei“, care avea secțiuni în toate orașele Besarabiei.

Imprumutul din primăvara anului 1808 al guvernului(1) Moldovei în vedere de a înlesni cheltuelile extraordinare pentru aprovizionarea armatei, a fost încheiat pe patru luni, fără dobândă, pe cursul de 105 parale rubla de argint, dar după 4 luni cursul s'a urcat la 120 parale rubla.

Se găsec de față (2) còpiile contractelor încheiate cu oțcupcii Domnului Ipsilanti, precum și còpii de contracte din vremea lui Cușnicov. Aceste oțcupuri cuprindeau: sarea, vămile, vădrăritul (vinului), horilca, rachiul, goștina sau desetina stupilor, a mascurilor și țigani.

Iată: Punctele după cari este dat în oțcup venitul țiganilor domnești, lingurari și ursari.

1. Se ieau de țigan, la cele patru dări anuale, după cum mai jos se arată:

Lei Aspri		
7	50 de salaș de lingurari	} Darea de iarnă
5	-- de salaș de ursari	
—	30 adăogire la fiecare leu	
1	60 dela fiecare salaș banii curții (pentru uzul lemnelor uscate ?)	
4	— de salaș de lingurar și de ursar	} la Sfântul Gheorghe
	30 adăogire la fiecare leu	
1	50 de salaș pentru arderea mangalului	
	60 pentru cofă	
4	— lingurari și ursari	} dare pe an
—	30 adăogire la fiecare leu	
1	60 pentru toloacă	
4	— lingurari și ursari	} la Sfântul Dumitru
—	30 adăogire la fiecare leu	
5	— pentru mangal	
—	50 pentru cofă	

2. Se ieia asemenea toamna câte 4 lei de măgar (asin) dare obișnuită, și asemenea dela negustorii făcând negustorii de asini, care aduce după regulele de până acum 5.000 lei.

(1) No. 56. Despre imprumutul de 40.000 lei, adică 15.238 ruble rusești, făcut Divanului Principatului Moldovei din Cassa depozitului Comisariatului militar de pe lângă Comandantul de căpetenie. I. N. Halippa, Труды.

(2) No. 123. Despre oțcupurile deosebitelor venituri și ale sării în Moldova 1808. Ibid., II.

3. Bani luați în anul trecut sub numire de *pecetluiri* și *pocloane* (după pecetea și rânduiala noului Domn), în anul de față nu se vor percepe, deoarece se percep numai în anul întâiu al fiecărei Domnii nouă.

4. Peste sus pomenitele sumi, percepute în patru soroace, se va lua dela fiecare sălaş de țigani lingurari sau ursari, pentru veniturile armatei, câte 5 lei, cari bani, câți se vor percepe în acel an, să nu se mai ia în anii ceilalți.

5. Aceste sumi se vor plăti Visteriei la începutul fiecăror trei luni.

6. Cumpărătorul acelu venit va lua pe seamă după registru; el este asemenea dator să dea seamă de numărul lor (al țiganilor) după curgerea fiecărui termen de un an.

7. Din arătatele sume, acele luate pe seama ținuturilor se remit acestora; iar 400 lei din perceperile numite «adăogire la fiecare leu» se atribue mânăstirii cu hramul Sfântului Spiridon, adică pentru obștescul spital.

Pe temeiul acestor puncte se vinde venitul țiganilor domnești Dumisale Biv Vel Visternicului Iordache Roset cu preț de 70.000 lei, adică șaptezeci mii lei, dela 1 Ianuarie 1808 până la 1 Ianuarie 1809.

Printr'un ordin al Comandantului superior al armatei, Principe A. A. Prozorovski, din 19 Martie și 27 Martie 1808, fusese permis vivandierilor și furnizorilor(1) să aducă, din Rusia în Moldova lucruri trebuitoare armatei fără a plăti *poșlină* (vamă) la Visterie. Pentru rânduiala afacerii, șefii militari erau datori să dea vivandierilor certificate în cari să se înregistreze câtimea de băuturi, obiecte de hrană, și alte mărfuri comandate. Aceste certificate erau înfășoșate lui Cușnicov și remise Divanului pentru ca Visteria să scadă *poșlinele* «neincassate» pe ele pe temeiul de mai sus, din socoteala sumei datorită pentru acest otcup de către cumpărătorii vămilor. Cu cât mai multe mărfuri se treceau în certificatele militare, cu atât mai mare eră și suma ce o pierdeă Visteria din venitul vămilor. Intr'acest timp unele comande militare dădeau certificate de transport pentru câtimi de proviziuni enorme, din cale afară neproportionate cu trebuințele armatei. Cușnicov își îndreptă băgarea de seamă asupra pierderii rezultând pentru Visterie din scăderea acestui venit, care aveă să aibă ca consecință o mare greutate în completarea sumei necesare pentru trebuințele armatei active, și supuse toată chestiunea la aprecierea Principelui Prozorovski. Prin un nou ordin, se lămurî armatei că șefii militari sunt datori, cu prilejul dării de certificate vivandierilor, să se mărginească la trebuințele armatei și să nu abuzeze de liberalitate în determinarea cantității mărfurilor comandate — mai ales a rachiuului —, pentru ca prisosul scris să nu urmeze a se vinde publicului spre

(1) No. 180. Despre neluarea de *poșlina* moldovenească dela vivandieri și pentru băuturile și obiectele de hrană aduse de ei din Rusia pentru armată. Halippa, Труды, II.

paguba Visteriei; «altfel orice pagubă adusă oțupeciului, (sau mai degrabă Visteriei) va fi imputată Domnilor șefi de corpuri sau coloneli comandanți cari vor da asemenea certificate nelegale pentru transportul mărfurilor. Cea mai mare parte a băuturilor despre cari se tratează în acest dosar, sunt cele următoare: romul, aracul, Malaga, vinurile de Champagne, Burgundia și cele ungurești, berea porter, cea englezească, rachiul de pâne, rachiul francez, spirt de trei feluri, iar din ale mâncării: brânza de Olanda, jamboanele, cârnații, alămăile, portocalele, zaharul, cafeaua, ciaiul, ciocolata, țării de Olanda, cofeturile; din mărfuri: postavul, pâna, iuftul, pâna de Olanda, basmalele, mătasa (taffetas) neagră, eșarfe și vipuști pentru mondirurile ofițerilor.

În Moldova numărul total al scutelnicilor (1) eră de 21.775 și se discompuneă în chipul următor:

Boierii pământeni aveau: 8.790 scutelnici, 5.752 breslași, 2.690 slugi			
Beizadelele, Domnițele și jupănesele văduve	» 2 391	» 1.135	» 573
Boierii greci	» 366	» —	» —
Jupănesele grece	» 72	» —	» —
	<u>11.619</u>	» 6.893	» 3.263

Breslașii și slugile erau dați peste numărul de 80 scutelnici atribuiți boierilor celor mai mari, mai atribuindu-li-se câte 45 breslași și câte 25 slugi. Beizadea Dumitrache Mavrocordat avea 100 scutelnici, 45 breslași, 25 slugi. Cei doi Episcopi eparhioți aveau câte 40 scutelnici, 33 breslași și 15 slugi.

Cu deosebire de interesant este raportul Divanului din 6 Iulie 1810 asupra acestei chestiuni. Acest raport vorbește de breslași și de slugi ca de un lucru cu totul legiuit. Mai vorbește de *trečuți*, adică de obiceiul că dacă un boier avea 10, 15 sau 20 de oameni peste numărul hotărât de scutelnici, breslași și slugi, să se treacă cu vederea, «ca să se poată ajută casele boierești cu ei», *dar numai la havalele, nu la bir*, ceeace vrea să zică că birul eră plătit de acești *trečuți* Visteriei, iar numai pentru numeroasele dări accesorii, numite *havalele*, se tocneau cu boierul care-i scutiă de ele.

Mitropolitul și Exarhul Gavriil (2) (Bodoni) scria lui Cușnicov la 1 Septembrie 1808 :

(1) Dosar No. 1774.

(2) No. 416. Despre schimbarea cerută de Mitropolie a unor sate de scutelnici cu altele. 1 Septembrie 1808. Extract Halippa, Труды, III.

„Inalt Excelența Voastră, milostivul meu Domn,

«Mitropolia (ieșeană) încă de pe timpul Domnilor are după drept pe acest pământ, ca scutelnici, satul Stoineștii, de breslași, în ținutul Cărligăturii, satul *Ulmul*, de podgoreni, în ținutul Hărlăului și satul Ciorăștii, de tăetori, din ținutul Orheiului.

«Dar fiindcă satele *Ulmul* și *Ciorăștii* se găsesc din vechime pe moșii străine, de aceea Mitropolia cere să se facă schimb și, în locul satului *Ulmul*, să i se dea satul *Sineștii*, pentru podgoreni, acel sat găsindu-se pe pământul Mitropoliei; iar în schimbul satului *Ciorăștii* să i se dea sătișorul *Costulenii-Rotari* și *Costulenii-Prisăcari*, pentru tăetori de lemne, care de asemenea se găsește pe o moșie a Mitropoliei. Iar satul *Stoineștii* să rămână așa cum se găsește, ca breslași ai Mitropoliei. Despre aceasta rog cu multă umilință pe Inalt Excelența Voastră să dispuneți cele de cuviință și să vă dați părerea cu privire la acest schimb.»

Cușnicov dorind să satisfacă cererea Mitropolitului, ceru dela Divanul Moldovei ca, în conformitate cu dreptul comun și cu obiceiurile locale, să-și exprime părerea cu privire la această cerere, care să-i fie în urmă comunicată lui. Inșă dosarul se oprește aici.

Precum rezultă din piesa următoare, dreptul de a avea scutelnici eră în Moldova în privilegiu exclusiv al boierilor moldoveni, de care boierii greci nu se folosiau.

Spre răspuns predlojeniei Inalt Exelenției Voastre din 24 Iulie sub No. 1992 (1), alăturată cu *proșanie* ce au dat către I. E. V. D-lui Postelnicul Grigori Ventura, are cinste comitetul Divanului a arăta că numitul boier se socotește nu într'alt chip decât unul din străinii boieri greci, din neam grec țarigrădean, însurat cu femeie greacă care și până acum se află în Țarigrad. Părintele său cu Domnii după vreme venind, au fost Postelnic Mare în zilele lui Grigore Vodă Ghica. Iar mai nainte, fiind Părcălab la Galați, au cumpărat acolo niște moșii. Dar niciodată așăzat întru statornicie în pământul Moldovei n'au fost, nici dritul căsătoriei cu pământeancă n'au avut.

Asămine și Dumnealui, după întoarcerea tatălui domniei sale la Țarigrad, viind cu domnul Mihaiu Vodă Suțul, după războiul trecut, au fost și Vornic de Aprozi. L-au făcut Domnul și [în] rangul de Vel Postelnic și iară au mers la Țarigrad, și acum asupra războiului au venit singur dela Țarigrad. Ca un vederat străin, n'au putut să-i dea dritul patriotimosului o cumpărătură de pământ a unei familii ce purure au locuit la Țarigrad și vremelnicește au venit aice împreună cu Domnii greci.

(1) Dosar No. 1.978.

Apoi când lipsește acest drit, de vreme ce scutelnicii sunt lăsați pentru vecini (!!!!) care au slobozit pământeni precum s'au făcut cunoscut I. E. V., iaste fără drumul cuviinții slobozire scutelnicilor decât numai prin o extraordinară rânduire. Spre o știință a I. E. V. că în vreme Domnului Alexandru Suțul, la let..., prin sfatul obștesc, s'au oprit de a mai avea boierii greci după rangurile lor scutelnici oameni de slujbă, întărinduse anafora de mai sus de pomenitul Domn. Și mai fiind și alți boieri greci aici, nu au această împărțășire. Intru alt chip dumnealui Postelnicul Ventura are haractir după rangul ce are, din cei de întâi clasis. Și jaloba dumisale se alătorează după cuprindere predlojeniei spre hotărîre, precum înțelepciunea I. E. V. va găsi cu cale.

Gavril Mitropolit și Exarh.

Costache Ghica Log.

Constandin Balaș Log.

Sandu Sturdza Hatman.

Iordache Roset Vist.

Însă din lista de mai sus reiese că erau și excepțiuni la această regulă, deoarece vedem dintr'însa boierii greci având 366 scutelnici, iar jupânesele grece 72.

Dosarul No. 2.971 din 1811 ne vorbește de un Domn Sonini, care pareă însărcinat cu o misiune științifică în Principate. Mai vedem pe un Seconde-Leutnant Kreuzberger, din regimentul de Bialistoc, care eră atașat lui Sonini, raportând (în limba germană) lui Crasno Milașevici despre călătoria lui Sonini. Întâiul raport, datat din Galați, la 5 August 1811, zice că a făcut (Kreuzberger) oareșcari crochiuri după cererea lui Sonini, dar că nu poate ridică, precum îi ceruse Crasno Milașevici, granița dintre Moldova și Valahia, fiindcă nu merge totdeauna dealungul ei. Al doilea raport este datat din Târgul-Ocnei, în 19 August 1811 și zice că au vizitat minele de sare de acolo și că Sonini merge să vadă *die Sauerquellen*, (Slănicul) cari sunt în depărtare de 4 ceasuri de acolo.

Se va vedeă mai departe că, în realitate, acest Sonini eră un agent politic, trimis în țară de Napoleon în urma deschiderilor făcute Împăratului Francezilor de către Spăturul Iordache Catargiu.

Cu prilejul dării în antrepriză (1) a veniturilor vamale din Moldova în anul 1808, Hatmanului Palade, care oferise 35 de mii de lei peste suma cu care erau

(1) No. 285. Despre luarea în antrepriză a veniturilor vamale din Moldova de către Hatmanul Palade, și despre permisiunea de participare sau neparticipare la aceste licitații a negustorilor ruși. 12 Iulie 1808. Halippa, Труды, II.

arendate în anul precedent, n'au fost primiți la licitație negustorii ruși din Odesa: Larion Portnov și Semen Medrosoy. Prințul Prozorovski a lămurit lui Cușnicov că negustorii ruși pot să nu fie admiși la licitație numai atunci, când obiectele în licitație sunt așa de nelămurite și de nesigure, încât concurentul rus ar risca să se încurce cât de ușor în privința chipului de percepere a dărilor. În deobște, dacă drepturile și îndatoririle concurentului rus pot fi stabilite cu deamănuntul pentru o folosință recunoscută, se vor admite și se vor invita și negustorii ruși la licitații, fiindcă concurența mai mare influențează asupra prețului obiectelor, lucru ce este în legătură cu interesele Visteriei și în parte cu ale armatei ruse, ținută pe cheltueala țerii.

S'a făcut catagrafia (1) ulițelor Iașilor cu mahalalele lor, cuprinzând: birnicii, neguțătorii, hrisovoliții (târgoveții privilegiați de întâia și a doua clasă), mazilii, rupele Visteriei, scutelnicii boierești, breslele, iertații și săracii, sudiții rusești și creștini, armeni și nemți și văduvele evreești. Găsim trecute următoarele ulițe: Hagioae cu mahalalele ei, Târgul de sus cu mahalalele ei, Cărvăsăriei, Podul vechiu, Ulița Mare, Mânjilor, Bărboiului, Târgul de jos, Frecău, Broștenii, Feredeile, Muntenimile, Căcaina, Rufenii, Tătărașii, Ciurchii. Intreaga populație a orașului Iași eră de 16.287 suflete de ambele sexe, din care număr 2.871 Evrei (2), 1.684 Țigani și 585 partea duhovnicească.

Din dosarul No. 19 constatăm că preoții și țarcovnicii întrebuițați în spitaturi primiau cei dintâi câte 15 și cei de al doilea câte 6 lei pe lună.

Podurile, în accepțiunea actuală (3) a cuvântului au fost introduse în Iași prin silința lui Cușnicov; Președintele atrase atențiunea asupra glodului care, în vreme de ploaie, împiedecă comunicația între oraș și mahalale și chiar între deosebitele părți ale orașului.

Breasla *podarilor* eră alcătuită dintre săteni din satele învecinate, scutiți nu numai de toate dările, dar și de cvartiruri, pentru ca să se ocupe numai cu isprăvirea podelelor și a drumurilor. Funcționarii însărcinați cu privegherea acestor lucrări erau: Polcovnicul Emanoil Balș și Vornicul Dumitru Sturdza. Ca material se întrebuița numai lemnul.

Cu întreținerea menzilor (poștelor) în Moldova erau însărcinați doi boieri mari ai Divanului, cari încheiase cu Visteria contract pe 4^{1/2} ani și

(1) No. 295. Condica scrierii sufletelor și a familiilor a stării de jos din târgul Iași. Ibid.

(2) În anul 1899 numărul Jidovilor din Iași eră de 39.441, al creștinilor de 38.626; numărul celor dintâi în 96 ani au sporit cu 1.373 la sută; al celor de al doilea numai cu 2,99 la sută.

(3) No. 17. Despre podurile din orașul Iași și despre lucrătorii scutiți de bir. 27 Martie 1808. Ibid., I.

primiau împreună 70.000 lei pe an numai ca leafă, afară de veniturile aduse de poște. Iată reproducerea unui hrisov al lui Alexandru Moruz și a contractului pe 1804 (1), din cari se va vedea ce grea sarcină pentru Visterie alcătuia transpărtul funcționarilor turci dela *serhaturi*.

I. Alexandru Constantin Moruz, etc.

Deoarece sorocul pentru care se îndatorise oțucpii să întreție menzilirile (poștele) se împlinește la 1 Octomvrie 1804, binevoit-am să încunoștințez la vreme pe Divanul nostru să facă ca doritorii de a lua asupra-le grija întreținerii menzilirilor să se înfățoseze și să intre în tocmeală. Dintre toți ceilalți cinstiți ai noștri boieri, biv Vel Visternicul Gheorghe Balș și biv Vel Visternicul Săndulache Sturdza au primit punctele de mai jos ce au fost găsite cuviincioase și au primit asupra lor îndatorirea de a întreține toate menzilirile Principatului Moldovei vreme de patru ani și jumătate și s'au tocmit cu Visteria Domnească asupra acestora; prin urmare întărim și noi aceasta, poruncim ca din partea Visteriei noastre să fie ținute în seamă întocmai punctele cuprinse în alcătuire, câtă vreme sus zișii boieri vor păstra fără atingere aceste puncte și câtă vreme menzilirile se vor găsi în cea mai bună stare, precum acești boieri se îndatorează și se leagă, și ca nime să nu poată să-i lipsească de această slujbă, sub nici un cuvânt și să nu jignească acest contract care va avea putere până la împlinirea sorocului mai sus arătat.

După împlinirea căruia, dacă Domneasca noastră Visterie ar întâmpina greutăți pentru a găsi îndată alți oțucpii cari ar primi această însărcinare, atunci sus zișii boieri se îndatorează a urma cu ținerea menzilirilor încă două luni, potrivit cuprinsului punctului al 17-lea din acel contract, ale căruia puncte au fost întărite toate cu iscălitura noastră Domnească și cu punerea Domneștii noastre peceți. In 27 Maiu 1804.

II. In urma înțelegerii ce am avut noi cu Visteria Gospod, luăm asupra noastră grija ținării menzilirilor în toată țara Moldovei pe aceeaș bază pe care a fost până acum. A fost nevoie să cumpărăm pentru localitățile arătate pe planul Visteriei Domnești precum și pentru menzilirile adăugite din nou pe drumul Siretului, adică dela Iași până la Bacău și până la Târgul Fălticeni, câte 10 cai pentru fiecare stație din aceste menziluri, fără a supăra de azi înainte, în tot timpul în care menzilirile vor fi ținute de noi, nici pe stăpânii moșiilor, nici Visteria Domnească, și fiindcă Măria Sa a încuviințat tocmeala făcută între noi și Visterie și noi la rândul nostru pri-

(1) No. 38. Despre deosebitile samovolniciei și ofense comise pe la stațiile poștale de către călători. I. N. Halippa. Труд, I, p. 346. Deoarece aveam la dispoziție numai traducerea rusească a actului, am fost silit s'o retraduc românește. Este deci firesc ca acest text să difere de cel original al hrisoavelor lui Moruz.

mim asupra noastră tot ce va fi nevoie pentru întreținerea menzilor în toată țara, în vreme de patru ani și jumătate, în condițiunile următoare :

1. Din Visterie ni se va da câte 70.000 lei, adică șaptezeci mii lei pe an, iar pentru jumătatea anului trecut se va da 35.000 lei.

Primind acești bani, noi suntem datori a ține toate menzile din Moldova fără a cere alt ajutor bănesc. Sus pomenita sumă anuală ni se va plăti la soroacele la cari s'a obișnuit a se plăti banii pentru menzili.

2. Ni se vor mai da pe fiecare an câte 580 stoguri de fân de măsură (stogul fiind 15 stânjani împrejur și 3 stânjani peste cap), pentru contul și transportul căruia noi vom plăti câte 4 lei de fiecare stog, iar pentru dijma acestui fân nu vom plăti nici o pară. Iar pentru așternutul trebuitor cailor de poștă, ne îndatorim a face tocmeli cu stăpânii moșiilor.

3. Ne îndatorim a îndestula caii de poștă cu toată cătimea de orz și ovăș trebuitoare fără a cere dela stăpânii moșiilor nici măcar o chilă, cu condiție însă ca, pentru căratul la stație a 4.000 chile orz, să ni se dea carele din locurile unde vom fi cumpărat orzul, aceste care însă ne vor fi date «cu orânduială» și fără ca să le putem duce peste graniță.

4. Ni se vor da din țară 495 oameni surugii, cari vor primi leafa lor dela țară și nu vor cere dela noi nici o plată, iar satele vor fi datoare să dea chezășie pentru dânșii prin mijlocirea ispravnicilor de ținut.

5. Călătorii cu poșta vor plăti câte 20 bani pe cal și pe ceas, afară numai de curierii actuali, călărașii orășănești, lipcanii, Devlet Memurirel (curierii Porții Otomane) și afară de cei trimiși în slujba Domnului și a țerii. În *podorojnele* (foile de drum) ale tuturor acestora va fi arătată deosebirea dela 20 până la 10 bani de *Ușiret*, și acești 10 bani vor fi plătiți de Visteria Domnească pentru fiecare cal și numai pentru cei mai sus ziși, iar toți ceilalți călători vor fi ținuți să plătească 20 bani pe ceas *Ușiret* pentru fiecare cal, după socoteala acestei taxe de poștă. Acești bani ne vor fi plătiți în patru soroace și anume: 1° la vremea *ajutorinței de iarnă*; 2° din birul strâns în primăvară; 3° din banii *ajutorinței de vară*; și 4° din banii *menzilor*.

În cât privește pe Turcii cari vor călători cu poșta dintr'un *Serhat* într'altul, fără a atinge Iașul, sau cari călătoresc din vreun *Serhat* deadreptul Iași, Capuchehaielele *Serhaturilor* vor fi datoare a da Turcilor călătorind cu poșta, precum și lipcanilor, țidule iscălite de dânșii și cuprinzând numărul cailor, locul nașterii lor și numele oamenilor cari îi însoțesc. Călătorii vor fi trecuți în anumite condici cari, în fiecare lună, vor fi trimise Vel Postelnicului și căpitanii de poștă vor opri țidulele și ni le vor trimite nouă pentru ca, cu aceste bilete, să cerem dela Visterie banii pentru taxele datorite poștei și pentru ca să putem pune aceste țidule față în față cu con-

dicile numite ale capuchihaielor, precum s'a arătat mai sus și aceasta spre a înlătură înșelăciunile.

6. Pentru calul pe care șade surugiul care duce pe călător, ni se va plăti *uțiret* ca și pentru ceilalți, după cuprinsul punctului 5, adică 10 bani de către Visterie și 20 bani de către ceilalți.

7. Pentru fiecare poștă ni se vor da câte doi îngrijitori de trăsuri precum aceasta s'a obișnuit până acum; despre aceștia precum și despre căpitanii de poștă, noi vom fi datori să trimitem Visteriei liste nominale, pe baza cărora se vor elibera certificate în scris, pentru ca dâșii să nu plătească nici un bir și nici o dare.

8. Un căpitan de fiecare poștă, oricare ar fi rangul lui, va fi slobod de orice dajdie sau bir și ispravnicii de ținut nu vor avea dreptul să le poroncească sau să-i întrebuițeze la vreo slujbă, căpitanii fiind numiți numai spre a sluji la menziluri.

9. La prilejul trecerii pașalelor și alte *agarlăcuri* (turcești), căpitanii de poștă nu vor fi datori să dea mai mult de 50 cai pe zi pe drumurile mari de întâia mână, spre Bender, Criuleni, Hotin, Ismail, Galați, Focșani; 25 cai pe zi pe drumurile de a doua mână, spre ținuturile Sorocăi și Mohilăului (?) și 15 cai pe zi pe drumurile de a treia mână, spre Cernăuți, Bacău și Făl-ticeni. Acești cai nu vor putea fi duși de o parte de drumul de poștă, ei vor trebui să meargă numai pe acele drumuri. Dacă, împotriva tocmelii din acest contract, s'ar întâmplă ca noi să fim nevoiți, din partea oricui, și ni s'ar cere deodată un mai mare număr de cai, în acest caz vom avea dreptul să nu dăm mai mult de 150 cai și aceasta numai pentru a merge pe drumul mare, nedând caii de poștă pe drumurile lăaturalnice.

Pentru fiecare cal dat peste numărul sus pomenit, Visteria să ne plătească o taxă de câte treizeci de bani pe cal și pe ceas de drum. Când se vor lua de odată mai puțin de 80 cai, nu avem dreptul să-i hrănim în cursul drumului în socoteala Visteriei, dar dacă se vor lua mai mult de 80 cai, atunci Visteria trebuie să hotărască pentru hrana lor în cursul drumului cătimea trebuitoare de fân și de orz, fără a ne cere vreo plată pentru acel nutreț.

10. Ne îndatorim să întreținem la poștă 2.200 cai buni, spre a nu pricinui prin lipsa de cai întreruperea călătoriei. Afară de acești cai de rând vom avea, la fiecare poștă, un număr îndestulător de cai mai buni cari vor fi dați numai pentru trebuințele neapărate ale ocârmuirii Domnești și ale țerii, precum și călărășilor orășenești și oamenilor cari duc scrisorilor *Giamal Menzil* (curierul de cabinet otoman).

11. Se va poronci capuchehaelelor de *Serhaturi* să nu reție caii de poștă și să aibă grijă să-i trimită îndată înapoi fără cea mai mică întârziere.

12. Ne îndatorim să trimitem prin poştă, cu simiraşi, cărţile Domnului şi ale Visteriei adresate la ţinuturi de două ori pe săptămână, iar în cât priveşte scrisorile dela ţinuturi către Visterie, se vor hotărî de asemenea două zile pe săptămână pentru trimiterea lor prin poştă din fiecare ţinut. Astfel că fiecare Ispravnic va trimite scrisorile sale la zilele hotărîte cu simiraşi. Pentru trimiterea acestor scrisori, Visteria ne va plăti câte 250 lei pe lună şi banii aceştia vor fi percepuţi cu călăraşii de ţinut. La menzilirii se va afla şi acelaş număr de simiraşi, care s'a aflat până astăzi. Dacă se va întâmpla ca Visteria să aibă neapărată nevoie să trimită la ţinuturi scrisori şi în alte zile, afară de cele două hotărîte, făgăduim să trimitem acele scrisori prin simiraşi cari vor aduce şi răspunsurile şi pentru această expediţie extraordinară nu cerem plată deosebită. Se va poronci totuş ispravnicilor să trimită cărţi numai la zilele săptămânii ce vor fi hotărîte, afară de trebuinţe pentru ocărnuirea Domnească şi pentru ţară. Asemenea ispravnicii să nu trimită Visteriei bani prin poştă nici pentru trebuinţa lor nici pentru acea a particularilor. Ispravnicii nu vor avea dreptul să trimită scrisori cu simiraşii obişnuiţi, ei n'au drept să iea cai pentru călătoria lor sau a oamenilor lor; dacă un ispravnic oareşcare va urmă împotriva celor cuprinse în acest punct, Visteria îl va sili, spre pilda altora, să ne plătească taxa de poştă îndoită.

13. Când va fi trebuinţă să se clădească sau să se repare grajduri, hambare, magazii de fân, odăi pentru călători la vreo poştă oareşcare sau de se va întâmpla că poştă din oraşul Iaşi va fi mutată în altă localitate, unde va trebui să se clădească grajduri, hambare, magazii de fân, odăi şi altele, toate acestea vor fi în sarcina ţerii şi dela noi nu se va cere nici cea mai mică plată.

14. Făgăduim că, pentru 1 Octomvrie a anului curgător, vom pregăti toate cele trebuitoare pentru menzilirii şi vom urmă cu această slujbă precum ne-am îndatorit în punctele de mai sus.

15. Ne îndatorim să dăm în fiecare an, din ale noastre, cei 500 lei hotărîţi prin carte Gospod pentru casa săracilor.

16. Deşi s'a pomenit mai sus, la punctul 12, că la menzilirii va fi totdeauna acelaş număr de simiraşi care a fost până acuma, totuş pentru ca acest număr să fie cunoscut şi pentru a împiedeca orice neînţelegere, s'a hotărît acum ca să fie rânduiţi 65 simiraşi din satul Țitărenii pentru purtarea scrisorilor Visteriei şi 40 din satele Scumpia şi Golaşti, dela ţinutul Iaşului, pentru a purta geanta (scrisorilor particulare), peste tot 105 oameni, afară de cei 120 cari vor fi luaţi din celelalte ţinuturi, precum urmează, adică:

Din ținutul Sucevei	6 oameni
» » Neamțului	6 »
» » Romanului	9 »
» » Bacăului	9 »
» » Putnei	9 »
» » Tecuciului	6 »
» » Covurluiului	9 »
» » Tutovei	9 »
» » Vasluiului	6 »
» » Fălciului	6 »
» » Orheiului	9 »
» » Sorocei	9 »
» » Herței	6 »
» » Dorohoiului	6 »
» » Botoșanilor	6 »
» » Hârlăului	6 »
» » Cărligăturii	3 »
Total 120 oameni	

Acești simirași sunt însărcinați numai cu ducerea scrisorilor și trebuie să fie nelipsiți dela poște și ispravnicii nu vor avea dreptul să-i întrebuințeze la vreo altă slujbă sau să-i trimită pentru vreun lucru în satele ținutului.

17. In punctele sus arătate ne îndatorim să întreținem menziluri în toată țara, timp de $4\frac{1}{2}$ ani, adică dela 1 Octomvrie 1804 până la sfârșitul lui Martie 1809 și nu mai mult, și după împlinirea acestui soroc toți caii de poștă, câți se vor găsi în poște, precum și celelalte lucruri ale menzilirilor, vor fi privite ca aparținându-ne nouă și vor rămâneă proprietatea noastră. Dacă la expirarea acestui soroc de $4\frac{1}{2}$, ani Visteria nu va putea să găsească îndată mușterii pentru ținerea menzilirilor, ne îndatorim noi să urmăm a le țineă cu caii noștri încă vreme de două luni, adică lunile Aprilie și Maiu. Iar plata taxelor ni se va face ca înainte, în proporție cu suma tocmită de 70.000 lei pe an. Dacă în cursul sorocului acestui contract, până la împlinirea lui, toate aceste condițiuni vor fi urmate fără întrerumpere și întocmai, ne îndatorim să urmăm a țineă menzilirile cu aceleași condițiuni până la sfârșitul sorocului, fără a face din parte-ne nici cea mai mică abatere.

Dacă, din potrivă, Visteria din partea ei nu va țineă în seamă vreun punct al acestui contract, vom fi slobozi să lăsăm această slujbă și de a lua cai și celelalte lucruri ale menzilirilor, adică toate cele cumpărate de noi pentru

ținerea menzilorilor. Ni se va plăti asemenea partea cuvenită din suma de 70.000 lei pe an pentru vremea în care vom fi ținut menzilirile.

În extractul următor găsim amănunte asupra modului în care se fabrică silitra la începutul veacului trecut.

Comanda de artilerie în garnizoană la Camenița (Podoliei) avea trebuință (1) de silitră. General-Feldmareșalul A. A. Prozorovski a cerut Divanului Moldovei lămuriri : în cari localități din Moldova și din Basarabia, pe ce proprietăți și prin ce mijloace se dobândește silitra. S'a constatat că singura localitate era satul Lăpușna, pe atunci în ținutul Orheiului (în Moldova). Se extrăgeau de acolo (în anul 1806) până la 12.000 oca silitră pe an, care se desfăcea toată la Constantinopole pe prețul de 58 parale ocoa ; o sută de gospodari din acel sat erau scutiți de orice dare și aveau dreptul «să taie pădure» pentru a arde lemnul până la cenușe spre a extrage silitră dintr'insul). Ei duceau silitra la Galați și o încărcau pe vase. În Basarabia (Bugeac, dela 1808 nu se mai lucră silitra, dar înainte, în orașelele Orheiu și Soroca precum și în alte localități, silitra se fabrică.

Însă fiindcă se văzuse că lucrul ei nu era folositor, din cauza lipsei materialului brut și a împuținării pădurilor, se lucră silitra numai în ținutul Lăpușnei și cunoscătorii calității pământului ziceau că acolo mai este în ființă material brut, totuș numai pentru prea puțină vreme. Facerea silitrei pentru Turcia fusese totdeauna dăunătoare și Domnului și țerii. Silitra care, în primăvara anului 1808, se găsea de față la Logofătul Constantin Balș și la Spătarul Ioniță Cananò, în câtime de 16.000 oca, se vindea, cea nerafinată cu 2 lei 60 aspri ocoa și cea rafinată cu 4 lei ocoa.

Generalul-Major de artilerie Sievers, dela Camenița, întrebă pe Cușnicov, despre pucioasa trebuitoare pentru facerea prafului de pușcă și dacă printre producerile naturale ale Principatelor nu se găsește undevă pucioasă, precum și dacă nu s'ar găsi amatori cari să furnizeze 1000 puduri pucioasă, după ce mai întâiu se va fi luat cunoștință de calitatea ei.

S'au găsit la Iași, pe la negustori, 500 ocale și aceasta se vindea cu 2 lei ocoa; mineral de pucioasă însă nu se găsea nici în Moldova nici în Basarabia. La București s'au găsit peste tot 100 ocale pucioasă: nimeni nu a vrut să întreprindă vreo exploatare.

Pentru fabricarea silitrei la Soroca, prin Evreul Șrul Veniaminovici din Camenița, Divanul a acordat, din Codrii Băcului, dela ținutul Orheiului, 150 stânjani lemne de foc și tufe după trebuință; cu acest ajutor pudul de si-

(1) No. 41. Despre silitra și pucioasa ce se găsește în Moldova și în Țara-Românească. 8 Aprilie 1808. I. N. Halippa, Труды I.

lită, cu transportul la Camenița pe socoteala Evreului, a costat pe fisc câte 6 ruble argint.

După mărturia multora, se furnisă, cu 25 ani înainte, silitra la Orheiu, sub privigherea Turcilor trimiși spre acest scop din Constantinopol.

Evreii exportau în taină și împotriva legii silitră în Austria. În urma cererii Ministrului de Răsboiu, Barclay de Tolly, se trimiseră din Rusia, din Gubernia Chersonului, specialistul în lucrarea silitrei, Chiriacov, care, după ce studiază condițiunile fabricațiunii silitrei în Moldova, a înaintat lui Crasno Milașevici, Președintelui Divanurilor, următoarea însemnare :

Despre fabricarea silitrei în Moldova.

«Fabricarea silitrei în Moldova nu seamănă cu chipul în care ea este fabricată în Rusia. În toate localitățile Rusiei Mici unde s'au înființat dintăiu fabrici de silitră, se pregăteau înainte de toate, din pământ adunat de pe locuri îngrășate, movili numite *burte*, cari se lăsau să se coacă dela 3 până la 10 ani și numai atunci se începea lucrarea, păstrând regula în deobște primită că, în vremea coacerii pământului pregătit, se tot amestecă cu el și pământ adunat din nou, după care acele movili, după 10 ani, sunt bune de prelucrat neîncetat în câte una sau două calități, astfel că acele movile alcătuesc pământul pregătit pentru totdeauna și putând fi exploatate și de generațiile viitoare.

«Aici, în Lăpușna, din potrivă, se adună pământ de pe siliști, grămădit acolo din vechime, putred și gata după proba alăturată; se transportă în căzi cari se umpleau și din cari se trăgea toată puterea silitrei prin topeală (macération) și apoi acest pământ eră aruncat fără nici o regulă și nici o băgare de samă. Prin urmare deși se făceau grămezi sămănând cu *burtele*, dar aceste aveau nevoie, spre a se coace, de aproape un veac, iar unele dintr'însele rămăneau pentru totdeauna nefolositoare. Cercetând chipul în care se pregătea aici cenușa, am aflat, spre marea mea mirare, că fostul meșter al acestei fabricații, un Evreu, din neștiință a socotit că nici o cenușă nu e bună pentru fabricarea silitrei, afară de cea făcută din coajă de stejar. Din această pricină, după cererea lui, se cojiau cei mai frumoși copaci de stejar, din rădăcină și până la craci, și astfel stejarii cărora le-au trebuit veacuri ca să crească, se uscau. Și fiindcă, după acest chip de lucrare a silitrei trebuiau, pentru trei căzi din Lăpușna, câte 1.500 chile de cenușă, trebuia să se cojească după această socoteală până la 20.000 stejari din cei mai frumoși. Din aceste pricini se vede atâta mulțime de copaci uscați și căzuți și se poate prevedea că, urmând tot astfel înainte, aceste păduri vor fi cu totul pustiite. Și mai de neînțeles pentru mine este faptul că, în curs de cinci ani, nu s'a dat nici o băgare de seamă acestui chip de a procedă.

«La Orheiu am găsit urme de *burte* vechi precum și locuri unde, după mărturia bătrânilor, se făcea, acum 30 ani, fabricarea silitrei în același chip înspăimântător ca și în Lăpușna.

«Am găsit în aceste locuri pământ din care se scoate silitră, însă nu mult, cam pentru 4 căldări pentru un an, dar după experiență s'a arătat foarte bun și este binecuvântată nădejdea că, întrebuițând muncă și capital, se va face pentru viitor, în siliști vechi, o însemnată exploatare de silitră în mare cătine. Dar se întâmpină mari greutăți spre a găsi lucrători: ei cer plată mare și hrana lor este cositisitoare.

«Luând în privire toate aceste împrejurări, găsesse că este cu puțință a fabrică silitră la Lăpușna și la Orheiu în căldări, în următoarele condițiuni:

«1°. Spre a cruță pădurile, fiind cu puțință printr'un chip mie cunoscut, prefac orice cenușă provenind din arderea de lemn negru (?) în cenușă bună de produs silitră. Nu voiu întrebuiță nici coajă, nici vreun lemn de construcție, afară de copacii nefolositori, uscați și arși, cari au rămas după incendiu și a căror cantitate eră destul de mare în timpurile din urmă împrejurul Lăpușnei. Apoi mai pot să cumpăr și cenușile aruncate din vetre de către locuitori după de bună voie tocmeală și să le întrebuițez la lucru. Prin urmare nu va aduce nici cea mai mică pagubă pădurilor de lemn de construcție, dacă se va întrebuiță numai lemnul trebuitor pentru a face foc sub căldări și rămânând lemnul de construcție pentru trebuințele fabricii, adică pentru reparație, transport și pentru facerea poloboacelor (butoaielor).

«Pentru aducerea la fabrică a lemnului, a pământului și a cenușii, trebuie să se rânduească aceleași sate cari erau și mai nainte rânduite spre acest sfârșit, lăsând pe toți locuitorii lor slobozi de orice slujbă întâmplătoare, fiind lăsați numai pentru treaba fabricii;

«2°. «Pentru fabrica dela Orheiu asemenea vor trebui rânduiți acei oameni cari, după științele culese, au fost rânduiți și mai nainte. Dintre satele ce au fost rânduite până acuma îmi sunt cunoscute următoarele: Pogărniceii, Vașcovățul, Siliștea și Isacova;

«3°. Spre a se putea începe lucrul îndată după venirea primăverii, trebuie ca în cursul iernii să fie pregătite toate vasele de lemn și să se clădească șoproane a căror completare va rămânea pe viitor în grija fabricii. Pe urmă toate diferitele cheltueli vor fi în socoteala mea, dar din pricina greutății de a găsi lucrători, va trebui numai decât ca familiile oamenilor ce vor fi consimțit să intre în această lucrare să fie scutiți de orice slujbă; sub cuvântul familiei înțeleg bărbatul cu femeia și copiii cari alcătuiesc casa și de loc nu alte rude. Pentru fiecare căldare voiu aveă trebuință de 25

de oameni salahori, iar de meșteri și de alți oameni cu cunoștința lucrului mă voiu îngriji eu singur aducând pe ai mei din Malorosia.

«Am știință că și la Sorooca a fost o fabrică de silitră și că se găsește și acolo pământ bun spre acest sfârșit; voiu luă asupra mea înființarea unei fabrici și acolo, dar fiindcă acolo nu sunt păduri în apropiere, voiu fi silit să aduc pe cheltueala mea lemne dela Hotin. Prin urmare va trebui să primesc un ajutor prin rânduirea satelor în aceeaș proporție ca și la celelalte două fabrici, având locuitorii acelor sate a cosi buruienile trebuitoare spre a le arde și a transporta cenușa la fabrică. Acești țărani vor fi numai pentru slujba fabricii.

«Judecând după mica câțime de pământ pregătit în toate acele localități, n'ar plăti munca nici cheltueala de a construi fabrici dacă n'ar avea în vedere să se sporească pe viitor pământul de lucru, făcând *burte* cu cel adus, ceea ce ar alcătui baze temeinice pentru producerea pe viitor a silitrei în câțimi însemnate pentru folosul fiscului. Deci, spre a închezeșlui întreprinderea mea, care pot spune că este foarte riscată, condițiunea cea mai importantă ce o pun este ca să am dreptul deplin de a pregăti *burtele*, de a le spori pe măsura pregătirii unui număr mai mare de căldări și, până ce va fi lucrat tot pământul, toate locurile să fie lăsate la dispoziția mea exclusivă cu satele rânduite spre acest sfârșit.

«Când voiu angaja lucrători, voiu putea încheia învoeli de bună voie și în cazul când ei ar lipsi dela îndatoririle lor sau nu le-ar îndeplini cu desăvârșire, ocârmuirea locală, la toate întâmplările de acest fel, îmi va da ajutor constrângându-i cu asprime și, spre mai buna rândueală, Serdăria de Orheiu sau aceea a ținutului Chișinăului să-mi dea câte doi călărași de fiecare fabrică.

«Dacă toate aceste condițiuni se vor primi și se vor îndeplini de către guvern, voiu fi dator să predau fiscului, în cursul anului viitor, nu mai puțin de 2.500 puduri silitră și, sporind treptat această câțime în timp de patru ani, cred că negreșit voiu putea predă fiscului nu mai puțin de 8.000 puduri și poate chiar o câțime cu mult mai mare.

«In ce privește prețul, fiindcă pe aceste locuri nu are curs altă monedă decât argintul și luând în privire faptul că față de Rusia, în privința mai cu seamă a tocmirii lucrătorilor, este o mare deosebire: căci pentru toate cele șapte luni ale verii se poate avea un lucrător pentru 25—30 lei pe lună, ceea ce face pentru șapte luni cam 200 lei, sau în ruble de hârtie cam aceeaș sumă, cred că pe lângă toate ajutoarele date de ocârmuire, prețul cel mai moderat pentru un pud de silitră nerafinată, după proba alăturată, scăzându-se o cincime pentru lipsă, trebuie să fie de 8 ruble argint, în care

intră transportul la Camenița, adică în condițiuni în cari nici o altă fabrică rusească nu ar putea furnisa silitra.

«In sfârșit, îndrăznesc să adaug că suntem fabricanți de silitră vestiți din strămoși și că de aproape 100 ani familia noastră a furnizat fiscului silitra fără întrerupere, cu contract și fără contract, ceea ce s'a făcut și se face fără nici o garanție și cu toate aceste n'a fost niciodată nici o neregulă. Prin urmare am toată nădejdea că voiu îndeplini cu credință și întocmai îndatoririle mele și că dacă ar trebui, pentru siguranța fiscului, chezășii, le voiu înfătoșă în suma ce-mi va fi cerută».

Aceste condițiuni au fost primite de Crasno Milașevici, dar prețul a fost redus dela 8 la 7 ruble de pud; în schimb însă Chiriacov a izbutit să obțină un fel de monopol. «Pentru ca», adauge el, «fabricile mele să nu sufere de o concurență, se va opri înființarea altor fabrici într'o rază de 20 verste de localitățile ce sunt lăsate la dispoziția mea».

Din nenorocire, Ministrul de Răsboiu găsi că toată această afacere nu-i convine și mai ales termenul contractului, prețul și supunerea țăranilor lui Chiriacov; se lăsă tuturor locuitorilor din Principate sloboda fabricare a silitrei, dar oprind exportul ei în alte țeri decât în Rusia. Arvonele date de Chiriacov locuitorilor au fost luate înapoi de către Milașevici prin revizorul ținutului Orheiu, care își avea reședința în Chișinău, iar Serdăria ținutului se află la Orheiu.

În luna lui Maiu 1812 s'a găsit un alt amator pentru a fabrica silitră: era un negustor evreu, Littmann Levu Gorovici, dar pacea cu Poarta s'a încheiat în curând și atenția guvernului rus a fost atrasă de năvălirea lui Napoleon.

Grija întăririi flotei Mării Negre (1) a făcut pe Prințul A. A. Prozorovski să voească să știe de mai înainte dacă se găsesc în Principate păduri pentru construcțiunea năvilor. Comandantul de Căpetenie al armatei a cerut dela Cușnicov să-și întocmească un tablou special prin intermediul Divanurilor, arătând în cari anume ținuturi și localități se găsesc păduri, în ce suprafață fiecare, din ce fel de lemn, și cui aparțin: proprietarilor particulari sau Domniei, iar pentru cele din Basarabia, dacă le stăpâneau Turcii. Cușnicov a cerut aceste relațiuni, prin Divanuri, dela isprăvnici și în acelaș timp a propus Divanurilor ca să ia măsuri energice pentru crutarea oricărei păduri, ca fiind niște averi foarte scumpe, operă a veacurilor. Divanul Moldovei n'a întârziat să facă Președintelui o preîntâmpinare, arătând că datele despre întinderea pădurilor nu se pot dobândi prin isprăvnicii

(1) No. 321. Despre pădurile cari se găsesc în Moldova, Țara-Românească și Basarabia, din ce lemn se compun, ce întindere au, 1808. Extract Halippa, Труды, III.

decât în mod aproximativ, fiindcă nu erau nici statistice nici vreun cadastru al terenurilor, și ispravnicii nu cunoșteau nici o metodă de măsurătoare. Divanul de asemenea a mai comunicat că păduri vergine aproape nu se mai găsesc, fiind numai puține în ținuturile : Iași, Vaslui, Tutova, Tecuciu, Roman, Orhei, Putna, Bacău, Neamțu și Suceava, iar în celelalte părți se găseau numai păduri de o foarte mică importanță. În Basarabia (Bugeac), însă, observă Divanul, și în multe ținuturi ale Moldovei cum și în ținutul Hotinului, chiar și de s'ar află păduri, dar locuitorii acestor părți le întrebuițează la trebuințele lor, pentru încălzitul caselor și exploatează lemnul pentru diferite scopuri.

În Septemvrie 1808, Divanul Moldovei a și prezentat tabloul amănunțit al pădurilor din Moldova, Basarabia și ținutul Hotinului. Din acest tablou rezultă că în ținutul Sucevei și a Neamțului se găseau păduri vergine de brad și de molift, foarte bune pentru catarguri de corăbii, pe lângă faptul că transportul lor pe râurile Bistriței și a Siretului era foarte ușor. În alte ținuturi variau: stejarul, fagul, teiul, ulmul, cornul, alunul, mesteacănul. În Orhei (cuprinzând o mare parte a ținutului Chișinăului de astăzi) s'au găsit trei categorii de păduri mari: una de fag, alta de carpăn și a treia pădure lângă Vatița : din ele se putea exploata fag de 6 st. lung. și trei sferturi grosime.

În ținutul Hotinului, pădurile erau proprietatea satelor (persoane nu sunt arătate): Gomuești, Boltenețu, Burduful, Buzovița, Sanirei, Siliștea, Moldova, Cumareva, Resteu, Hrubuca, Hrușavățul, Româncăuții, Culișevca, Cobălcenii, Naslavcea, Lomatruiții, Veprianca, Bârnovul, Mihalcău, Neporotova, Lejinicul, Vasăle, Vezdeuții, Ghelișevca, Șerbiceni, Cormania, Clucuşca, Bârlădeanu, Palade, Rusenii, Sălăuții, Boscauții, Grozinița, Colâncăuții, Mamața, Berebacăuții și Rujavenița, în total se găseau aici 3.000 de fălci de pădure, din cari numai o mică întindere era alcătuită din tufărișuri.

Pe timpul când era comandant suprem al armatei prințul Prozorovski, (mort la 1 August 1809), o exploatare a pădurilor moldovenești proprii pentru corăbii se reducea numai la construirea vaselor mici de poliție pe Dunăre, cari se găseau în Galați, vasele însă cari aveau o adâncime mai mare, de 7—8 picioare nu puteau să fie construite. La începutul anului 1810 ministrul ad-interim al marinei, Amiralul de Traverse, a făcut un proiect pentru transportarea lemnului pentru nave, din Moldova în șantierul naval din Nicolaevsc. Încă din timpul războaielor de sub Ecaterina a II-a, dintre Turci și Ruși, se exploata din Moldova lemnul de stejar pentru construcția năvilor, în urma ordinelor prințului Potemkin Tavricevskii, care lemn era transportat pe uscat în șantierele din Nicolaevsc, dar acest transport întâmpină multe dificultăți din cauza râurilor ce trebuiau trecute și a depărtării dela

punctul de predare. De astă dată, Amiral-Generalul de Traverse, hotărî ca lemnul să fie expediat pe apă până la Marea Neagră, sub scutul flotilei de Dunăre.

Lemnul pentru catarguri putea să fie transportat numai pe Siret până la Galați, și acest sistem se practică și mai înainte încă de Moldoveni.

În 1777 Domnul Moldovei Grigorie Ghica a construit în Galați primul vas de războiu din lemn moldovenesc din Carpați. În 1786 o astfel de corabie a fost construită de către Alexandru Ioan Mavrocordat. În ambele cazuri smoala necesară pentru lipirea corăbiei eră adusă din Turcia, deoarece păcura produsă de cele 200 de puțuri de păcură din ținutul Bacăului nu se întrebuintă la altceva decât la felinarele de noapte și la ungerea roatelor. În anul 1794 Domnul Moldovei Mihail Suțu a expediat prin Galați, pe un vas, lemn pentru construcțiune de nave la amiralitatea turcă din Constantinopole, dar lemnul moldovenesc a fost găsit prost de către Turci și nici nu l-au mai căutat; a rămas doar ca negustorii din țară să construească nave în atelierile din Galați. Pe Prut trecerea plutei cu lemn necioplit nu eră posibilă. Rămânea însă Nistrul, pe care puteau să se transporte plutele din ținutul Orheiului. Maestrul Tarusov, trimis de Amiralul Traverse, pentru a examina pădurile conținând lemn pentru corăbii, scrie la 5 Martie 1810: „În localitățile dimprejurul Chișinăului, în ținutul Orheiului, la mănăstirea Chipriana, Vataș Codrevați, satul Țigănești și Cula, apoi în diferite părți și la diferiți proprietari s'a găsit lemn bun pentru construirea de corăbii și fregate, lemn de stejar, la o distanță de 40—80 verste de râul Nistru și în cantitate de 15.000 mii de copaci; transportul se poate face pe Nistru până la Acherman, iar de aici pe vase, în toate părțile Mării Negre. Dar Visternicul Roset Roznovanul și-a exprimat neîncrederea în pădurile din Orheiu, căci, în urma probelor făcute de maestru, lemnul lor s'a găsit moale cât este oblu, iar în lucru se strică, căci nu aveă putere și eră slab, și astfel maestrul nu s'a mai interesat de păduri, întru cât din cele spuse s'a convins că nu sunt de folos. Mai mult, proiectul pentru aprovizionarea șantierului naval din Nicolaevsc cu lemn de construcție navală moldovenesc nu s'a mai aduse la îndeplinire.

Ocupurile Moldovei (1) s'au arendat pe anul 1808 pentru suma de 1.034.100 lei și anume:

70.000 lei taxa țiganilor domnești, parte în bani, parte în corvezi și parte în produse. Se arendează la începutul anului, dar se încasează în plăți lunare.

(1) Corespondentul anonim dela Iași.

- 95.000 lei *Poștina* sau taxa pe fiecare vadră de rachiu adus din străinătate. Această taxă s'a perceput până acum în folosul Doamnei și se ridică la 1 leu 20 parale de vadră. Se arendează la începutul anului, dar intră în Visterie prin plăți lunare.
- 115.000 lei *Goștina* oilor, care se arendează la Aprilie; se încasează îndată întreagă sau în două vadele, cu interval de patru săptămâni între ele, se plătesc câte 4 parale de oaie. Obișnuit această dare se ridică la o sumă îndoită. Este scăzută în anul de față din pricina vijeliei dela 18 Martie.
- 220.100 lei *Vama* care se încasează asemenea în fiecare lună.
- 130.000 lei *Desetina* albinelor și a mascurilor (rămătorilor), care se plătește în acelaș chip ca și goștina și se ridică la câte 8 parale de stup și de rămător.
- 220.000 lei *Vădrăritul* sau darea de 4 parale de vadra de vin, care se arendează în Septemvrie.
-
- 1.034.100 lei peste tot.

Correspondentul nostru arată, după ce a văzut socotelile Visteriei, că, dela intrarea oștirilor împărătești și până la 1 Octomvrie 1808, Moldova a dat în produse ca: secară, grâu, orz, ovăs, hrișcă și în bani suma de 9.108.325 lei.

Iată suma veniturilor și cheltuelilor Moldovei pe opt luni din anul 1812(1):

Venituri.

Veniturile în cari intră și veniturile pe Decemvrie din Basarabia precum și un excedent de 803.629 lei bani 47 din 1811, se ridică la 2.512.600 lei 76 bani

Cheltuieli.

Cheltuieli ostășești	1.950.635	» 40	»
Cheltuielile țerii	272.399	» 17	»
Excedent	289.566	» 19	»
	<hr/>		
	2.512.600	lei 76	bani

Iată acum lista prețurilor curente din Iași pe luna Maiu 1809 (2).

Carne de vacă	oca	—	lei 11	parale
» » oaie	»	—	» 12	»

(1) Dosar No. 3442.

(2) Dosar No. 1434.

Carne de mascur	oca	—	lei	16	parale
Curcanul	bucata	3	»	—	»
Curca	»	2	»	—	»
Claponul	»	1	»	—	»
Găina	»	1	»	20	»
Rața	»	1	»	—	»
Untul de vacă	oca	1	»	10	»
Untul de lemn de candelă	»	2	»	30	»
Untul de lemn de cânepă	»	1	»	08	»
Slănina	»	—	»	20	»
Carnea de mascur sărată	»	—	»	35	»
Laptele proaspăt	»	—	»	07	»
Smântâna	»	—	»	16	»
Cașcavalul	»	1	»	—	»
Peștele mărunț	»	—	»	12	»
Carasul proaspăt	»	—	»	24	»
Crapul I-a	»	—	»	14	»
Știuca I-a	»	—	»	20	»
Suduc sărat	»	—	»	18	»
Asetrina	»	—	»	20	»
Somn sărat	»	—	»	20	»
Biluga	»	1	»	20	»
Icre I-a	»	2	»	20	»
Raci	100	—	»	25	»
Ouă	10	—	»	07	»
Hribi uscați	oca	3	»	20	»
Făină de grâu păclă	»	—	»	20	»
Făina proastă	»	—	»	05	»
Făină de păpușoi	»	—	»	03	»
Pâne coaptă	150 dram.	—	»	02	»
Pâne albă	»	—	»	04	»
Pasat	oca	1	»	30	»
Mazăre turcească	»	1	»	—	»
Mazăre proastă	»	1	»	10	»
Macaroane	i	1	»	12	»
Fasole mare	»	—	»	08	»
Fasole mică	»	—	»	06	»
Fasole boabe	»	—	»	06	»
Cartoafe	»	—	»	04	»
Miere	»	1	»	12	»

Perje	oca	—	lei	08	parale
Ceapă	»	—	»	04	»
Sarea mărunță	»	—	»	05	»
Lumânări de său	»	1	»	03	»
Fân	»	—	»	03	»
Orz	chila	13	»	—	»
Ovăz	»	13	»	—	»
Săpun bun	oca	2	»	20	»
Masline mari	»	1	»	20	»
Stafide	»	1	»	12	»
Migdale	»	4	»	—	»
Migdale curățite	»	4	»	20	»
Piper	»	8	»	—	»

V.

CÂTEVA AFACERI JUDICIARE DIN ANII 1808—1812.

Reproduc câteva extracte din dosarele relative la judecăți spre a se vedea ce fel de afaceri veniau înaintea justiției și care eră cursul lor.

Potrivit tratatelor din anii 1774, 1779 și 1791, Turcii urmau să deșerte ținutul Hotinului (1). Divanul Moldovei ridică chestiunea restituirii averilor din acest ținut legiuitorilor lor stăpâni: boieri, mânăstiri și câțiva supuși austriaci. Cu consimțământul Prea Înalt afacerea fu pusă în mers. Se prezentară o mulțime de reclamanți. Cușnicov recomandă cu deosebire Comisiei de cercetare cercetarea documentelor de stăpânire, dar comisia însărcină cu cercetarea lor oameni sau nedestoinici sau interesați sau nedemni de încredere. Cușnicov văzând acestea, trimise la fața locului pe un revizor din ștatal său numit Savițki, care alcătui un raport interesant, mai ales în privința geografiei și a topografiei raiei Hotinului.

Două mori și o casă pe moșia Romancăuți (2) care aparține Logofătului Constantin Ghica au fost luate cu desăvârșire dela familia Hagiu care le clădise și le ținuse mult timp în arendă. Strămoșul familiei Hagiu a trăit și a murit Turc mahometan.

Bătrânii locuitori din Romancăuți spuneau la 1808 că țin minte vremea când Hagiu a venit acolo, a clădit împrejmuirea și moara și le-a stăpânit

(1) No. 10. Despre afacerile Raiei Hotinului, din 2 Martie 1808.

(2) No. 80. Despre averea lui Stanislav Hagiu în raiaoa Hotinului. April 1808. Ibid., p. 366.

până la moartea lui. După moartea lui le-a stăpânit toate. Stanislav Hasan care, la venirea acolo a Nemților, (probabil în vremea celui de al doilea războiu al Ecaterinei cu Turcii, 1787—1791), s'a botezat și a urmat să stăpânească satul cu toate clădirile. După plecarea Nemților, temându-se, fiind neofit, de fanatismul Turcilor, a trecut peste Nistru în Rusia, lăsându-și toată averea și toată pâinea nebătută. Când Turcii s'au întors de iznoavă, Stanislav a trimis pe fiul său cel mai mare ca să ridice pâinea, însă Turcii n'au lasat și au omorât pe fiul lui Stanislav. În urma acestui fapt, Stanislav nu s'a mai arătat pe moșia lui «și toate au rămas sub stăpânirea Turcilor, atât pâinea culeasă cât și sămănăturile».

La moartea lui, Hagiul a încredințat familia lui prigonită de mahometani nobilului din Camenița, Consilier de Stat Mrozovițki «om foarte însemnat în acea provincie și cunoscător bun al legilor». El, prin generalul Rozenberg, amic al lui Cușnicov, a început un proces înaintea acestuia cerând întoarcerea satului Româncăuți către familia Hagiul. Afacerea supusei rusești Tațiana, văduva lui Hasan Hagiul (împotriva fiului ei Lazăr), a venit înaintea Divanului, reprezentant al familiei fiind Lazăr care a iscălit în limba polonă: *Lazăr Hadziy* (1). În anul 1808, Aprilie 30, Divanul raportă lui Cușnicov: «Divanul a primit adresa Excelenței Voastre despre două mori reclamate de către moștenitorii defunctului Stanislav Hagiul, trei case și o grădină, stăpânite încă din vremea când răposatul Hagiul fiind în viață, era Turc, aflându-se aceste toate pe moșia Româncăuți în raiaoa Hotinului. După plecarea acestui Hagiul în Rusia, unde el s'a și făcut creștin, aceste clădiri precum și grădina au rămas sub stăpânirea Turcilor.

«Acum, după curgerea a 14 ani, zișii moștenitori cer ca aceste bunuri să le fie neapărat întoarse, deoarece fusese clădite de părintele lor, Hagiul, și afară de aceasta mai cer să li se restituie și părțile de pământ din această moșie ce le stăpânise pentru hrana lor. Exc. Voastră ați cerut raport asupra acestei afaceri spre a ști dacă trebuie să se dea înapoi, în posesiunea zișilor moștenitori, această avere. Prin urmare Divanul cu onoare aduce la cunoștința Exc. Voastre că zisa moșie, după cercetare, s'a arătat că aparține într'adevăr dumisale Logofătului Costache Ghica și că este peste puțină să se dea înapoi în stăpânirea moștenitorilor, fiindcă, după legile pământului, toate acele clădiri aparțin stăpânului moșiei și niciodată nu pot urmașii acelui ce a clădit sau alții să reclame clădirile făcute pe pământul altuia, chiar dacă sus pomenitul Hagiul ar fi fost creștin când le clădise, și cu atât mai

(1) D-l Halippa face eroare crezând că acest Lazar Hadziy era un membru al familiei Hăjdău; din dosar rezultă până la evidență că numele adevărat este Hagiul și că acești Hagiulești n'au avut absolut nimic comun cu vechea familie boierească Hăjdău.

puțin cu cât Hagiul în acel moment era Turc. Dacă stăpânul moșiei primește ca ei să stăpânească zisele clădiri, aceasta rămâne la bunăvoința lui și judecata nu poate săli pe stăpân, împotriva legilor pământului. Divanul a trimis pe jăluitoare cu un slujbaș înadins către dumnealui Ghica și acesta a dat un răspuns despre care jăluitoarii vor povesti înșiși Excelenței Voastre». Costache Ghica, în vederea părții luate în această pricină a lui Hagiul de către Cușnicov, s'a declarat gata să dea clădirile în arendă moștenitorilor, în condițiuni ușoare; dar peste un an el îi depărtă cu desăvârșire.

Scarlat Calimah(1) contractase datorii încă de când era la Constantinopol, când fu numit Domn. Creditorii lui erau supuși ruși, negustori la Constantinopol, cari trimiseră polițele comisionarilor lor din Moldova spre a le realiza. Dar deoarece Domnia lui Callimah a fost deosebit de scurtă, polițele nu fură plătite și comisarii ruși interziseră ca ele să fie plătite din Visterie, punând achitarea datoriiilor domnești în sarcina venitului domnesc celui de căpetenie, care provenia din vânzarea sării. Acest ordin fu dat la 1806 Hatmanului Sandul Sturdza și Logofeților Constantin Balș și Constantin Ghica, Visternicului Grigoraș Sturdza și chizășului răspunzător, Serdar Constantin Botezatul.

Negustorul Palizache Demeter se plânse că niște furnituri pentru mobilarea Curții Domnești nu-i fusese achitate(2). Aci era vorba nu tocmai de mobile, dar mai ales de pregătirea unor materii moldovenești pentru îmbrăcarea mobilelor. Încă Domnitorul Moruzi comandase aceste *macaturi* pentru acoperirea divanurilor, în valoare de 19.685 lei. Moruz, din cauza schimbării lui, nu ajunsese să vie să trăească în palatul din nou decorat al țerii și prin urmare nu plăti macaturile. Urmașul lui, Callimah, asemenea fu schimbat în curând și de aceea nu ajunsese să achite macaturile. La sfârșit palatul fu însemnat pentru a servi de cvartir Comandantului suprem, Principelui A. A. Prozorovski, și acțiunea negustorului Palizache Demeter fu recunoscută de Cușnicov ca meritând satisfacție, macar în parte și pe măsura veniturilor.

Simion Hașnaș(3) «Moldovan băștinaș», stăpânul moșiilor Hăsnășenii din ținutul Sorocăi, Stăneștii și Doboșanii din ținutul Hărlăului, în al șaptelea deceniu al veacului XVIII, plecase cu familia în Polonia «din pricina unor

(1) No. 102. Despre cererea negustorilor Mavrachie Zoia și Papa Nicolae să li se plătească restul polițelor fostului Domn al Moldovei, Scarlat Calimah Vv. (1806), în sumă de 36.800 lei. 1808. Ibid., II.

(2) No. 143. Despre îndestularea negustorului Palizache Demeter pentru mobilele duse la Iași, la palat, 1808. Halippa, Труды, II, 361.

(3) No. 183. Despre revendicarea de către Dimitrie Hașnaș a averii rămase dela tatăl său și care se află în mâna unor boieri moldoveni, 1808. Труды, II.

împrejurări vremelnice de strâmtorare», lăsând ca stăpânitor provizor al averii sale pe frate-său Gavril Burduga. Hasnaș muri în Polonia, iar copiii lui se înscriuseră în tagma negustorească de acolo. Unul din ei, Dementie, eră la începutul veacului XIX negustor în Nejinsc, după ce trăise în Simbirse și avuse afaceri în Ircuț și în peninsula Camciatca. Un nepotul al lui, Ivan Galeț, eră comersant la Mohilău, pe Nistru.

Dementie Hasnaș se înfătoșă la Iunie 1808 lui Cușnicov cu o scrisoare de recomandație din partea Grafului Apraxin. El cerea restituirea moșiilor părintești vândute și dăruite la diferiți boieri de către Gavril Burduga.

Când afacerea fu pusă în cercetare, se constată că moșiile din ținutul Hărlăului aparținuse în realitate fratelui lui Simeon Hasnaș, lui Toader, și că fusese vândute de mai bine de 30 ani, termenul legal de prescripție pe atunci. Revendicarea fu astfel mărginită la moșia Hăsnășenii de pe pârâul Cobolta, în ținutul Sorocăi, pe care Gavril Burduga o dăruise Visternicului Lascarache Roset. Din cercetarea actelor și din mărturiile bătrânilor se stabili că Gavril Burduga nu eră în drept să dăruiească moșiile ce-i fusese încredințate numai spre a le administra în chip vremelnic. Judecata restituind lui Hasnaș moșia Hăsnășenii, el puse în stăpânirea ei pe Ioan Galiț și se duse după afacerile lui comerciale în Siberia.

Moștenitorii Visternicului Lascarache Roset se folosiră de plecarea lui pentru a cere Divanului revizuirea hotărîrii, iar Ioan Galiț avu în repețite rânduri să sufere atacuri tâlhărești din partea pretendenților neîndreptățiți.

Alexandru Tăutu care trăia în Odesa (1) aveă rude răzăși în ținutul Orheiului, cari vânduse fără consimțământul lui o parte din mereaua care îi aparținea în: Peciștea, Pereni, Păscani, Curmeești, Peringeni, Mânzărești, Trifești, Moreni.

Moșiile le stăpâneau acum: spătarul Teodor Diboglu care trăia în Constantinopol, Logofătul Costache Ghica, mănăstirea Sf. Sava și mici răzăși.

Cu toată intervenirea Guvernatorului militar din Chersones și Odesa, Ducele de Richelieu, și cooperarea protoiereului Petre Cunițki, ca cunoscător al legilor moldovenești, al prescripțiunilor codului de legi în privința revendicării (căutării) de averi imobiliare, numit «Hrisovul sobornicesc», Tăut n'a putut să câștige nimic. I s'a propus să se judece cu rudele cari i-au vândut părțile ce i se conveniau.

Reproducem aici observațiunea protoiereului Petre Cunițki, despre Hrisovul sobornicesc: «Hrisovul sobornicesc. Cu acest nume să numiă o carte care cuprindeă drepturile după cari trebuiau să se judece acei cari aveau

(1) No. 194. Despre căutarea merelilor în Orhei, ținutul (?) Peciștea, și a diferitelor altor averi imobiliare ale nobilului Alexandru Tăutu.

vreun litigiu asupra averilor imobile și țărani. În cazul când s'ar spune (în Divan) că o astfel de carte nu se poate găsi, ea se va putea cere dela Mitropolie. Această carte eră sancționată de obștia boierilor moldoveni, fără semnături și prin punerea pecetii Domnului Alexandru Mavrocordat. Originalul se păstrează în Mitropolie, iar exemplare tipărite sunt împărțite pretutindeni. Pravila hotărăște ca afacerea să fie discutată sub președinția Mitropolitului, care aveă să alcătuească și lista de jurământ pentru depozitiile martorilor, a vechilor locuitori, în cazul când lipsiau date documentale îndestulătoare.

Următoarele sate din hotarele fostei raie turcești a Hotinului (1): Caplieva, Darabani (Tarabani) și Anadol, ca și altele, se dădeau în arendă. În anul 1808 satele menționate au fost luate în arendă de Logofătul Costache Ghica, dar acesta le-a trecut lui Ioniță Iamandi, care le cedă Colonelului și Comandantului cetății Hotin, baronului Langhe, iar Langhe Căpitanului Cernevski. Bine înțeles că aceste transmisiuni se făceau prin creșterea treptată a arenzii. Acele sate fiind trecute lui Cernevski cu arenda cea mai urcată, el din această cauză luă cu foarte mare asprime dela țărani dijma produselor. Țăranii dând jalbă în Divan, Cernevski a fost obligat să renunțe la arendă.

Dela 1784 Ilie Catargiu (2) stăpâniă în Pereni o parte din moșia cumpărată dela Lupu Miron Hâncul. Strămutându-se în Rusia la anul 1792, Catargiu a poruncit omului său lăsat în Pereni ca să urmeze cu cumpărarea părților deosebite ale răzeșilor, în cari erau împărțite vechile mari porțiuni (bătrâni), numite după numele vechilor proprietari: Lupul, Ignat, Tibuci și Costin. Răzășii dela început au vrut să-și reia părțile, plătind lui Catargiu sumele cu cari acesta cumpăraseră părțile.

Se pomenește de hrisovul bătrânului Ghica Voevod, din anul 1735, Iulie 14, dat Hânculeștilor pentru stăpânirea unei părți din moșia Pereni.

Supusul rus Nicoriță (3) își trageă origina dintr'un hatman moldovenesc, omorât de către Turci cu ocazia fugii din Moldova a lui Dimitrie Cantemir, cunoscutul aliat al lui Petru cel Mare. După cum este știut, odată cu Can-

(1) No. 294. Despre trimiterea revizorului Dicescu în trei sate din Hotin, ținute în arendă de către căpitanul Cernevski, pentru a anchetă procedurile acestuia și împovărările făcute locuitorilor, 15 Iulie 1808, file 14.

(2) No. 312. Despre plângerea protoiereului Vasilie (Fomita), a iereului Apostol Gavrilovici și a lui Costea Mazilu pentru uzurparea unor părți din moșia Perenii din ținutul Orheiului ce le aparțineă lor, de către d-l General-Maior (Ilie) Catargiu, 1808. Halippa în Труды, III.

(3) No. 232. Despre revendicarea de către Generalul-Locotenent Nicoriță a moșiilor patrimoniale a fiate împerejurul Hotinului și aiurea, 1808. Extract Halippa în Труды, II.

temir s'au expatriat în Rusia mai multe familii boierești, ca să scape de cruda răsbunare a Turcilor. Intre aceste familii a fost și fiul Hatmanului Nicoriță, al cărui strănepot stăruia la 1808, pe lângă Cușnicov, pentru restituirea averilor Generalului-Locotenent Ion Nicoriță. Acesta pe acea vreme se află în miliția cu schimbul a Guberniei Chersonului și încredințase grija revendicării moșiilor celui mai mare dintre cei trei fii ai săi, care eră maior în retragere (dar al cărui nume de botez nu este pomenit). Cea mai mare parte din documentele de moștenire ale familiei Nicoriță (din nenorocire netrecute în dosar) au fost găsite de către ei în mănăstirea neamului Nicorițenilor, Sf. Ion, căreia de mult ei îi dăruise pământuri și avere mobilă, dar care treptat le pierduse în urma arbitrarului preoților fanarioți cari, sub motiv că neamul lui Nicoriță a scăpătat, dăruise cea mai mare parte din moșiile ce le aparțineau, rudelor lor mai apropiate sau mănăstirilor din Răsărit. Nicoriță revendică două moșii: Sirăuții și Corjăuții, cuprinse în hotarele fostului ținut al Hotinului; prima moșie o stăpâniă atunci colonelul Emanuel Balș, iar a doua Vornicul Toderașcu Balș. În sprijinirea drepturilor sale de stăpânire asupra Sirăuților, Emanuel Balș înfățișă următoarele traduceri, adevărate de Dicasteria Exarhului Gavriil, a unui uric, scris în limba slavonă în anul dela facerea lumii 7149 (1641) Iunie în 8, dat de Domnul Moldovei Vasile Voievod, dela care dată trecuse acum (în anul 1809) 168 de ani. Iată această traducere: «Noi Vasile Vv., prin mila lui Dumnezeu Domn Țerii Moldovei. Dat-am această a noastră carte boierului nostru Tudorașcu, Marele Vornic al Țerii de jos, prin care el, Tudorașcu, să fie tare și puternic să stăpânească pentru dânsul satul Sirăuții din ținutul Hotinului, pentru datoria lui proprie ce o aveă dela Cneghina Nicorițoae, care sat aparținuse de drept acestei Nicorițoae, dar îl stăpâniă pe nedrept Părcălăbul Constantin Stârcea. Pe acest temeiu este volnic el, Vornicul Tudorașcu, să rețină acel sat Sirăuții sub stăpânirea lui, cu toate veniturile lui, și nici un străin să nu îndrăznească să se amestece și să călce această a noastră poruncă. Insuș Domnul a poruncit».

În urmă, frații lui Balș, fiii lui Lupu Balș, pe atunci răposat, au prezentat în «Comitetul vremelnic alcătuit pentru stabilirea moștenirilor din ținutul Hotinului», documente pentru următoarele moșii patrimoniale (din nenorocire în dosar se găsește numai izvodul acestor documente, iar copii de pe ele nu): 1) Asupra întregului sat Vărlăneștii, uricul din 7170 (1662) a Domnului Evstratie Dabija, întărind lui Ursache, Marelui Vameș, stăpânirea mai multor sate, între cari erau cuprinși și Vărlăneștii cu iazurile, pe râul Drabiște. 2) Pentru satele Bărnovul, Vornovățul, și jumătate din Văscăuți, uricul din 7164 (1656) 18 Fevruarie, dela Domnul Gheorghe Ștefan, (originalul lui s'a găsit între scrisorile Logofătului Iordache Cantacuzino),

întărind stăpânirea mai multor rude, între cari și pe Visternicul Iordache, ginerele lui Gavrilă Mateiaș. Dela Visternicul Iordache moșiile au trecut la Visternicul Ursache ca zestre a soției acestuia. 3) Pentru întregul sat Blișicăuții, cartea Divanului din 7174 (1666) 15 Martie, întărind pe Visternicul Ursache în stăpânirea numitului sat cumpărat dela Maricuța, fiica visternicului Sturdza, care a dat și zăpisiul său dela 13 Martie a aceluiaș an. 4) Pentru satul Rucșinul, zăpisiul din 7173 (1665) 10 Martie, dela Grigoraș Ciocărlie, Vornicul de Poartă, și a soției sale Măricuța și fratele lui Ioniță, fii lui Enache Visternicul, în socoteala satelor pe cari ei le stăpâneau împreună cu Gavrilă Tălpău după unchiul lor, Andreiaș Talpă; zăpisiul încredințează că satul numit (Rucșin), în întregimea lui, înfățișează rezultatul împărțirii pe cale pașnică a Visternicului Ursache cu Gavrilă Talpă. 5) Cu privire la acelaș sat anaforoa boierilor Divanului din anul 1774 pentru împărțirea care a avut loc între Mihalache Stârcea, rudă cu Stolnicii Dimitrie, Varlan și Gheorghe Ursache și Angheluță Tăbârcea, fost al Doilea Visternic, rude de departe a sus numitului Ciocărlie, pentru stăpânirea a unei jumătăți din satul Rucșinul. Cererea lui Tăbârcea a fost privită ca nedreaptă și cărțile lui de hotărnicie declarate fără valoare. 6) Pentru întregul sat Nădăbăuții, cartea de mărturie a boierilor din 7141 (1633), întărind stăpânirea Nădăbăuților și a Vlădicenilor Spătarului Dumitrașcu Șoldan, care îl cumpărase dela Visternicul Neculai Catargiu. Dela Spătarul Dumitrașcu Șoldan această moșie a trecut ca zestre dată fiicei sale, Alexandra, la căsătoria ei cu Ursache. În urmă Visterniceasa Alexandra, în anul 7198 (1648) Ianuarie 15, a dăruit satul Vlădicenii mănăstirii Precista, dela Ocna, iar Nădăbăuții au fost dați ca zestre lui Ion Balș, ginerele Visternicesii, străbunul Balșeștilor, despre care se vorbește aici, cum a fost și întărită prin scrisoarea lui Constantin Duca Vodă, dată pe numele lui Ion Balș, la 7210 (1702) 23 Septembrie. 7) Asupra întregului sat Vălăsineștii s'au înfățișat următoarele documente: a) cartea de judecată a boierilor din (7147) 1639 Noemvrie în 23, din care reiese că Vel Vornicul Iordache, Vel Logofătul Racoviță Cehan, și Al Treilea Logofăt Tudorașcu s'au judecat cu Părcălabul din Hotin, Tudor, pentru numita moșie, pe care Tudor ar fi cumpărat-o dela Crăstina, nevasta părcălabului Gheorghe din Hotin, când boierii au hotărât că Vornicul Șoldan și ceilalți au dreptul să cumpere moșia dela Tudor ca aparținând mătușii lor, Cristina, din care cauză, cu primirea tuturora, Racoviță Cehan a cumpărat acest sat obținând o scrisoare de întărire din acelaș an, 1 Decembrie, dela Domnul Vasile Voevod; b) Zăpisiul din 7163 (1655), 9 Martie dela Racoviță Cehan, soția sa Tofana, nepoată a sus numitei Cristina, și fii ei, Vel Comisul Nicolae și Ion; în acest zăpisi se arată că s'a făcut un schimb cu Safta, soția Spătarului Nicolae Ureche și fiica lui, Alexandra, și

anume: Logofătul Racoviță le-a dat moșia Vălăsineștii și a luat în schimb moșia Podolenii, de lângă râul Prut, în ținutul Fălciului. 8) Pentru satul Culi-cenii s'au înfățișat următoarele documente: a) scrisoarea de confirmare din partea boierilor din 7173 (1665) Aprilie în 3, dată Visternicului Ursache pentru $\frac{1}{6}$ din întreaga moșie cuprinsă pe lângă pârâul Drabiștea, pe care parte el a cumpărat-o dela Elena, fiica lui Cazacul, soția lui Ștefan Tabană, dând și dela dânsul zăpis la 13 Noemvrie a aceluiaș an; b) asupra $\frac{1}{3}$ sau $\frac{1}{4}$ din acelaș sat, împreună cu 2 iazuri, căci în catastihul Visternicului Ursache se spune că ele i-au fost date în schimbul satului Vorotețul, din ținutul Orheiului, cedat Stolnicului Ilie Sturdza, iar o șesime după datele înfățișate «Comitetului» aparține Paharnicului Ion Cristea, împreună cu alții. 9) Pentru întregul sat Vasiliuții, scrisoarea din 7130 (1622), dela Domnul Miron Bârnovski Voevod, întărind stăpânirea Vasiliuților Vel-Vornicului Gavrilaş, dela care satul de față a trecut în stăpânirea Bălșeștilor, întocmai ca și alte sate sus citate. 10) Asupra întregii moșii Cerlin-Mare, prin cumpărături din vechime și întărite cu zapise domnești, aparținând aceluiaș Gavrilaş Mateiaș, scrisoarea lui Vasile Vodă din 7160 (1652) 4 Martie (în originalele găsite între hârtiile Logofătului Iordache Cantacuzino), confirmând împărțirea pe care a făcut-o Logofătul Gavrilă Mateiaș copiilor săi, cu arătarea că Cerlina a căzut în partea fiicei sale Elena Comișoaea, (văduvă de Comis); această din urmă însă a dăruit moșia, cu toate averile ei, surorii sale, Alexandra Visterniceasa (văduva Visternicului), soacra lui Ion Balș; cu lămurirea că, pe baza mai multor documente vechi, Cerlina mică se numea în vechime «Boricea» și se află pe valea Hienei, în fața satului Doljocul, în vecinătatea moșiei Cristeștii (în urmă Cerlina a trecut dela Balș în stăpânirea lui Ion D. Strejescu). 11) Pentru întregul sat Bârleștii, cartea de hotărnicie din 7251 (1742), din care se constată că această moșie se află împărțită între doi frați ai lui Balș, Vasile și Lupu; acesta din urmă eră tatăl aceluia cu care se judecă atunci Nicoriță. 12) Asupra jumătății satului Lopatinții, scrisoarea Domnului Vasile Vodă, 7144 (1636) Martie 9, confirmându-l în stăpânirea mai multor moșii, în care număr se cuprinde și jumătate din Lopatinți, a aceluiaș Vornic Gavrilaş Mateiaș. 13) Pentru întreaga moșie Sirăuții, un extras din registrele Visternicului Ursache, arătând că această moșie a dobândit-o în calitate de zestre dată soției sale, Alexandra Visterniceasa, de către soacră-sa.

Asupra acestei moșii în special a avut pretențiuni maiorul Nicoriță și, împreună cu dânsul, ruda lui (cuscruul lui) Căpitanul-Leitenant al flotei Di-cescul, care serviă pe atunci în statul lui Cușnicov. Nicoriță a prezentat scrisoarea Domnului Radu Vodă din 7132 (1624) 27 Martie, întărind punerea în stăpânire a Vornicului Nicoriță. Pe lângă Nicoriță mai aveau pretenții asu-

pra satului Sirăuții și asupra moșiilor de peste Prut și Postelnicul Constantin Costache, pe baza uricului lui Vasile Vodă din 7149 (1641) Iunie în 8, dat lui Tudorașcu Vornicul, ca el să-și rețină satul numit pentru banii ce-i datoră soția lui Nicoriță. Dar scrisoarea maiorului Nicoriță anulă scrisoarea lui Vasile Vodă. Constantin Costache fu scos din cauză și la urmă Bălșeștii izbutiră să capete câștig de cauză cu Costache, fiul lui Ursache. Caracteristic este că aproape toate moșiile menționate au trecut la Bălșești dela Ursache și Cantacuzinești, prin linia femeiască ca zestre. Pe lângă moșiile menționate, asupra cărora dreptul Bălșeștilor nu se poate contesta, ei mai aveau pretențiuni asupra multor alte moșii, însă aceste pretenții nu fuseseră dovedite pe deplin la 1809. Astfel eră moșia Văscăuții, din ținutul Hotinului.

Modul cum a fost dobândită această moșie de către Bălșești arată chipul cum se făceau atunci moșiile. Când, după moartea Visternicului Ursache, s'a văzut că moștenitorii lui direcți nu sunt în stare să plătească datoriile lui, Balș, profitând de moment și având la îndemână zapisul de renunțare din 7261 (1753) 3 Maiu a Serdarului Andreiu Potlog, ginerele lui Ursache, prin care acesta renunță la partea din averile familiei Ursache, dar aceasta pentru ca cuserul lui, Medelnicerul Vasile Silion, să plătească datoriile și să moștenească averile, Bălșeștii au dat bani lui Silion, iar acesta în urmă a dăruit formal toate moșiile Logofătului Lupu Balș — tatăl lui Balș — care se judecă acum.

Nedobândind nimic prin procesul cu Bălșeștii, Maiorul Nicoriță a intentat alt proces în contra Vornicului Dimitrache Sturdza, moștenitorul decedatului pe atunci Spătar Ștefanache Sturdza, pentru o parte din moșia Mireniei, care se găsea pe atunci în ținutul Tutovei. Sturdzeștii cumpărase dela văduva Nicorițoae loc de pășunat de pe moșia răzășească Mireniei și în urmă au făcut câteva uzurpări de pe urma cărora au suferit, pe lângă Maiorul Nicoriță, care aveă aici o răzășie, și răzașii Alexandru Gabără, Teodor Bejan și Maria Gabără. Dar Dimitrache Sturdza fiind ginerele lui Toderașcu Balș, Logofăt Mare, procesul nu s'a hotărît în favoarea răzășiilor.

Epitropii „fântânilor“ orașului Focșani (1), Logofătul Constantin Balș și Visternicul Iordache Roset Roznovanu, la întrebarea făcută lor de Cușnicov în chestiunea jalbei Turcului Zaharia, constructor de fântâni, au răspuns că: Din cauza marelui neajuns de apă în orașul Focșani, în anii trecuți, Măria Sa Domnul Alexandru Moruz Voevod a făcut orânduială pentru căutarea apei și găsierea mijloacelor de a deschide, în orașul Focșani, fântâni pentru în-

(1) No. 308. Despre satisfacerea locuitorului ieșan Zaharia Suilgi Bașă cu restul de bani cuvenit lui pentru canalurile și fântânile făcute în Focșani. 1808. Extract Halippa în Труды III.

destularea poporului. Prin hrisovul dat de Măria Sa, noi am fost orânduți epitropi ai fântânilor și găsindu-l pe acel jăluitor meșter în aducerea apei, am făcut cu el înțelegere prin contract, pe care a și adus-o la îndeplinire și fântânile făcute există și acum, din cari poporul astăzi este îndestulat. Izvoare bogate prin apropiere nu se puteau găsi, din cari să se poată aduce apă, iar cele aflate la loc mai îndepărtat necesitau, spre a fi aduse, cheltueli mari. Din care pricină Măria Sa a poruncit să se dea dânsul o sumă mare și, pe lângă aceasta, pentru cheltuelile trebuincioase în acest scop, după măsurile luate pentru folosința tuturor, au fost poftiți să dea ajutor din partea lor târgoveții focșăneni și ceilalți de prin împrejurimi, precum boierii, mazilii și negustorii. Dela unii din locuitori guvernul nu urmărise banii cheltuiți pentru apa adusă, de aceea Cușnicov a cerut Generalului Evg. Iv. Marcov, încvartiruit în Focșani, să orânduiească o execuție militară pentru urmărirea banilor dela locuitori în folosul lui Zaharia.

VI.

AMĂNUNTE IN PRIVINȚA ALCĂTUIRII HĂTMĂNIEI.

Din cauza marelui venit care îl producea Hatmanului vânzarea căpităniilor de margine, acest venit, dela intrarea Rușilor se împărția între boieri cu rangul de Hatman, însă unul singur era însărcinat cu îndeplinirea slujbei de Hatman. La începutul anului 1812, Cutuzov și Milașevici voiră, nu înțelegem în ce scop, ca atribuțiile efective ale Hatmanului să fie împărțite între doi boieri cu acelaș nume. Această hotărâre a dat loc la următoarea corespondență ce se află în dosarul No. 3431 și pe care o reproduc cu greșelile ei de limbă și de ortografie, pentru a arăta cât de decăzută și chiar de ridicolă era, la începutul veacului trecut, slujba Hătmăniei.

Conformément au désir qu'il vous a plu me témoigner, j'ai l'honneur de vous présenter mes idées sur la charge de hatman de la Principauté de Moldavie et le moyen de diviser ses attributions entre deux officiers.

Le hetman était jadis général en chef de troupes de la Moldavie. Il ne lui est demeuré de cette éminente dignité que la surveillance des frontières, de certaines villes, de faubourgs et des quartiers de la ville Capitale, la répression du brigandage et l'arrestation des criminels, enfin ce qu'on appelle la haute police.

En sa qualité de Grand Capitaine d'Etat il propose et le Divan confirme des officiers employés auprès de lui sur les frontières et ailleurs

les *Bouloukbashis* à Galatz et à Foksan, les *Capitaines de Martzine* (1), les Capitaines de Plays (2) qui commandent et surveillent sous son autorité le cordon de la frontière, lesquels ont sous leurs ordres un nombre d'hommes dans la proportion de leur district selon l'ancienne coutume.

La milice, qui garde la frontière de Pologne, formée de debris de régiments de *Cosaques*, se nomment *Cosaques*.

Celle qui garde la frontière de la Transylvanie se nomment *Plajassy* (3), les autres se nomment *Kalarasches*.

La haute police appelant le hetman aux incendies, aux assertions (4) et exécutions, il a sous ses ordres quatre capitaines *arnaouts*, commandant chacun dix *Arnaouts* à cheval; la modicité de la solde fait que chaque capitaine ne peut entretenir que cinq cavaliers.

Pour la poursuite des brigands et autres occasions qui exigent main forte, il y a dans différents districts une espèce de gendarmes, anciennement appelés *Mardalossy*, aujourd'hui *Capitain de Potyra*, qui sous les ordres du hatman surveillent le brigandage et le vagabondage. Les *ispravnies* doivent avoir du hetman des hommes armés en suffisance et correspondre d'ailleurs avec lui relativement à la haute police.

Le hetman a sous ses ordres le *Vel Capitain* ou *Sous Grand Capitain*. Autrefois le *Vel Capitain* était à la guerre le lieutenant du hatman et commandait en second, dernièrement il était directeur de postes.

Le Capitain de Louphetzi (5) a un petit nombre de gens à cheval, est chargé maintenant de l'inspection de la prison de la hetmanie. *Louphétzi* veut dire homme à la solde.

Le *Porousnik* qui au moyen d'un petit nombre d'hommes à cheval tient la correspondance dans le pays, travaille sous les ordres du hetman.

Le *Basbouloukbassy*, chef de *bouloukbassi* employés sur la frontière est également à ses ordres.

De six regiments de *Seimens*, infanterie qui servait autrefois à la guerre sous le hatman, il ne reste que les six drapeaux et cent hommes, le tambour et fifres; les *Seimens* forment aussi une espèce de garde à pied.

Les étandarts, tymbonnes, trompettes et divers officiers subalternes qui tiennent à la cavalerie sont aussi sous les ordres du Hetman, dont il ne reste qu'une ombre aussi bien que de l'armée moldave.

(1) Căpitanii de Margine.

(2) Căpitanii de Plăieși.

(3) Plăieși.

(4) Arrestations.

(5) Căpitan de Lefegii.

Le partage des attributions de la charge de hetman pourrait se faire entre deux officiers, au choix de Votre Excellence, de la manière suivante:

1. *Le Grand Capitaine d'Etat* ou hatman de la cavalerie aurait sous ses ordres ou dans ses attributions:

- a) Toute la cavalerie;
- b) Toutes les troupes de frontières avec leurs capitaines;
- c) Les officiers à Galatz, à Fokshani et ailleurs dans la pays, à la haute police proprement dite;
- d) La haute police, la police correctionnelle pour toute l'étendue du pays;
- e) L'inspection générale de la frontière, de grands chemins et la poursuite exclusive de brigandage;
- f) Le hetman de l'infanterie ou hetman de la ville et toute l'infanterie.

2. Le hetman de l'infanterie aurait sous ses ordres ou dans ses attributions:

- a) Les six régiments de seimens;
- b) Les pompiers et tout les hommes et machines destinés aux incendies;
- c) La police de faubourgs de la ville de Iassy, c. a. d. qui n'est pas encore formé en rue avec ponts (1).

Votre Excellence peut donner au hatman de l'infanterie (ou hatman de la ville) la direction de la prison de la hatmanie, mais qu'elle veuille bien me permettre de lui observer qu'il y pourroit y avoir du désordre dans la marche du service pour les raisons suivantes.

Selon les statuts du pays les vagabonds, brigands et (rupt) sont arrêtés par ordre du hetman ou lui sont remis par les ispravniks et autres employés, qui a besoin d'une prison pour les recevoir et qui les interroge, élargit les innocents et renvoie les coupables au *Grand Armache* au Géolier avec une interrogatoire écrit. Le pouvoir étant partagé entre les deux hatmans à créer, il faudrait deux prisons et il n'y aurait peut être pas assez de monde pour les garder en partageant les gens. Les attributions du hatman sont et peuvent devenir étendues et qu'il ne pourrait pas avoir assez d'officier subalternes ni de cavaliers pour faire le service et satisfaire pleinement à son devoir.

Une seule manière pourrait arranger, ce semble, provisoirement les choses. Ce serait, comme il a déjà été pratiqué, quand la charge ou plutôt les revenus de la hatmanie ont été partagés, quoiqu'en ne nommant qu'un seul hatman, de laisser au hatman toute la direction de la hatmanie entière, en fesant une somme, payable des revenus de la hatmanie, à une autre personne, qui le remplacera en cas d'absence ou maladie. Par ce moyen l'ordre ne

(1) Prin cuvântul *ponts*, se înțelege aici pavajul de lemn al uliților întrebuintat atunci.

pourra pas être interverti et la division ne paraîtra pas pour une nouveauté.

Quand j'ai l'honneur de présenter mes idées à V. Excellence, je me rapporte parfaitement à ses lumières et à sa sagesse et je ne désire rien tant que de lui fournir un faible témoignage de mon respect profond et de mon dévouement entier à la prospérité du pays.

J'ai l'honneur d'être avec la plus profonde vénération de Votre Excellence
Le très humble et très obeissant serviteur.

Iassy le 5 Mai 1812.

Le Hetman Nicolas Stratulabi (1).

In urma acestui raport găsim în dosar textul unui proiect în limba franceză, arătând cum s'ar putea alcătui slujba hătmăniei cu doi hatmani. Iată acel proiect:

Le hetman de cavalerie a assez de gens pour ses services et sous ses ordres. Toutes les Capitaineries, combien on en trouve dans le pays, aux frontières, au dedans du pays, dans des villes et dans des places désignées dans le Livre.

Vu le dernier ordre; le service consistera à parcourir le pays et à y examiner les choses. Pour cet objet ils suffiront à Hatman les gens au service des Capitaineries dont il pourra disposer pour extirper les brigands et pour maintenir l'ordre parfait en tout.

Outre cela il y a des Capitaines de *Potiera* (gardes des brigands) qui se trouvent dans des villes et de *Nefferi* (gens aux services des Capitaines) dont on tire les gages des cabarets des Villes et des Villages, et qu'on peut laisser à la desposition du Hatman de Cavalerie. Ainsi le dit hatman a tout pour lui dans le pays: même ici, en ville, pourrait-il disposer d'un homme de service de chaque Capitainerie pour l'envoyer avec des ordres aux Capitaines du dehors.

Touchant le Hatman de la ville de Iassy il conviendrait qu'il en ait tout le reste, c'est-à-dire le *Vel Capitaine* (le Capitaine actuel), le *Capitaine de Luffetschi* (Capitanie de gens nommés au solde), le Poroutschnik de la Hatmanie, tous les *Boloukbachi* (préposés aux gens de service) les gens de service de la Hatmanie et de la Cour et enfin le Sotnik des Casagues. En privant le Hatman de la ville des gens ci-mentionnés, comment pourra-t-il veiller au danger de l'incendie? comment pourra-t-il veiller aux frontières de la ville d'Iassy? comment pourra-t-il veiller au *Grosse* (à la prison)? D'où fournira-t-il des Seimeni (gens de service) aux stations de foin et de

(1) Hatmanul Neculai Strătulat eră un Grec care nici nu vorbiă bine românește, dar aveă nume de om de treabă. Am cunoscut în copilăria mea, prin anii 1860—1870, pe un Colonel Neculai Strătulat, fiul Hatmanului și om cât se poate de cum se cade.

bois, aux magasins, à la Trésorerie, à la Cour et à d'autres postes? et enfin comment pourra-t-il, privé de ces gens-là et des Albanais, occuper tous les postes, toutes les gardes, et former en cas de nécessité les *Alay* (des convois) (1)?

Il est à savoir que de tous les Seimeni de la Hatmanie et de la Cour destinés par chaque semaine aux services; après les avoir distribué tantôt auprès des stations, auprès des magasins et tantôt auprès d'autres places nécessaires, il n'en reste autant qu'on a besoin pour porter des Crocs à feu en cas de l'incendie.

Il est aussi à savoir que comme l'*Adgie* a le *Capitaine des Tarabani*, le *Polkovnik* et le *Bache Tchiaouche* (tous ceux-ci sont préposés aux gens de service de l'*Adgie*) qui veillent sur les gardes et sentinelles, de même en a aussi la Hatmanie: un *Capitaine de Lefetschi*, un *Vel Capitaine* et un *Poroutschik* qui sont chargés tour à tour de veiller chaque nuit sur les gardes et sentinelles de frontières(?) de Iassy.

La Hatmanie étant privée de ces gens-là et des Albanais, ne pourra nullement accomplir ses devoirs.

En un mot, si l'on trouvera bon, on peut subordonner à la Hatmanie de Iassy le *Capitaine de Lefetschie*, le *Vel Capitaine* et le *Poroutchik*, tous les Albanais, les *Sémieni* de la Hatmanie et de la Cour. Du nombre de ceux-ci on pourrait détacher pour chaque semaine un Capitaine des Albanais avec 10 *Nefers*, le *Stiagar* (enseigne) du *Vel Capitaine* avec 6 *callaraches* et des *Sémieni*, autres 6 *Sémieni*, lesquels on pourrait poster auprès de la maison du *Hatman de Cavalerie*.

Les drapeaux, les trompettes et tous les autres signes de Hatmanie devraient rester à la Hatmanie de la ville de Iassy, ceux-ci étant les marques des gardes et des convoies qui regardent seulement le Hatman de Iassy. A Galatz et à Fokscany il y a des *Boluk-Bachi* avec de l'infanterie et des *Capitaines* dans des villes de l'infanterie; ceux-ci étant hors de la ville de Iassy peuvent appartenir au Hatman de Cavalerie.

Il en résulte que quand le *Hatman de Cavalerie* aura besoin d'envoyer un *Zabtchi* (fonctionnaire) réviser de la Capitainerie des frontières, il en manquera, étant privé de *Capitaine de Lefetschi*, de *Vel Capitaine* et de *Poroutchik*. Pour y suppléer (si l'on trouvera bon) on pourrait créer un fonctionnaire pour le Divan nommé *Vel Capitaine des frontières*, en lui fixant les gages de 50 piastres par mois et en le subordonnant au *Hatman de Cavalerie*, comme réviser des capitaines de frontières et de *Potiera*.

Enfin le Hatman de Cavalerie a des gens de service assez et partout.

(1) Greșeală! *Alaiu* trebue tradus prin *cortège*.

Divanul eră împăcat cu înființarea acestui al doilea post de Hatman.

El adusese încă dela 20 Martie în această privință următorul raport lui Crasno Milașevici :

Au avut cinste Divanul a primi cu plecăciune predlojenia Inalt Excelenței Voastre, însemnată din 15 Martie sub No. 1.105, cu cuprindere ca comitetul să dea prin raport cătră Excelența Voastră socotința sa pentru alcătuire cuviincioasă a împărțirii slujbașilor hătmanești la doi hatmani ce s'au orânduit din nou.

Și Comitetul cu destulă luare aminte socotind chipurile cari ar fi mai îndestulătoare și cuviincioase la împărțirea slujbașilor la doi hatmani, cu plecăciune face arătare socotința sa cătră Inalt Excelența Voastră, începând a zice că în vremea Domnilor nu s'au întâmplat nici odată a să orândui doi hatmani, ci de a pururea unul numai, asupra căruia eră încredințată de cătră Domni toată ocărmuirea a trebilor Hătmaniei, cum și venitul tot iarăș numai unul îl luă, însă folosè, și numai dela rezmerița de acum, după ce au intrat în Moldova biruitoarele oști a Impărăteștei Sale Măririi, din poroncă s'au orânduit patru hatmani :

Dumnealui Vornicul Constantin Paladi,

» » Lupul Balș,

» » Dimitrache Bogdan și

» » Alexandru Ianculeu.

Insă numai venitul acestei boierii se împărțiă la tus patru întocmai. Iar toate trebuințele acestei boierii, atât acele de aici, din orașul Eșii, cât și cele de pe afară și la margini ai Căpităniilor și a altor slujbași eră asupra Vornicului Palade și dumnealui pentru toate eră răspunzătoriu.

Dar acum, de vreme că după întâmplările vremilor, pentru mai bună orânduială ce cu priveghiere săvârșire trebuințelor hătmanești de pe afară din orașul Eșului, mai ales a Căpităniilor de pe margine și pentru înfrânarea făcătorilor de rele războinici, ce în toți anii să arată prin țară și nu puține jăfui și prădăciuni și ucideri de oameni fac după socotința Inalt Excelenței Voastre, care fiind unită și cu a Excelenței Sale Domnului Glavnoe Comanduiosti a toată armie, Grof Cutuzof voință, s'au orânduit doi hatmani : să fie unul șazător în oraș, care să fie și răspunzătoriu pentru toate de împotrivă întâmplări ce s'au urmat aici, și altul numindu-se *călăreț*, care să umble pe afară de-apururea când a cere trebuința și să fie răspunzătoriu asămine pentru toate din împotrivă întâmplări ce s'ar întâmplă afară în țară.

Pentu aceasta dar socotința comitetului iaste : Hatmanul șazător aici în oraș se cuvine și trebuința cere ca să aibă în comanda sa pe Căpitănul de

Lefegii, pe Vel Căpitanul hătmanesc și pe Porușnicul cu orânduți după condica Visteriei călărași, adică slujitori călări pentru pricinile în jos însemnate :

1. Fiindcă Hatmanul nu poate să privigheze în toate nopțile și să umble cu cercătura străjărilor pe toate mahalalele, fiind depărtate, și pe la marginile orașului, apoi trebuința cere ca în toate nopțile, afară de Bulucbașa cu Seimenii pedestrași hătmanești, ce se orânduiesc să umble prin toate mahalalele cu straja, să orânduiască Hatmanul câte pe unul dintr'acești trei zapcii, fiind mai mare cercătură, care este datoriu să umble toată noaptea călare, împreună cu călărașii săi tot călări și cu Arnăuți de asemenea călări, să cerce toate strajile prin toate măhălălele câte de trei ori și mai mult pe noapte. Și ori de se întâmplă foc, pojar, la vreun loc, să dea de îndată de știre la Hătmanie și, fără a agiunge dela Hătmanie agiutoriuul trebuincios pentru stângerea pojarului, el este datoriu cu oamenii ce are împreună să se si-lească să stângă focul. Ori de se întâmplă să găsească noaptea prin mahalale oameni neștiuți și fără încredințări în scris de oameni buni, să-i prindă și să-i aducă la grosul hătmanesc, să-i închidă. Ori de se întâmplă, prin mahalale, la vreo crâșmă sau hanuri sau la vreo casă, sfezi și bătăi din pricina băutului, să-i ridice și cu pază să-i trimată la închisoarea Hătmaniei.

2. Ca la toate alaiurile ce se fac cu Hatmanul, apoi toate stiagurile cele mici, cum și semnul Hătmaniei și stiagurile cele mari, călărașii acești călări din comanda lui Căpitan și a Porușnicului sunt datori a le ține și a merge călări din dosul Hatmanului.

3. Ca toate poroncile în scris ce trebuia să se scrie către Căpitanii dela margini și aiure, să trimată dela Hătmanie tot cu acești călărași călărești.

Başbulucbaș hătmanesc cum și başbulucbașii arnăuți împreună cu ceilalți mai mici zapcii supt comanda lor, asămine trebuie să fie în comanda Hatmanului șazător în Eși pentru orânduitul Seimenilor pedestrași pe la străji și la poarta Hătmaniei, la Curte, la spitalurile împărătești, la magazale și la alte locuri trebuincioase.

Din patru căpitani de Arnăuți, unul fără de îndoire se cuvine să fie în comanda Hatmanului călăreț, iar trei negreșit în comanda hatmanului șazător, spre privighere străjărilor și spre întâmpinarea focului.

Toate stiagurile Hătmaniei, și mari și mici, sămnușii și trâmbițele, surlele și tobele, iarăș să fie la Hatmanul șazătoriu, pentru că aici este Capitala țării și toate rânduelile alaiurilor și toată străjuire orașului. Grosul să fie iarăș la Hatmanul șazătoriu, acolo să se trimată și vinovații și tâlharii cei de pe afară.

Toate trebuințele slujbei Hătmaniei se cuvine a se purta împreună de amândoi hatmanii în Eși, cum și venitul Hătmaniei, adică vânzare căpi-

tâniilor și orânduire lor, iarăș de amândoi hatmanii să se pue în lucrare, spre a lipsi tot prepusul din mijloc asupra venitului, dar pentrucă se vor și căută toate trebuințele mai cu bună rândueală de cătră doi decât de cătră unul.

Și aceasta urmează a fi la Hatmanul stătătoriu, pentrucă acolo este și grosul și slujitorime și cel stătător este cel mai bătrân.

Iar Hatmanul călăreț, fiindcă este îndatorit a aveă priveghere și a buneii rândueli, toate trebuințele ce atárnă la boierie Hătmăniei de pe afară și de pe la mărgini, spre a lipsi urmările cele răle, se cuvine ca și Hatmanul călăreț a aveă un Vel Căpitan și un Porușnic în comanda sa, făcută din nou, căroră poate să li se dea, fiind hotărîre Inalt Exelenției Voastre, și leafă dela Casa Răsurilor. Sau să se străce *Cărc Sărdarul* care are 150 lei pe lună, și dintru ace leafă este îndestul ca să aibă și trei cinovnici [ai] Hatmanului călăreț. Iar slujitorii pentru acești cinovnici, nu din birnici ci din slujitorii Căpitaniilor de pe margine să li se facă câte 20 oameni, atâta cât au și cinovicii cei vechi dela hatmanul stătător.

Toate Căpitaniile de pe margine și cele din lăuntru Moldovei și Bașbulucașii de Galați și de Focșani, cu Seimenii pedestrași și călăreți să fie în comanda Hatmanului călăreț. Dar și Căpitaniii poterilor și cu poterașii, toți aceștia alcătuesc peste 1.500 oameni și *Cărc Sărdar* de nu se va strică, să fie în comanda Hatmanului călăreț.

Un căpitan de Arnăuți, 10 sau 12 neferi, să fie la Hatmanul călăreț. Iar când va fi trebuință, poate să mai iea dela Hatmanul stătătoriu.

Sămnele Hătmăniei, stiagurile, prapurile, surlele și dobele nu sunt trebuincioase a fi la Hatmanul călăreț care are a umbli prin țară pentru înfrânarea făcătorilor de răle, fără numai la *Vel Căpitan de Margine* și la *Porușnic* ce va face să fie câte un steag nou.

Hotărîre rămâne la socotința Inalt Exelenției Voastre. Iar asupra muistrării pentru neîngrijire cilenurilor Comitetului asupra împărțirii, prin osăbit raport se arată cu plecăciune îndreptările și neînvinovățire cătră iubire de dreptate a Inalt Excelenției Voastre.

Isc. *Gheneral Maior Catargi* și doi boieri al căror nume este indescefrabil.

Intr'un concept francez neiscălit, vedem că *ofiterii* ce se puneau sub comanda *Hatmanul de Poliție*, cum s'a numit mai târziu, erau:

- 6 Căpitani de Seimeni,
- 1 Bașbulucașă al Hătmăniei,
- 1 Bașbulucașă al Curții,
- 1 al doilea Bașbulucașă al Curții,
- 12 Bulucași,

1 Căpitan de Lefegii,

1 Porușnic

adică peste tot 23 de ofițeri, având sub porunca lor 297 slujitori.

Se vede că Hatmanul Strătulat fusese trimis de Milașevici în urmărirea unor hoți cari apăruse în ținuturile dela munte, căci iată raportul ce viteazul Hatman îl adresează din Taslău Președintelui și în care descrie mare serios amănuntele încercărilor sale neizbutite de a prinde pe tâlhari: ca vestiții carabinieri ai lui Offenbach, ajunsese pretutindenii «prea târziu».

A Son Excellence Monsieur le Sénateur de Kransno (sic) Milachevitz,
Président de Divans de Moldavie et Valachie et Chevalier, etc., etc.

Rapport.

J'ai l'honneur de rapporter à Votre Excellence que, d'après vos ordres, en partant de Jassy, je suis allé à Bakovi, lieu où je pouvais avoir les meilleurs avis par rapport aux voleurs. C'est de là que j'ai fait les dispositions nécessaires pour les poursuivre et attraper. Ayant expédié partout des escortes ou potyra en suffisance et parcourant moi-même tous les endroits dans lesquels on a cru les trouver et les attaquer; en un mot, Excellence, ni montagnes ni vallons ni bois ont resté sans être entourés et recherchés avec la plus parfaite vigilance et gardés par des gendarmes.

Les voleurs qui ont volé le Sultzar Stamatin sans y toucher pourtant personne, ont été tout de suite poursuivis lors de leurs vols par de potyra que j'avais expédié, étant alors à Bakovi, et par celles de Staroste de Poutna, et ils ont été enfermés dans un valon (sic) pas lointain, grand et couvert de bois (sic) d'une épaisseur (épaisseur) impénétrable, qu'à peine l'on peut traverser à pied et qui communique à la frontière de la Transylvanie du côté de Vrantza, qui a été bloqué de tous les côtés. C'est par ce bois épais qu'ils ont passé la frontière à travers les montagnes, tous à pied, au nombre de quatorze, ayant été poursuivis jusqu'à la frontière. A ce val ils ont eu pour guide un certain Georges Millo, gendre du dit Stamatin. Je me suis informé après par deux paysans hongrois que dans ces jours mêmes ils ont dû être chez de pasteurs, dans les montagnes, en delà de la frontière pour demander à manger.

Après avoir parcouru les environs d'Agioudi j'ai dirigé ma route vers Oena, faisant différents tours parmi les montagnes et de recherches partout pour de malfaiteurs qu'on avait dit qu'il y auraient (sic), continuant à parcourir tous les endroits favorables à de pareilles, jusque dans le district de

Niamtzo pour le même but. L'allarme était plus grande que la chose, car dans différents endroits on avait prit pour de voleurs les poterachi même qui surveillaient. J'y accourais pourtant. Tout ce qu'il y a eu dans ces centres que j'ai parcouru de malfaiteurs ont été poursuivis et attrapés par ci par là, qui après le passage de troupes seront envoyés par les ispravnic à Iassy. De sorte que je puis assurer Votre Excellence que tous ces endroits sont hors de crainte à l'égard de voleurs, il y règne, grâce à Dieu, une parfaite aisence (sic) et tranquillité pour le moment, étant à espérer que pendant quelque temps on n'osera plus paraître, ceux même qui avaient cette mauvaise intention après tant de recherches et de dispositions faites à cet égard.

Du côté de la Transylvanie il n'y a rien de nouveau, aux frontières l'importation de marchandises y est permise par la voie de Grozesti. Du côté de la Boukovine j'ai entendu que le nombre de troupes à Sutzava soit augmenté, (mais ils partent quantité) commandés par un général autrichien et qu'on y attend l'arrivée d'autres troupes. Si c'est vrai j'y ai envoyé un exprès à cette froatière pour s'en informer du fait de la chose ; je ne manquerai pas de rapporter à Votre Excellence les informations que j'aurai sans le moindre délai.

Après (sic) avoir mis en oeuvre tout le moyens convenables à mon expédition, ne m'occupant qu'à cela conformément à vos ordres, je demande la permission de me retirer à Romano, y étant apotiquerie et medecin, et d'y rester quelques jours pour soigner ma santé incommodé d'une fièvre que j'ai attrapé marchant tant à pied qu'à cheval, selon que les différentes positions le permettoient à travers les montagnes, dans le mauvais temps.

Le Hetman Nicolas Stratilati.

Taslo le 29 Juillet, 1812.

La acest raport Crasno Milașevici răspunse la 10 August următor :

J'ai reçu le rapport que vous m'avez adressé de Tasléo le 29 du mois dernier concernant la persécution (sic) des brigands qui ont disparu des endroits que vous avez visités, lesquels se trouvent, dites vous, dans une sécurité profonde.

Comme dans le même rapport vous m'informez, Monsieur, que vous avez gagné la fièvre à la suite des courses que vous venez de faire, je vous engage par cet ordre de vous rendre à Iassy où les devoirs de vos fonctions réclament votre présence.

Iassy le 10 Août 1812.

In fine Hatmanul de Politie și Hatmanul călăreț se învoiră pentru a pune la cale împărțirea slujbei Hătmăniei după cum reiese din următorul raport adresat lui Milașevici de amândoi:

Pour satisfaire à la volonté de Votre Excellence et pour faciliter l'exécution de notre fonction, nous nous sommes arrangés de la manière suivante:

1. La prison et toute autre affaire qui a rapport à la ville restera au hetman de lassy sans exception pour le hetman de cavalerie, qui en tirera le profit analogue de ces revenus d'après la convention particulière faite entre nous deux, de même le hetman de la ville sera appelé aux affaires du dehors en recevant le profit de revenus selon le règlement que Son Excellence a bien voulu donner.

2. En cas d'incendie et autres cas pareils et pour la patrouille de la ville, ils auront les mêmes obligations et s'aideront mutuellement avec les gens que chacun de hetman a sous sa direction.

3. Les Kalaraches du Vel Capitain et du Porouschnik resteront tous au Hetman de Cavalerie, leur nombre n'étant pas susceptible d'être partagé en deux. Le Vel Capitain et la Porouschnik qui, d'après les ordres de Votre Excellence, vont être créés nouvellement, seront pourvus de *Seimens* de la hetmanie et de ceux du chateau, qui tous sont donnés au hetman de la ville; ces quatre officiers seront payés du Divan d'après l'ordre de Votre Excellence.

4. Les quatre capitaines d'Arnaouts seront partagés en deux.

5. Les tymballes, les trompettes serviront également aux deux hetmans, c'est-à-dire ces deux instruments sonneront à l'heure destinée à tous les deux hetmans.

Afin de pouvoir nous acquitter de notre devoir conformément à l'ordre de Votre Excellence, nous la supplions très humblement, en cas que le nombre ne puisse pas être rempli par ceux que nous trouverons soumis à différents particuliers, de vouloir bien ordonner au Divan et à la Vestiarie de compléter le reste de gens de service qui manquent des habitans, tout cela à l'approbation de Son Excellence.

(Fără iscălituri).

VII.

DESPRE MISIUNEA LUI IORDACHE CATARGIU LA PARIS ȘI ARESTAREA LUI DE CĂTRE RUȘI.

Intr'o scrisoare grecească din 20 Iulie 1810 (1), Smaranda Roset, soția Vornicului Dumitrache Bogdan și cumnata lui Iordache Catar.

(1) Dosar No. 2002.

giu, scria Vornicului Gh. Roset Roznovanu că a aflat că el este bine, dar se plânge că ea este bolnavă și deși toți doftorii cari o caută îi făgăduesc îndreptare grabnică, ea este tot suferindă, apoi, după diferite lucruri neinteresante, *arată că cumnatul ei, Spătarul Iordache Catargiu a fost trimis de boieri la Paris pentru ca să roage pe Napoleon să dea pe Ruși afară din Moldova și să-i închine țara.*

Termină vorbind de interese familiare.

Roznovanu comunică informațiunea de mai sus lui Crasno Milașevici, deoarece găsim în dosar brulionul raportului din 7 August 1810 al Președintelui Divanului către Mai Marele Comandant, Camenski, în care îi zice că Roznovanu l-a înștiințat că Catargiu s'a dus la Paris cu o jalbă a boierilor către Napoleon, cerând să izgonească pe Ruși din Moldova, ceea ce poate păgubi pe aceștia. Cere lui Camenski ca urmările lui Iordache Catargiu la Paris să fie urmărite spre a se constata dacă într'adevăr informațiunea dată de Roznovanu e adevărată. Raportul adaugă că Iordache Catargiu este un om cult, care știe bine limba franceză și poate să stea în față oricărui om cât de deștept ar fi. Roznovanu i-a mai spus că boierii din Moldova au avut înțelegerea să ceară protecția Impăratului francez. Nu toți boierii însă au știut de însărcinarea Catargiului și cei mai mulți tăgăduesc, zicând că nu le-a trecut măcar prin minte să ceară protecția Franței și că întreg acest plan era opera exclusivă a lui Iordache Catargiu. Termină raportul laudând credința lui Roznovanu către Rusia și cerând ca Camenski să-i înapoieze scrisoarea Vornicesei Smarandei Bogdan către Roznovanu, spre a o restitui acestuia.

Camenski răspunse la 18 August 1810, cu No. 37, că scopurile cu cari se zicea că Spătarul Catargiu a plecat la Paris sunt numai o presupunere care nu-i pare dreaptă. Totuș are să scrie despre împrejurare Cancelarului împărătesc, arătându-i amândouă părerile spre a hotări în cunoștința de cauză și făgăduiește că va comunica răspunsul lui Milașevici.

La 25 Ianuarie 1811, cu No. 12, Camenski comunică că, după cum îi scrie din Paris Conte Stackelberg, Spătarul Iordache Catargiu a făcut într'adevăr mare rău Rusiei și a spus neadevăruri mari despre Moldova. Intrigilor Spătarului Catargiu trebuie atribuită sosirea în Iași a lui Sonini (1) care avea o misie încredințată de Impăratul

(1) Vezi mai sus despre Sonini.

Francezilor, misie în aparență științifică, dar care în realitate sta în legătură cu uneltirile Catargiului. Ii recomandă deci ca, îndată cum va sosi Catargiu, să-l aresteze și să-l trimită sub pază la cetatea Tiraspol, însă această măsură să fie executată cu mult tact, fără sgomot sau scandal, din cauză că Sonini este găzduit în casa lui Catargiu.

Urmează în dosar ordinele din 17 Fevruarie 1811, relative la arestarea fără de veste a Catargiului de către comandantul pieței Iași și instrucții asupra chipului cum trebuie dus la Tiraspol precum și despre luarea tuturor hârtiilor ce se vor găsi la el. Inșă să-l trateze bine și să nu facă măcar cea mai mică supărare soției și casei lui, și nici lui Sonini care se află la el.

La 26 Fevruarie comandantul pieței Iași raportează că ridicase pe Iordache Catargiu în ziua de 17 Fevruarie și-l trimisese la Tiraspol, transmițând totodată lui Crasno Milașevici toate hârtiile ce le găsisese. La luarea hârtiilor au fost de față Aga și soția Catargiului. Urmează lista acelor hârtii, cele mai multe franțuzești, între cari o scrisoare a logei celei mari masonice din Paris. S'au mai găsit la el și însemne masonice.

S'au găsit în acele hârtii și cheile corespondențelor adresate de către Iordache Catargiu din Paris, boierilor la Iași; iată câteva dintr'însele :

Cu Constantin Balș :

Soroca	însemnă	Rușii,
Suceava	»	Austriacii,
Bacău	»	Franța.
Putna sau Focșani	»	Anglia.
Covurluiu sau Galați	»	Turcii.
Hotin	»	Polonii.
Dorohoiu	»	Prusienii.

Cu Stolnicul Mi[halache] :

Botoșani	însemnă	Franța.
Hotin	»	Rușii.
Soroca	»	Polonii.
Hârlău	»	Austriacii.
Tutova	»	Englezii.
Putna	»	Turcii.

Sunt mai multe chei dela cari numele boierului care le întrebuișă s'au găsit rupte, s. e. :

Herța	însemnă	Franța.
Botoșani	»	Austria.
Hotin	»	Polonii.
Fălciu	»	Rușii.
Tutova	»	Anglia.
Iași	»	Moldova.
Tecuciu	»	Turcii.

Altă cheie, tot cu numele corespondentului lipsă:

Suceava	însemnă	Rusia.
Herța	»	Austria.
Sorooca	»	Polonia.
Greceni	»	Suedia.
Codru	»	Prusia.
Hotărniceni	»	Danemarca.
Neamțu	»	Franța.
Bacău	»	Anglia.
Putna	»	Turcia.
Botoșani	»	Italia.
Fălciu	»	Spania.

Această corespondență nu conține decât vești și păreri de ale lui Iordache Catargiu și ale corespondenților asupra evenimentelor zilei. Fiecare stat european purtă, în acea corespondență, numele unui ținut moldovenesc; suveranii deosebitelor state erau desemnați prin cuvântul *intendant* (vataș, îngrijitor de moșii) din ținutul respectiv. Iată acuma două scrisori adresate Spătarului la Paris, cea dintâi de Logofătul Constantin Balș, din 11 Iunie 1810, și cea de a doua de către Stolnicul Mi[halache] din 24 Maiu a aceluiaș an :

Intâia scrisoare:

J'ai vu ce que vous m'écrivez au sujet des biens situés dans le district de Sorooca (1), me priant d'aider votre intendant et de lui donner les instructions touchant votre intérêt.

(1) Rușii.

Soyez persuadé que ces affaires vont très bien. Toutes les affaires touchant vos biens du district de Sorooca et ceux du district de Niamtzo (1) ne seront pas négligées, elles seront traitées comme il convient. Il ne faut pas donc vous inquiéter, car pour toutes les affaires que vos intendants (sic) s'adresseront à moi je leur en (sic) donnerai des instructions et je les aiderai comme pour mes propres affaires.

Votre intendant dans les biens du district de Kovourlou (2) ne se conduit pas bien et il me paraît qu'il fera banqueroute.

A doua scrisoare :

Les bœufs qui sont situés dans le district de Hyrlau (3), je ne crois pas qu'ils bougeront des villages où ils restent et pour cela je ne m'inquiète pas.

L'association au sujet de tant de foin payé dans le district de Hotin (4) n'aura pas lieu. A plus forte raison que votre commis sans votre consentement ne pourra pas la faire. Au sujet du transport de la pierre on n'a rien fait, pas même les chariots, les bœufs, les chevaux jusqu'à présent ne sont pas arrivés, on attend l'arrivée de votre intendant de Margineni.

Iată acum o scrisoare adresată de Iordache Catargiu, la 28 Septembrie 1810, Vistiernicului Roznovanu :

Je crois que vous avez reçu ma lettre dans laquelle je vous faisais savoir les inquiétudes que Holban de Hertza, sous le nom d'ami, veut occasionner au Jean de Faltchi et quoique sa nomination de l'intendant dans (sic) les biens situés au district de Gretcheny ne puisse pas se raccommoier (sic), je me consolais pourtant, croyant que sa persécution cessera. Mais, d'après ce que mes gens m'écrivent de là, dans très peu de temps il en enverra un commis et (sic) dans le village de Hottin, quelqu'un de ces gens qui ont dit qu'il épousera la fille de l'intendant qui se trouve là. Tout ceci me donne à comprendre que quand je viendrai chez moi je serai extrêmement surpris. Cela ne me chagrine pas autant que l'affaire qui est entre le Jean de Faltchi et le Paharnik Georges de Tekoutch. Surtout quand je pense, Mr. le Vestiar, que Jean sera forcé de quitter cette affaire, je vous assure que je perds la tête. Voyant d'ici comme dans un miroir (sic), l'embarras

(1) Nprevăzut în cheie.

(2) Turcii.

(3) Austriacii.

(4) Rușii.

qu'auront de la part du Paharnic Georges mes gens qui travaillent mes vignes en restant sous sa direction. Il reste encore une espérance, savoir que cela se peut très bien et que sans cela il n'arrivera pas que Holban laisse les paysans qui travaillent les trois vignes sous la direction de l'intendant de Botouchany Ifrim, pour qu'il ouvre aussi sa boutique pour se dédommager de sa perte.

N'avem cheia acestei scrisori, dar mi se pare că subț denumirea de Holban dela Herța trebue să înțelegem pe Napoleon, iar fata vataului dela Hotin ar putea fi arhiducesa Maria Luiza dacă scrisoarea n'ar purta o dată posteroară căsătoriei ei cu Impăratul. Toată corespondența este de altmintrelea destul de inocentă.

Dealtmintrelea nici Rușii n'au luat această «conspirație» foarte în serios, căci, precum rezultă din dosar, deținerea Spătarului Iordache Catargiu în Tiraspol n'a fost de lungă durată.

La 14 Iunie 1811, cu No. 29, Comandantul de căpetenie, Cuzov, scrie lui Crasno Milașevici că Spătarul Iordache Catargiu, care de mai multă vreme se ține în cetatea Tiraspol, s'a îmbolnăvit și pentru aceea a dat ordin comandantului, polcovnicului Cardomici, să-l pună în libertate și să-l trimită la Iași unde să trăească. Roagă pe Milașevici să iea măsuri pentru ca Spătarul Catargiu să fie ținut sub privighere.

La 8 Iulie comandantul Tiraspolului raportează că a pus pe Spătarul Catargiu în libertate. Urmează apoi ordinul dat Polițmaistrului de Iași, Căpitanului-Leutenant al flotei Dicescu, să aibă privighere asupra urmărilor Spătarului Iordache Catargiu.

Intâmplarea nu împiedică pe acest boier să intre din nou în slujbă, tot în vremea ocârmuirii rusești: la 1812 îl vedem membru în înțaiul Divan și, în această calitate, iscăbind incalificabilul raport prin care Divanul a răspuns la încercarea lui Ciceagov de a întemeia o oștire pământeană.

Și totuș Iordache Catargiu eră fără îndoială un om cu iubire de țară și de neam, cu credință în viitorul lor.

În timpul lui Ioniță Sturdza el ocupă un loc de frunte printre boierii partizani ai reformelor, cari fusese porecliți *cărvunari*. Eră meșter de condeiu și trecea drept cel mai fin dintre toți boierii vremii.

Apoi Iordache Catargiu a fost cel dintâiu Român care, încă dela 1834, a propus în chip formal unirea Principatelor, precum dovedesc următoarele rânduri ce le extrag dintr'o scrisoare din București a lui Bois Lecomte, care poartă data de 17 Maiu 1834, pu-

blicată în *Le Moniteur Universel* la 18 Septembrie 1856 și reprodusă la pagina 449, volumul IX de *Acte și Documente relative la Renașterea României*:

L'idée de la réunion des deux Principautés en un seul Grand Duché de Dacie, non seulement n'est pas restée inconnue au Russes, mais même, à une époque récente, elle a reçu certains encouragements de leur part. Une instruction communiquée par M. Minciaki au comité de réforme et traitant des dispositions et principes généraux à introduire dans le Règlement Organique, accentuait les avantages et les conséquences salutaires qui résulteraient pour les deux Principautés, si elles tâchaient de resserrer de plus en plus les liens qui les unissent, de sorte à ne former, si c'est possible, qu'une seule nation. *Un des commissaires, M. Iordaki Catargi, se basait sur cette recommandation pour proposer l'union des deux provinces sous un seul gouvernement.* Cette proposition adoptée par le comité tout entier, bien accueillie par le général Kisseleff et par Minciaki, fut transmise à St. Pétersbourg. Elle revint avec l'invitation de lui donner suite et la commission s'occupait à la rédiger pour être présentée à la cour impériale et à l'Assemblée, lorsque *M. Catargi demanda que, pour éviter toute jalousie, on décidât que le Prince désigné à gouverner le nouvel Etat n'appartînt à aucune des trois grandes Puissances limitrophes. M. Catargi attribue à cette proposition additionnelle l'abandon du projet d'union.* Depuis lors il n'en a plus été question, soit que la Russie ait vu une intention hostile dans l'esprit dans lequel la proposition a été présentée, soit que la clause qu'on a voulu ajouter ait été une déception pour certaines ambitions personnelles.

Această de pe urmă aluzie se referă fără îndoială la Kisseleff, despre care mulți contemporani pretindeau că sperase un moment să devină *Mare Duce al Daciei*.

Faptul că Iordache Catargiu a propus, el cel dintâiu, în chip formal și oficial, unirea Principatelor, se cade să fie bine cunoscut și apreciat de toți Români. Onoare lui!

VIII.

RELAȚIUNILE CĂRMUIRII MOLDOVEI CU CONSULII FRANȚEI ȘI AI AUSTRIEI DELA 1808 la 1812.

Dela începutul ocupațiunii rusești Consulii austriaci din Principate emisese pretenția ca, pe temeiul tratatelor încheiate între Aus-

tria și Poarta, supușii austriaci să fie scutiți de orice contribuție de războiu, fie în bani fie în natură, precum și de orice îndatorire de încvartiruire.

Comandanții armatei rusești, având dela Curtea lor poruncă să menajeze susceptibilitățile și interesele Austriei, ținură samă de parte din aceste cereri: supușii austriaci fură scutiți de contribuțiile în bani, supuși numai în parte la rechizițiunile de furaj, dar nu fură eliberați de cvartiruri.

Această luptă purtată de consulii austriaci fu mai crâncenă și mai interesantă la București, unde se nemeriră consuli austriaci mai pricepuți decât la Iași.

Reproduc mai jos întâiu corespondențele Consulului francez Martin și apoi câteva din extractele D-lui Halippa.

Repet că chestiunea se prezintă în chip mult mai interesant în actele privitoare la Țara-Românească.

La Maiu 1810, Divanul primește dela Crasno Milașevici poruncă să nu mai rezolve nici una din cererile Agenției austriace, ci să le înfățișeze Președintelui care singur va decide asupra lor.

Puțin după aceasta, Roznovanu și cu Crupenski, cunoscuți ca fiind cu totul devotați Rușilor, s'au încercat să convingă pe Divan că toate tratatele cu Poarta Otomană pe cari se întemeiau drepturile supușilor austriaci fusese desființate și că prin urmare acei supuși urmau să fie tratați după legile în putere pentru pământeni și supuși acelorăși sarcini ca și aceștia. Boierii Divanului însă au cerut lui Crasno Milașevici (1) o instrucțiune specială în această privință.

La 22 Iunie 1810 st. n., Maret scrie lui Martin că, precum trebuie să fie informat, Curtea din Petersburg a ordonat stabilirea regimului rusesc în Moldova și în Țara-Românească. Această dispoziție însă nu aduce nici o schimbare în exercițiul funcțiilor lui: «vous devez seulement vous abstenir, dans vos rapports avec les autorités locales, de tout ce qui pourrait la contrarier, toutefois sans annoncer formellement que vous renoncez aux droits et prérogatives accordés par les capitulations».

Martin fusese, înainte de intrarea Rușilor, Vice-Consul francez la Galați și, deși se întorsese la Paris, își păstrase titlul și emolumentele. Plecase la Martie din Paris pentru a se întoarce la Galați, dar îmbolnăvindându-se fusese silit să se oprească în Iași. Aici îl găsisese

(1) Corespondentul anonim din Iași.

un ordin dela Paris poruncindu-i să cerceteze situația în care se găseau supușii francezi aflători în Moldova, în cea mai mare parte Italieni și Ionieni, cari se plânsese Consulului francez din Odesa, Mure, că se vedeau obligați să contribuie la toate sarcinile publice de o potrivă cu Moldovenii. Deoarece i se mai poruncise să ia apărarea drepturilor acelor supuși francezi, Martin se văzù silit să rămână în Iași, ceea ce erà și neplăcut și dăunător, căci primia numai leafa de Vice-Consul și traiul se scumpise foarte mult în Moldova în urma ocupației rusești.

Cu toate că, în realitate, erà numai Vice-Consul la Galați, pe pașaportul lui purtă titlul de *Consul în Moldova* și acest temei ajunse lui Milașevici pentru a-l recunoaște, printr'o scrisoare oficială, ca Consul pentru întregul Principat.

El scria Afacerilor Străine, la 14 Iunie 1810, că primele cercetări ce le făcuse îl încredințase că supușii francezi fusese constrânși la îndatoririle de încvartiruire militară și la celelalte sarcini de războiu, dar nu dărilor obișnuite. Milașevici îi remisese copie de pe nota trimisă de Conte Romanțov ambasadorului francez Caulaincourt, care se va găsi mai jos, rugându-l să se conformeze ei în toate.

Supușii francezi în deobște erau mai mulțumiți de Milașevici decât de fostul Președinte Cușnicov și de boierii Divanului.

În raportul următor, purtând data de 26 Iunie (8 Iulie), Martin după ce arată că numărul supușilor francezi aflători în Iași este de 300, mai cu osebire Ionieni, revine în parte asupra celor cuprinse în raportul precedent:

...j'ai appris, depuis ma dernière, qu'ils étaient également soumis au paiement des impositions ordinaires du pays, connues sous le nom de *fumarit* et dont ils n'avaient jamais été précédemment grévés. Il paraît même, d'après ce que j'ai pu savoir jusqu'ici, que le Divan n'a pas reçu à cet égard des ordres supérieurs, mais qu'il l'a fait de son autorité privée; je me proposais en conséquence de lui adresser une note, mais l'agent d'Autriche ayant reçu de son gouvernement une réponse à la note de M. de Romanzoff dont il a été parlé plus haut, avec ordre de la communiquer de suite à M. le Sénateur Président; laquelle réponse est une protestation formelle contre la dite note, comme contraire aux Conventions stipulées entre l'Autriche et la Russie, etc. etc., j'ai cru devoir attendre quel pourrait être le résultat de cette démarche de l'Agent d'Autriche pour, en cas d'heureux succès, en tirer avantage auprès de M. le Sénateur Président en faveur des Français,

Italiens, Ioniens; mais jusqu'ici les choses restent in *statu-quo* à l'égard des Autrichiens et je pense que M. le Sénateur attend un ordre de Pétersbourg.

Au surplus je me suis aperçu que les hommes étaient singulièrement changés depuis l'occupation du pays par les Russes. Jusqu'à la fixation du sort de ce même pays, les personnes en place veulent se conduire politiquement vis-à-vis des possesseurs actuels et vis-à-vis de l'ancien suzerain, et cette grande circonspection les rend quelquefois (?) pusillanimes.

La ⁵/₁₇ Iulie Martin comunică că, deoarece a aflat că Milașevici ceruse la Petersburg instrucțiuni în privința răspunsului ce trebuie să-l facă la nota remisă de Agentul austriac, i-a trimis și el o notă de protestare în chestiunea taxelor la cari erau constrânși supușii francezi.

În raportul dela ¹⁵/₂₇ Septemvrie, Martin înștiințează pe Champagny despre «restabilirea Departamentului Afacerilor Străine, sau tribunalul unde se judecau afacerile în cari erau interesați și supușii străini. Sub Domni această instanță se compunea din trei membri, din cari rămăsese numai doi: vechiul Președinte eră foarte bătrân și bolnav, al doilea membru eră aproape nul. Martin zice că, în urma cererii lui, departamentul s'a completat și numără acum patru membri.

Din numeroasele amănunte ce le dă asupra protejaților săi, vedem că printre ei erau prea puțini Francezi, mai mulți Italieni, dar un număr foarte însemnat de *Ionieni*. Aceștia erau Greci din toate părțile Turciei, cărora altă dată Consului venețieni, apoi consulatele și Ambasada rusească din Constantinopole le liberase patente de *Ionieni*, spre a-i mântui de condițiunea de *raiale*. Martin se plânge de reaoa credință și de neonestitatea acestor categorii de supuși cari îi dau foarte mult de lucru.

Din raportul din ⁹/₂₁ Noemvrie 1810 extrag următorul pasaj:

«Il est extrêmement difficile de terminer les affaire en ce moment en Moldavie. Il est vrai que le tribunal dit Département des Affaires Etrangères est borné dans ses attributions; chaque fois qu'un boyard est partie dans une contestation elle est portée au Divan. S'agit-il de faire citer quelqu'un tant soit peu au-dessus de la classe ordinaire, on ne peut se figurer avec quelle lenteur ce tribunal se conduit, quelle est sa complaisance pour l'adversaire. J'apprends qu'il en est à peu-près de même à Bucharest, ce qu'il faut attribuer à la vérité quelque peu aux circonstances, mais cela n'en est pas moins désagréable».

La 27 Noemvrie (9 Dechemvrie) 1810 Martin dă seamă despre amănunte foarte interesante :

«.... Nous avons la faculté : 1) d'évoquer au Divan de Constantinople toutes contestations excédant 4.000 aspres (45 francs); 2) d'y pouvoir faire réviser tous procès jugés par les *Cadis Pachas*. On pouvait exercer ces droits sous les Princes qui n'étaient considérés que comme des Pachas ; mais le pouvait-on encore depuis que le pays était occupé par les armées russes et que les Princes sont remplacés par un Sénateur envoyé de Pétersbourg, *seul* changement survenu jusqu'à présent dans l'ordre judiciaire ? Il était bien intéressant de le savoir dans un pays où les tribunaux, toujours les mêmes que sous les Princes, ne suivent point de lois positives dans leurs décisions, mais prononcent arbitrairement.

«Un négociant ionien avait une affaire avec un boyard de 1-ère classe devant le tribunal du Sénateur. Une pièce remise par le négociant au boyard aurait du faire la loi des parties, mais le dernier ayant produit un acte du Divan dont il est membre, qui condamnait le négociant, le Sénateur a confirmé cette décision. J'ai fait signifier au boyard que le négociant appelait par devant qui de droit; M. le Sénateur m'a écrit que le négociant n'avait aucun droit d'appeler, les procès se décidant en dernier ressort dans les Principautés. J'ai observé à M. le Sénateur que peut-être des habitants du pays n'avaient pas ce droit, mais que les Français l'avaient toujours eu. M. le Sénateur a finalement reconnu que le négociant pouvait appeler, mais devant un tribunal dont le sien dépend. Nous étions parfaitement d'accord au dernier égard. Sans doute il n'est pas possible, dans les circonstances, de suivre la lettre de nos privilèges, mais il s'agissait, comme je l'ai dit plus haut, d'obtenir la reconnaissance du droit d'appeler. D'ailleurs dans le cas particulier, l'appel étant suspensif, le négociant ne devra pas payer en ce moment le boyard.»

La 12/24 Martie 1811, Martin expune pe larg lui Champagny toate neplăcerile și greutățile cu cari se luptă spre a izbuti să mențină privilegiile supușilor francezi. După ce amintește atât că încă înainte de plecarea lui dela Paris sosise la Ministerul Afacerilor Străine jalbe dela supușii francezi din Moldova în urma asimilației lor cu pământeni în cât privește plata birurilor, cât și instrucțiile primite dela Minister, cari îl invită să sprijine drepturile supușilor francezi, el urmează :

«.... A mon arrivée j'ai trouvé le pays dans une anarchie épouvantable ; les Russes ont laissé au Divan l'autorité administrative et judiciaire sous

un Sénateur qui n'est que *pro forma*, tandis que ci-devant les autorités étaient contenues les unes par les autres, les Ispravniks par le Divan, le Divan par le Prince et le Prince lui-même par la crainte de plaintes à la Porte.

«A mon arrivée le Divan avait paru un instant vouloir changer de conduite à l'égard des sujets français que sûrement il ne traitait pas avec bienveillance ; mais je me suis bientôt aperçu qu'il n'en était rien. D'abord il surprit à la complaisance du sénateur une nouvelle ordonnance portout que tous ceux qui avaient payé *par le passé* des contributions, ne seraient point considérés comme sujets français. Par une seconde ordonnance, le sénateur disait que tout que je n'aurais pu fournir *la liste* des sujets français, *aucun* de ceux qui prétendait l'être *ne serait reconnu*. Dans une note au sénateur je m'élevai avec force contre ces ordonnances ; je disais que le paiement forcé des contributions, même un paiement volontaire, ne pouvait jamais faire perdre au sujet français sa qualité et ses droits. J'argumentais quant la seconde ordonnance de l'impossibilité où j'étais de pouvoir fournir la liste en question et dont j'avais besoin moi-même ; et j'ajoutai que d'ailleurs la qualité de sujet français ne pouvait dépendre de l'inscription de tel individu dans une liste, mais bien *de la déclaration de nationalité* de cet individu, faite par un agent du gouvernement et je soutenais que tout porteur d'une semblable déclaration, c'est-à-dire une patente ou un passeport, devait jouir des avantages et privilèges attachés à la qualité de sujet de Sa Majesté ; et qu'aucune autorité ne devait méconnaître l'individu et contester sa qualité ; enfin je priais le Sénateur, comme officier d'une puissance amie, de donner des ordres en conséquence au Divan et celui-ci à ses subalternes. J'attendais une réponse à ces observations.»

Apoi Martin arată că, în acest răstimp, scrisese Divanului cerându-i să scrie Ispravnicilor de Galați că alesese pe Franchi din Fiume spre a giră Vice-Consulatul în absența Cancelarului, Dauham, pe care îl chemase la Iași. Divanul trebuia să ceară în această privință un ordin dela Milașevici. Acest ordin nesusind și Martin reclamându-l, Senatorul îi trimise răspuns să se adreseze Ambasadei franceze din Petersburg.

«Bientôt j'appris que, sans égards pour mes observations, le Divan et le Sénateur s'occupaient de l'exécution des ordonnances en question. Les Ispravniks de Galatz et autres districts ont reçu l'ordre de ne plus considérer comme sujet français ceux qui ont payé par le passé des contributions. Dernièrement un Ionien s'est présenté au Divan assisté de M. Dau-

ham, drogman, pour demander l'exécution d'un contrat contre un boyard. Le Divan n'a pas voulu admettre M. Dauham; l'Ionien a été jugé comme habitant du pays et a perdu son procès. J'ai protesté et contre le refus du Divan d'admettre le drogman et contre celui de la reconnaissance d'un homme porteur d'un passeport du Consulat général d'Odessa.

«Ce n'est pas tout encore, il y a en Moldavie des monastères dépendant des monts Athos, Sinaï, du St. Sépulcre. Les Patriarches envoient des supérieurs munis de leurs diplômes gouverner plus ou moins longtemps ces monastères de Moldavie. Depuis les Russes, le Métropolitain d'Yassy, Russe lui-même, a cherché à remplacer ces supérieurs par d'autres à sa dévotion. Parmi ces supérieurs quelquesuns sont Ioniens et sujets de Sa Majesté. Dernièrement on a mis une garde à plusieurs monastères; trois supérieurs sont sujets français. On demande qu'ils laissent les monastères. J'ai écrit au Sénateur pour demander que ceux qui sont porteurs de passeports français jouissent des privilèges de sujets de Sa Majesté: j'ai invoqué la maxime: *ejus est destituere cujus erat instituere*; que nommés par les Patriarches de Jérusalem, etc., il semblait que c'était à eux à les destituer; j'ai demandé dans tous les cas que le comptes fussent rendus en présence d'une personne du Consulat. On n'a eu égard à aucune de mes demandes et déjà l'un des trois supérieurs sujets de Sa Majesté a été déporté, les deux autres attendent un pareil sort».

Iată cum corespondentul anonim din Iași dă seamă de această întâmplare.

«Exarhul Gavril hotărîse, cu invoirea Președintelui Divanurilor, ca socotelile tuturor mănăstirilor, atât ale celor neînchinat cât și ale celor închinat, să-i fie supuse spre cercetare. Cei mai mulți din egumenii greci ai mănăstirilor atárnând de Locurile Sfinte refuzând să înfăpșeze Exarhului socotelile lor, fură arestați pe ziua de 3 Martie 1811 și hârtiile lor pecetluite. Egumenii dela Golia și Galata erau să fie trimiși peste Dunăre, ceilalți destituiți și trimiși la mănăstirile din țară». Nu încapă îndoială că dreptatea eră de partea Exarhului.

Din raportul următor, care poartă data de $14/26$ Maiu 1811, rezultă că până atunci chestiunea cu superiorii rămăsese în aceeaș stare: cu toate reclamațiile lui Martin nu se mai rechemase cel expulsat nici nu se pusese în libertate cei arestați (1).

(1) Se vor găsi mai departe amănunte asupra chestiunii egumenilor mănăstirilor închinat.

Acelaș raport din 14/26 Maiu ne arată relațiunile dintre Martin și autoritățile rusești și pământene ca fiind foarte încordate. Consulul francez nu le aduce la cunoștință nașterea Regelui Romei: «din cauza chipului cum sunt tratați Francezii de către autoritățile rusești și moldovenesti». Milașevici ar fi declarat că «urăște pe Martin din inimă». Acesta atribue dispoziția puțin prietenească a Senatorului în deobște faptului că Milașevici *suferea de oftică*. Mai extrag din acest raport următoarele rânduri cari dau o icoană vie a raporturilor dintre Consulat și Ruși.

«Une des difficultés de ce service (al Consulatului din Iași) est dans nos rapports avec les Russes. J'ai recommandé à tous les sujets de Sa Majesté la plus grande sagesse, la plus grande circonspection; mais il est à peu près impossible qu'il n'arrive de temps en temps quelque chose. Quant un Français est offensé, je parviens assez facilement à arranger l'affaire; *mais quand le plaignant est russe, la chose est difficile; l'affaire est toujours grave; toujours aussi il est question de knout pour satisfaction.*

Iată răspunsul ce Martin îl primi dela însuș Cutuzov la reclamațiile ce adresase lui Milașevici:

Copia scrisorii Generalului Cutuzov către Martin din 3 Iunie 1811 stil nou.

Monsieur,

Ayant rendu compte à ma Cour de la correspondance que vous avez eu avec M. le Sénateur Milashevitch sur différents objets qui ont trait aux attributions de votre place, j'ai reçu ordre de vous déclarer, Monsieur, qu'en faisant occuper la Moldavie et la Valachie, l'Empereur mon maître n'a pas pris à tâche de les gouverner pour les Turcs ni d'y conserver leurs usages. Sa Majesté a jugé à propos de les régir d'après les lois de son Empire et en conséquence elle ne saurait admettre, dans ces deux provinces, l'exercice des mêmes droits et des mêmes prérogatives que la Porte y avait accordés aux agents commerciaux étrangers et à leur nationaux. Leurs attributions et privilèges étant stipulés d'une manière explicite par les traités de commerce subsistant avec ces différentes puissances, S. M. I. m'a prescrit de ne pas me départir des règles qui sont tracées dans le traité de commerce avec la France et de vous notifier, Monsieur, qu'il peut seul servir de base aux rapports commerciaux des deux nations, guider les autorités civiles et militaires dans les relations d'office qu'elles auront avec vous et que, dans les cas qui vous paraîtront susceptibles d'autres explications, vous

veuillez bien les porter à la connaissance de l'Ambassadeur de votre Cour à St.-Petersbourg, avec lequel le Ministère les discutera.

En m'acquittant des ordres de mon maître j'y ajoute avec beaucoup d'empressement l'assurance du soin que j'apporterai à remplir d'ailleurs les intentions de S. M. I. en allant au devant de tout ce qui pourra favoriser les intérêts des sujets de son auguste allié, constater l'étroite union qui règne entre les deux Empires et vous donner personnellement, Monsier, des témoignages de la considération distinguée, etc.

(Signé) *Kutuzoff*, Comandant en chef.

Martin scrie lui Maret, la $6/18$ August 1811, că fiind bolnav, cere să fie învoit a merge la Paris spre a se căută, iar Fornetty, care are prea puțină treabă la București, să-i țină locul. Descrie Iașul în chipul următor:

«La ville ne renferme aucune promenade; en dehors il faut faire une lieue sans rencontrer un buisson pour aller trouver des broussailles où il y a à peine quelques sentiers: du mois d'Octobre au mois d'Avril il y a trois pieds de neige ou trois pieds de boue».

In raportul din $17/29$ Septemvrie 1811 Fornetty aduce la cunoștința lui Maret că supușii francezi din Moldova au fost asimilați pământurilor și supuși unei contribuțiuni împlinite prin executare. S'a mărginit, conform instrucțiunilor diin 22 Iunie 1810, să facă reprezentațiuni verbale cari au rămas fără efect.

In raportul din 9 Octomvrie st. n. 1811, găsim următoarele rânduri:

«... depuis cinq ans que les Russes occupent le pays ils n'ont rien fait pour son amélioration; bien au contraire, ils ont d'abord pressuré le paysan et, aujourd'hui, ils imposent de fortes contributions sur les nobles du pays. On ne peut se figurer l'esprit de rapine et de désordre qui règne dans leur administration. Cette province qui, d'après ses ressources, aurait pu aisément entretenir une armée de trente mille hommes, peut à peine, aujourd'hui, subvenir à ses propres besoins malgré un revenu de plus de trois millions».

In raportul adresat de Fornetty lui Maret la 23 Noemvrie 1811 (st. n.), găsim știrea că Cutuzov, cerând Ocârmuirii Moldovei să-i facă cunoscut câtimea exactă de sare extrasă din minele ei, i s'a arătat că acea câtime este de 18 milioane ocale. Dar lui Fornetty

i s'a asigurat că se extrăgeau și se vindeau 24 milioane de ocale de sare pe an (1).

Iată termenii în cari Crasno Milașevici comunică Agentului austriac v. Raab că, în urma alianței încheiată de Austria și Franța împotriva Rusiei, el trebuia să părăsească Iașii:

Iassy 23 Juin 1812 (st. v).

Note.

La communication que l'Agent d'Autriche à Bucarest vient de faire à S. Exc. le Commandant en chef du traité d'alliance conclu entre l'Autriche et la France, jointe à d'autres considérations qui dérivent immédiatement de l'article 6-me de ce traité, offre des motifs suffisants pour que M-r l'Agent d'Autriche à Iassy sente lui-même que sa résidence ultérieure en Moldavie serait également déplacée dans les circonstances actuelles. En conséquence le soussigné vient de recevoir l'ordre d'en prévenir M-r l'Agent, afin qu'il prenne des mesures convenables pour effectuer son départ.

Le soussigné réitère à M-r. l'Agent les assurances de sa parfaite considération.

B. Milashevitsch.

După ratificarea păcii dintre Ruși și Turci, la 1812, Agentul (care se află în Cernăuți) trimise pe dragomanul Agenției la Iași, unde sosi la 1 August st. v. Cum se află despre sosirea lui, venirea la Agenție nu numai supuși austriaci și negustori de toate națiunile, dar și mare parte din boieri.

Acești de pe urmă venise ca să aflu noutăți, supușii ca să se plângă de asupririle neconținute ale Logofătului Lupu Balș, iar negustorii pentru a se jălui de paguba ce o suferiau din cauza închiderii granițelor. Boierii se temeau ca, în urma retragerii armatei rusești, Turcii să nu ocupe țara și asigurarea pe Cantemir că, în asemenea caz, vor căuta adăpost în Statele Austriace (2).

Iată acum câteva amănunte din extractele d-lui Halippa:

Predecesorul lui Brenner în postul de Agent austriac în București, Hammer (3), obținuse din partea Comandantului Superior al Armatei, Conte Michelson, un atestat în doi peri, cum că «el, pe vremea războiului nostru cu Franța din anul 1807, fabrică în București presupuneri păgubitoare nouă, încredințând pe boieri că știrile date de noi despre victoriile noastre nu sunt adevărate și este neîndoelnic că prin purtarea lui se silise să slăbească încrederea lor în noi. Iar la urmă, din cauza acestei purtări, se ceru de ba-

(1) Corespondența Consulilor francezi din Iași, la Academia Română.

(2) Corespondentul anonim din Iași.

(3) Halippa în Труды, III.

ronul Budberg, Ministru al Afacerilor Străine al Rusiei, Ministrului Afacerilor Străine austriace, prin mijlocirea Contelui Razumovski, ambasadorul nostru la Viena și se obțină depărtarea lui Hammer din postul său. Guvernul austriac însă prețuia pe Hammer și pe urmă stătută la îndoeală dacă nu va aduce pe Hammer înapoi, în vechiul său post, la București, și doriă să recheme pe Brenner. Din porunca Principelui Prozorovski, Cușnicov făcū o amănunțită cercetare asupra purtării lui Hammer. Se întâmplă însă că Hammer își căștigase în Moldova și în Țara-Românească urîta reputație că este un om obraznic și grobian și că între altele insultase și pe Mitropolitul Moldovei, Veniamin. Agentul nostru în București, Consilierul de Stat Bezak, dădū lui Cușnicov, cu învoirea lui Prozorovski, copii de pe relațiile date asupra lui Hammer de către diferiți agenți ce fusese sub ordinele Consilierului de Stat în activitate Rodofinikin. Din aceste relații s'a vădit că Hammer răs-pândise vești mincinoase despre isbânzile oștirii rusești de sub comanda lui Bennigsen, asigurase că Bonaparte atacase Riga și că Generalul *en chef*, Michelson, va fi silit peste puțin să se retragă din Dubăsari, (adică din Moldova). În vremea rugăciunii ce o săvârșia Mitropolitul Veniamin din cauza unei izbânzi a armelor rusești (pentru Pultusk sau pentru Eylau), Hammer zise: «Ciudată lege este cea care vă face să mulțămii Prea Inaltului pentru victorii de ale Francezilor cari au ajuns dincolo de Riga». Când aceste vorbe fură comunicate de către boieri Mitropolitului și când acesta veni să se închine la Postelnicul Caliarhi, se văzū că Hammer își făcuse partizani dintre înșiși boierii cari începură să amenințe pe mitropolit. „Acesta”, scrie un agent al lui Rodofinikin, „este firesc din partea lor, deoarece trăsătura de căpetenie a Moldovenilor este mișelia». Hammer isbuti chiar să facă să se ție o anumită ședință a Divanului spre a se desvinovăți (1). Dar violența agentului revoltase la urmă și pe boieri.

Nu se înfătoșă însuș, dar trimise pe subordonatul lui, pe Duldner, și cerū un atestat desvinovățindu-l. Boierii refuzară pe temeiul dovezilor adunate

(1) Hammer ceruse prin notă, la 15 Aprilie 1807, dela Divanul Moldovei, o mărturie prin care se desminția cum că el zisese că Francezii au trecut dincolo de Riga și că Michelson va fi silit să se retragă din Dubăsari, precum și cuvintele ce i se atribuiau că, cu prilejul unei rugăciuni săvârșite de mitropolit, el, Hammer, ar fi zis că: «eră foarte nepotrivit lucru de a mulțămi ceriului pentru că Francezii au trecut de Riga».

Mitropolitul se refuzase să semneze o asemenea mărturie. La 26 Aprilie Hammer cerū în formă, prin dragomanul Duldner, ca numai decât să se iscălească mărturia cerută. Mitropolitul neconsimțind s'o iscălească, nu iscăliră nici boierii. Plecară mai pe urmă și Duldner și Mitropolitul. În curând sosi la Divan Hammer care cerū boierilor ca numai decât să-i dea mărturia ce o cerea. Boierii spunând că nu o pot da, deoarece Mitropolitul nu voește să iscălească, Hammer numi pe Mitropolit: *infâme, assassin, coquin*. (C. Erbiceanu, Istoria Mitropoliei Moldovei, 75—76).

de Mitropolitul care prezidă. O parte din ei ieșiră. Auzind că Mitropolitul a plecat, Hammer se prezentă înaintea Divanului și începă să vorbească boierilor cari rămăsese cu o insolență uimitoare. «Nu mă îndoesc de cinestea voastră», zise el, «și sper că nu veți voi să fiți niște tâlhari ca Mitropolitul».

Aceste cuvinte fură raportate Mitropolitului. La următoarea slujbă bisericească (la 27 Aprilie 1807) pentru sănătatea Alteței Sale Imperiale Marele Duce Constantin Pavlovici, pentru a douăzecea aniversare a nașterii lui, Mitropolitul adresă ofițerilor ruși un discurs prin care îi rugă să-l apere împotriva injuriilor adresate lui, capul bisericii țerii.

Atunci interveni în afacere Generalul de căpetenie, Michelson, și obțină în curând rechemarea lui Hammer la Viena. Ministrul Afacerilor Străine al Austriei, Conte Stadion, nu mai pută reuși să-l aducă iar în Moldova ca Agent. La $\frac{5}{17}$ August 1808 trimisul rusesc la Viena, Cneazul Alexandru Borisovici Curakin, scriă lui Cușnicov că, deși Stadion și-a arătat nemulțumirea pentru faptul că el, Cușnicov, a supus unei judecăți publice a Divanului purtarea Agentului diplomatic al Austriei, totuș la urma urmelor a fost silit să renunțe cu desăvârșire la dorința lui de mai de mult exprimată să reintegreze pe Hammer în postul său de mai nainte, ca Agent al Austriei în Moldova. Stadion a recunoscut că nu se poate insista pentru un om care n'a făcut altceva decât să lase să-l iea gura înainte împotriva Ministerului (rusesc) și în privința căruia el s'a exprimat odinioară că «știe numai să încurce trebile și nu este destoinic pentru postul ce ocupă».

Arendașii de moșii supuși austriaci, aproape toți armeni, ceruse prin Agenții lor să fie scutiți de furniturile în natură către oastea rusească, mai ales de cea de fân la care erau supuși pământeni; cererea fu satisfăcută numai în parte:

Spre a păstra pe cât eră cu putință relațiuni de bună prietenie și înțelegere cu Curtea austriacă (1), cererea Agenției austriace a fost satisfăcută: în loc de jumătate din întreaga cătime de fân ce o posedau, arendașii austriaci din țară fură ținuți să dea pentru armată numai $\frac{1}{3}$ parte. Lipsa urmă să fie împlinită dela boierii Moldovei stăpâni de moșii.

Armenii (2) supuși austriaci aveau în arendă foarte mari întinderi de pământ în Moldova de sus. La declararea războiului dintre Rusia și Turcia, Ipsilant, pe care Rușii îl pusese Domn și în Moldova, luase dela acești Ar-

(1) No. 198. Despre reducerea jumătății proporționale de fân de predat pentru oastea rusească de către supuși austriaci cari țineau pământ în arendă, 1808. Extract Halippa în Труды, II.

(2) No. 236. Despre despăgubirea supușilor austriaci cari au dat fân pentru armată, 1808. Extract Halippa, Труды, III.

meni, încă în anul 1807, o cătime de fân ridicându-se la 35 de mii de puduri în total, pentru hrana cailor armatei rusești, dar sub eliberare de chitanțe personale ale sale. În anul 1808, încă dela părăsirea țerii de către Ipsilant, se luase dela aceiași armeni, cu chitanțe rusești și moldovenești ale Divanului, ca la 30 de mii de puduri de fân, care în adevăr a fost întrebuințat pentru armată și pentru care piesele justificative, legalizate de către șefii armatei, se aflau la Divan. La urmă, când Agentul austriac din Principat, Duldner, interveni ca să se plătească din Visterie Armenilor pentru fânul luat dela ei, atunci foarte mulți au reclamat că li s'a luat fân fără ca să li se fi dat chitanțe și că acest fân, care atingeă cantitatea de 36.000 de puduri, nu li s'a plătit. Duldner apăra cu multă insistență interesele Armenilor supuși austriaci și stăruia ca să se plătească pentru tot fânul, lucru care ar fi putut să sdruncine cu desăvârșire finanțele Moldovei. Cușnicov care presida Divanurile, și în urmă Crasno Milașevici, a stăruit din toate puterile să amâie termenul de plată, până la un timp mai favorabil, cerând dela Duldner să scadă din socoteală fânul luat de Ipsilante, fiindcă acest din urmă dispunea de o potrivă atât de Principat cât și de Visterie și ar fi putut să iea foarte bine fânul pentru dânsul personal. Duldner n'a convenit. De altă parte, cu ocazia anchetei instituite de Divan cu privire la fânul luat fără chitanță, nu s'a prezentat aproape nici un Armean cu astfel de pretenție, câtă vreme Duldner trimitea Divanului interveniri peste interveniri, neezitând să pună în picioare întreaga diplomatie austriacă și să înainteze cererea sa până la cunoștința Ministrului de Externe al Rusiei, Conte Nicolae Petrovici Rumianțov. La ordinul acestuia cu privire la chestiunea fânului, Comandantul Suprem al armatei dela Dunăre, Conte Nicolae M. Camenski, din lagărul dela Rusciuc și-a arătat părerea (la 1810 Iulie), în desacord cu părerile Președintelui Divanurilor, rostinduse că: pentru fânul luat de Ipsilant cum și pentru fânul pretins fără chitanță, nu se cuvine să se plătească ceva. Rumianțov a prezentat afacerea spre rezolvare la Curte, unde părerea lui Camenski a fost admisă, adică ca să se dea banii din Visteria Moldovei și Valahiei numai pentru fânul din 1808. Dar, deoarece Valahia rămăsese în urmă cu plata, Crasno Milașevici, cu autorizația lui Camenski, trecu datoria numai asupra Moldovei. Cu toate acestea Divanul a fost foarte mulțumit că s'au terminat socotelile cu supușii austriaci. Dar de acest lucru nu eră mulțumit Duldner. El a protestat, bazându-se pe promisiunea lui Cușnicov, ca să satisfacă toate cererile supușilor austriaci.

La aceasta, Crasno Milașevici răspunse că Cușnicov a înțeles numai cererile drepte și că, după porunca imperială, care se primise în urmă, protestele lui Duldner nu vor mai fi luate în considerare. Duldner tăcu.

IX.

RUȘII SUPUN PE EGUMENII MĂNĂȘTIRILOR ÎNCHINATE AUTORITĂȚII
ȘI CONTROLULUI MITROPOLITULUI GAVRIIL.

Amândoi Președinții fusese puși în cunoștință de către Exarhul Gavriil de chipul nerușinat în care veniturile mănăștirilor închinat erau delapidate de călugării greci, trimiși ca igumeni pentru a le administra.

Se raportase în această privință la Petersburg și se propusese ca mănăștirile închinat să fie supuse nu numai autorității spirituale, dar chiar și controlului administrativ al Exarhului. Propunerea fiind aprobată de Împărat, Exarhul păși îndată la aplicarea ei, cerându-le socoteli amănunțite și piese justificative. Igumenii greci aveau prea bune temeuri pentru a se refuza unor asemenea măsuri; ei refuzară. Exarhul, cu ajutorul lui Milașevici, luă măsuri de rigoare, trei egumeni mai dârji fură arestați, ceea ce dădu loc la următoarele corespondențe :

Excellence (1),

Nous n'ignorons pas ni la grandeur et l'élevation de rang que vous occupez, ni l'obscurité et la bassesse de notre propre état et si, nonobstant la parfaite connaissance que nous avons de l'un et de l'autre, nous osons vous exposer avec respect et soumission l'énormité des maux qui nous accablent, c'est parcequ'une dure nécessité et un douloureux sentiment de nos peines nous engagent malgré nous à avoir recours à l'équité et à la clémence qui caractérisent V. E.

Nous n'ignorez pas, Seigneur, qu'il existe dans la Principauté de Moldavie divers monastères confiés à notre garde et dont nous sommes les supérieurs et les abbés. Ces cloîtres nommés *Stavropigia*, toujours libres, toujours indépendans et uniquement soumis aux Saints Sièges des Patriarches et aux lieux à jamais vénérables habités par Notre Seigneur sont, des temps les plus anciens, la propriété et la possession de plusieurs pieux établissemens. Les uns appartiennent au Très Saint tombeau de Notre Seigneur, *Agion Taphon*, et sont toujours dirigés et administrés par les pères qui y habitent; les autres au Saint Mont Sinaï, et d'autres enfin aux monastères du Mont Athos, lesquels dépendent directement du Saint Siège œcuménique. Quelques uns appartiennent aussi aux Saints Sièges patriarchals (*sic*) d'Alexandrie et d'Antioche.

(1) Dosar No. 2189.

Des décrets des sacrés conciles, Sigillias, des diplômes royaux, des lettres patentes de Princes consacrent et fixent irrévocablement l'existence de ces monastères qui, par les actes dont nous venons de parler, sont déclarés libres et indépendans, avec interdiction expresse de rendre compte à qui que ce soit. Les anathèmes, des excommunications, des imprécations terribles sont lancés dans ces écrits contre les personnes qui s'aviseront de demander des comptes de ces monastères ou d'en donner (1) ou enfin d'apporter quelque changement dans les droits et privilèges de ces cloîtres.

Que V. E. se représente maintenant l'étonnement et l'affliction dont nous nous sentons pénétrés en voyant que Son Eminence Monseigneur le Métropolitain et Exarque Gabriel prétend, malgré nous, soustraire actuellement ces monastères à leurs légitimes possesseurs. Pour parvenir à ce but il publie des ordonnances de toute espèce, revêtues du sceau de son Exarchat; des ordonnances qui relâchent et abolissent les libertés et les droits du saint tombeau, qui avilissent les honneurs qu'on lui doit et qui sont évidemment en opposition avec les antiques diplômes, les lettres patentes et les décrets surannés (*sic*) publiés à ce sujet par les sacrés Conciles et les Patriarches.

Ces procès nous étonnent et nous surprennent à raison et nous avons encore de la peine à concevoir comment une église professant la même religion, le même culte, peut ainsi se déchaîner contre une église étroitement liée avec elle par la conformité de croyance et de dogmes; contre une église qui est, pour ainsi dire, sa seur aînée, et qui a au surplus sur elle le mérite de l'antiquité. Jésus Christ, notre Seigneur, saurait-il se partager ?

Dans toutes les occasions les supérieurs de ces monastères, quels qu'ils soient, archevêques, archimandrites et abbés, ont témoigné le plus grand zèle pour le service de notre auguste Souverain, et c'est pour cela même que depuis l'entrée de ses armées en Moldavie nos villages ont été constamment à la disposition de ses troupes. Pas un d'entre nous n'a jamais formé la moindre plainte; le Tout-Puissant nous en a préservés. Nous fîmes éclater notre dévouement par bien d'autres moyens encore, et surtout par des contributions pécuniaires qui nous ont mérité l'approbation de Sa Majesté Impériale, comme il conste (*sic*) de la gracieuse épître qu'il a daigné nous adresser et dont la copie fut remise à chacun d'entre nous. Le puissant monarque qui nous l'a envoyée nous y témoigne sa haute satisfaction pour les secours proportionnés à nos forces que nous avons osé lui offrir.

Si la Cour Impériale de Russie nous honore elle-même de sa haute bienveillance, nous sommes fondés à croire que le Saint Concile de Son Empire

(1) Ce neadevăr sfruntat.

partage aussi ses sentimens à notre égard et il nous est impossible de croire que l'un et l'autre aient aboli nos privilèges, que des nations infidelles (sic) et professant un culte étranger ont toujours respectés et ratifiés. Son Eminence le Métropolitain et Exarque le soutient cependant hautement et le manifeste non seulement par des paroles et quelquefois même par des mouvements de colère, mais aussi par des voies de fait qui n'échappent points aux hommes attentifs.

On s'en aperçoit dès qu'on observe que, sans raison spécieuse, il a déposé plusieurs de nos abbés pour leur en substituer des autres, qui lui sont attachés, substitution contraire au contenu des saints décrets et des lettres patentes des princes qui décrètent que la nomination des abbés sera faite par les propriétaires des cloîtres et que lorsque des obstacles, tels que ceux des à présent (sic) rendront cette nomination impossible, on sera tenu de choisir parmi nous des procureurs *épitropes*, chargés de la direction des affaires jusqu'à l'arrivée de l'abbé canonique nommé par les Saints Sièges. Son Eminence Monseigneur le Métropolitain ne fait néanmoins aucun cas de toutes ces ordonnances et lorsque quelqu'un d'entre nous s'avise de les lui rappeler, il s'expose à être instantanément considéré comme un mutin qui contrarie les ordres suprêmes de S. M. Nous ignorons cependant quels sont ces ordres auxquels nous n'avons jamais osé nous opposer.

Tel est pour nous l'état actuel des choses et, tout en ignorant s'il existe effectivement quelque ordre de Sa Majesté à notre égard, nous voyons journellement Son Eminence s'opposer de son mieux à nos privilèges. Des rapports et des notes publiés par la Sainte Métropole en sont la preuve ; les uns contiennent une défense expresse de nous rien prêter pour les besoins de nos monastères; les autres annullent et abrogent les contrats par lesquels nous stipulons la vente annuelle de nos biens-fonds, au cas que ces contrats ne seront pas munis d'une ratification de Son Eminence; même on assujettit à cette règle non seulement les contrats que nous pouvons conclure dans l'avenir, mais même ceux qui datent d'une époque antérieure de deux ou trois années à cette ordonnance. Des bruits publics qui, loin d'être mensongers et frivoles, portent toutes les empreintes de la vérité, nous apprennent encore que l'on vient de former le dessein de mettre nos biens-fonds à l'enchère, dessein qui répand sur nous le soupçon injurieux de vol, qui nous fait croire capables de recéler les revenus effectifs de nos possessions *et qui n'a été formé que par l'attrait des avantages que Son Eminence espère en retirer pour lui-même et pour les personnes qui l'environnent*. On prétend encore nous adjoindre à chacun un personnage tiré du sein de la métropole et portant le titre d'*œconome*, sans l'aveu duquel il nous sera défendu de rien entreprendre et qui sera tenu de rendre chaque

mois un compte exact de tout ce que nous pourrons faire, pour tout dire en un mot, Son Eminence Monseigneur le Métropolitain et Exarque a recours à toutes sorte de moyens pour nous soustraire l'autorité de nos biens et pour se l'approprier à lui-même. Ces innovations sont visiblement onéreuses aux Saints Sièges des Patriarches et néanmoins Son Eminence ne veut pas prendre en considération ni les ordonnances ni les réglemens canoniques que nous avons reçus de nos supérieurs et quelquefois même il s'emporte au points d'insinuer adroitement aux autres que ces réglemens sont nuls et n'ont aucune vigueur. Pour achever de nous avilir il prétend encore fixer des appointemens à nos archevêques, archimandrites et abbés et rendre par là mercenaires des personnes qui en ont d'autres à leurs gages. De propriétaires et maîtres de nos biens, il se propose conséquemment de faire de nous une espèce de valets et de mendiants.

Nous ne finirons pas sitôt si nous allions instruire V. E. de tous les maux que nous endurons et qui portent atteinte à la dignité des trônes et sièges patriarchals (sic) auxquels nous sommes sujets, mais nous les passons sous silence, de crainte de nous rendre importuns. Nous ne pouvons pas toutefois supprimer et dérober à votre connaissance un grief dont Monseigneur le Métropolitain et Exarque s'est servi pour se faire rendre des comptes et des registres tels qu'il en voulait. Pour accumuler et former des sommes exorbitantes et énormes, il a réuni les dépenses extraordinaires — telles que celles faites à l'occasion de l'élévation de quelque édifice, des réparations des cloîtres et autres — aux dépenses ordinaires annuelles, sans rabattre, comme de raison, les premières des secondes, qui ne se font que pour une fois seulement. Par cette réunion des dépenses il a eu uniquement en vue de nous couvrir d'opprobre et de honte, en nous faisant passer pour des hommes qui font un mauvais emploi de leurs rentes et incapables de bien administrer les biens dont ils sont dépositaires, mais Son Eminence ayant par là visiblement imposé au public, nous sommes fondés à croire qu'il a tout aussi bien pu vouloir nous dénigrer auprès de S. M. l'Empereur et du Sacré Concile de Son Empire par des imputations et des calomnies propres à lui faire plus aisément atteindre le but qu'il s'est proposé. Ce but tend seulement à rassembler toutes les sources dans un seul fleuve et faire ainsi de sa Sainte Métropole une rivière considérable qui les absorbe toutes ou, pour mieux dire, jaloux des mesquines ressources dont la malheureuse Grèce jouit encore, Son Eminence voudrait nous faire perdre le seul œil qui nous reste, afin de faire de lui-même un second Briarée et anéantir d'un œil ruineux et inconvenable à sa personne, les faibles soutiens qui nous restent encore au milieu de tant de malheurs. Nous avons entendu cependant que les intentions de Sa Majesté Impériale ne sont pas

telles et nous savons que dès le commencement on a publié en son nom que les privilèges et les usages du clergé et des laïques seraient maintenus dans toute leur intégrité. C'est pourtant ce même clergé que l'on s'efforce maintenant d'opprimer par des ordonnances et des règlements inusités, règlements qui blessent nos droits, lèsent aussi les privilèges des sièges patriarchals dont nous dépendons et qui contrarient en tous sens les décrets des sacrés conciles dont ils sont environnés.

Je ne vous abandonnerai ni ne vous délaisserai jamais, dit cependant le Saint Esprit; ces mots divins nous rassurent et nous donnent lieu d'espérer que nous obtiendrons le contraire de ce que Son Eminence Monseigneur le Métropolitain se propose de faire et c'est précisément cette espérance qui nous engage à passer sous silence bien d'autres oppressions plus grandes et plus sensibles encore. Nous aurions même épargné à V. E. le récit que nous avons pris la liberté de lui faire si Son Eminence le Métropolitain et Exarque ne se serait pas, pour nous assujettir à ses ordonnances, servi du nom du Sacré Concile de Russie et de S. M. L'Empereur, desquels et lui et les personnes qui l'environnent prétendent tenir l'ordre de nous traiter de la manière que nous venons de dire, sans toutefois appuyer ses assertions d'aucun écrit. Nous sommes loin de croire que ces ordres émanent effectivement de ces hautes sources et révoltés de voir qu'on abuse si inconsidérément, si inconvenablement des noms si sacrés.

Si cependant il est vrai que ces ordres émanent en effet d'où Son Eminence prétend; si le Sacré Concile de Russie et Sa Majesté l'Empereur, notre très gracieux souverain, ont réellement décrété l'annulation et l'abolition de tous nos privilèges, une résignation parfaite, une soumission respectueuse seraient nos seuls devoirs. Mais nous avons de la peine à croire que telles soient leurs volontés suprêmes et pour sortir des perplexités, dans lesquelles nous flottons, pour savoir d'où et de quelle main partent les flèches aigües que l'on lance contre nous, nous prenons la liberté de nous adresser à V. E., que nous supplions humblement de bien vouloir éclaircir nos doutes et nous tirer de cet état d'incertitude. Est-ce sous le règne à jamais glorieux de l'Auguste Alexandre Premier, auquel la Providence a confié son sceptre et dont les armes triomphantes puissent toujours vaincre et abattre ses ennemis, que nos droits et nos privilèges ont été abolis et abrogés? Ou plutôt ces privilèges sont-ils encore conservés et seront-ils maintenus dans toute leur intégrité par l'Eglise de l'Empire de Russie, professant la même religion, les mêmes dogmes que l'Eglise Greque, sa sœur. Nous en sommes fermement persuadés et nous le souhaitons avec ferveur.

Nous osons conséquemment nous adresser à V. E. pour la supplier humblement de vouloir bien jeter sur nous un regard de compassion et pren-

dre en considération et le tort que l'on nous fait et la lésion manifeste de nos privilèges surannés (*sic*) afin d'en instruire sa gracieuse Majesté et lui faire parvenir les humbles pétitions que nous prenons la liberté d'adresser à ce sujet. C'est tout ce que nous osons implorer de V. E. pour la conservation duquel nous faisons les vœux les plus ardens, ayant l'honneur d'être avec le plus profond respect

Excellence,

Vos très humbles et obéissants serviteurs.

1810 Octomvrie 17.

Urmează iscăliturile a 18 egumeni și peceteile mănăstirilor, tipărite cu fum.

Iată jalba adresată la 18 Fevruarie de unul din egumeni lui Mi-lasevici :

Excellence,

Macario Arkimandrite (*sic*) Membre de Son Autesse (*sic*) le Patriarche de Gerusalem a l'honneur d'exposer à V. E. que depuis trois jours il fut invité par Monsieur le Vicaire secrétaire de Son Eminence Monsieur le Métropolit de lui payer la somme de trois mille piastres sur le champ, sans aucun titre, lui imposant en cas de refus (*sic*) qu'il aurait fait distitué (*sic*). En effet, trois jours après, c'est-à-dire hier au soir à onze heures de nuit, il le fit surprendre par un Protopope escorté par quatre valets de chambre drôlement vêtus, faisant semblant de vouloir le saisir (*sic*) dans une position scandaleuse avec sa vieille servante que, pour assister le vieilliard (*sic*) orateur convalescent (*sic*) depuis huit mois d'une maladie chronique, est obligée de dormir (*sic*) dans un coin de sa chambre. Révolté ce Protopope de n'avoir pas réussi (*sic*) à son disain (*sic*) il le quita (*sic*) lui disant le Vikaire l'aurait fait exiler suivant sa Dinastie. C'est par ces événements (*sic*) tragique que le suppliant a l'honneur de présenter sa réclamation à V. E. afin qu'elle se digne (*sic*) de lui rendre justice et de faire en sorte qu'à la suite (*sic*) ne soit point inquiétée comme arkimandrite et Procureur de son Autesse le Patriarche, en conséquence indépendant de cette Diocèse, il sera justice.

De Votre Excellence, Monseigneur le Sénateur et Chevalier de plusieurs ordres,

Le très humble et tres obéissant serviteur

Macario Arkimandrite Grec.

Iassi le 18 Février, 1811.

La pagina 98 a dosarului se găsește un brulion de jalbă scris de acelaș Macarie către Președintele Divanului, în care, după ce repetă parte din cele scrise mai sus în privința cererii de 3.000 lei și a surprinderii lui, noaptea, de către un protopop cu patru slugi:

à l'effet de lui arracher de l'argent ou pour le traîner suivant ses intrigues dans quelque embarras fabriqué artificiellement afin qu'il devienne la victime.

Urmează :

Le fait est que ces criminels ne sont encore rassasiés (*sic*) de lui avoir usurpé les deux couvents de Zaiazira (?) et de Tasléo pour engloutir le revenu annuel de deux cents bourses que l'on veut aussi avec fourberies, calomnies et faux témoins enlever de force le troisième couvent qu'il possède maintenant.

Probabil că acest brulion a fost găsit de poliție la Macarie cu prilejul arestării lui.

La $\frac{3}{15}$ Martie 1811 Vice-Consulul francez Martin adresează lui Milașevici următoarea :

Monsieur le Sénateur,

On m'apprend que les Igoumènes des monastères situés à Iassi et aux environs et qui ont leurs chefs lieux à Monte Santo, Sinaï, Jérusalem, etc. avaient été mis, la nuit dernière, sous une garde. Comme plusieurs de ces Igoumènes sont sujets de Sa Majesté l'Empereur des Français, Roi d'Italie, je viens, Monsieur le Sénateur, prier instamment V. E. de vouloir bien m'informer quel peut être le but de cette mesure rigoureuse.

J'ai l'honneur, etc.

Acestei note Milașevici răspunde la 4 Martie, adică a doua zi:

Monsieur le Consul,

En réponse à lettre que vous m'avez adressée le $\frac{3}{15}$ Mars relativement à certains moines ci-devant Igoumènes de divers monastères de la Moldavie et qui viennent aujourd'hui d'être déposés, je vous fais part que les autorités, tant civile qu'ecclésiastique, remplissent à ce égard la volonté suprême de S. M. l'Empereur mon auguste maître.

J'ai l'honneur, etc.

In aceeaş zi Martin trimise următoarea notă :

Avant de recevoir la réponse de V. E. à ma lettre d'hier je venais d'apprendre qu'il s'agissait d'obliger les Igoumènes dont il est question de céder leurs monastères, de rendre leurs comptes, etc., et je me proposais de faire à cet égard des observations à V. E.; mais il ne peut plus en être question et tout doit céder aux ordres de S. M. l'Empereur Alexandre. Cependant, Monsieur le Sénateur, j'ai l'honneur de demander à V. E. si, ce qui ne changerait rien, absolument rien à l'exécution littérale des ordres de S. M., les comptes des Igoumènes qui justifieront de passeports de sujets français ne pourraient pas être rendus devant un officier du Consulat? Je compte sur une décision favorable pour peu que la chose soit possible.

M. le Métropolitain m'avait fait demander, peu après mon arrivée à Iassi, une liste des Igoumènes qui pourraient être sujets français, ainsi que des sujets français du rit (*sic*) grec, mais, Monsieur le Sénateur, il ne m'a pas été plus possible de satisfaire Son Eminence que Votre Excellence à ce sujet. Cependant j'ai délivré à l'Igoumène de Galata un passeport français sur un autre de M. l'ambassadeur de Venise Foscarini à Constantinopole. J'ai aussi depuis renouvelé ou visé ceux de quelques autres Igoumènes, particulièrement de Séraphim, archimandrite des trois Ierarchies, de Grégoire archimandrite de Saint Saba, délivrés par M. le Consul Général d'Odessa en Juillet et Octobre 1809.

Je suis persuadé, Monsieur le Sénateur, que V. E. fera tout ce qui dépendra d'elle pour, en exécutant les ordres de S. M. l'Empereur Alexandre, respecter en même temps les droits et privilèges de S. M. l'Empereur des Français.

J'ai l'honneur, etc.

La această notă Milaşevici răspunse la 11 Martie prin alta, în cuprinsul următor:

Ayant vu par votre lettre des 4/16 de ce mois la conclusion que les observations que vous étiez dans l'intention de me faire sur les ci-devant égoumènes des monastères moldaves ne peuvent plus avoir lieu aujourd'hui et que tout doit céder aux ordres de S. M. l'Empereur Alexandre, je trouve nécessaire de confirmer de mon côté la justice de cette conclusion et de vous réitérer, Monsieur le Consul, que je n'ai le moindre pouvoir de prendre en considération des circonstances qui pourraient contrarier la volonté suprême de S. M. l'Empereur mon auguste maître et particulièrement à l'égard des moines déposés des monastères; parce que ceux-ci s'étant une fois consacrés au service de Dieu, ont renoncé à la vie séculière, à tous

les droits qu'un séculier peut avoir et se sont en même temps obligés de se soumettre à tous les ordres qui leur seraient immédiatement donnés par le gouvernement ecclésiastique. Le troupeau des chrétiens en ce pays est gracieusement confié au Métropolitain de la Moldovalachie, Monseigneur l'Exarque Gabriel, auquel seul est imposé le pouvoir ecclésiastique en ces provinces. En conséquence de toutes ces raisons vous concevrez facilement, M-r le Consul, si une autorité séculière quelconque peut se mêler de dispositions faites aujourd'hui par Son Eminence, conformément à la volonté suprême, et mises à exécution par le Décastère ecclésiastique, concernant la réception des monastères avec tous leurs biens et documens des mains des égoumènes destitués de leurs charges à cause de leur conduite préjudiciable, si une autorité séculière, dis-je, peut se mêler de ces dispositions excepté celle de Russie dans cette contrée qui doit y coopérer pour les effectuer avec exactitude. C'est pourquoi je dois vous prévenir que votre demande, pour que les comptes relatifs à l'administration des monastères ci-devant inspectés par les moines qui en sont démis soient rendus en présence d'un employé du Consulat, ne peut pas être satisfaite, parceque, je le répète, la reddition de ces comptes dépend du gouvernement ecclésiastique, obligé de veiller scrupuleusement à l'intégrité des biens des monastères sans que l'autorité y prenne la moindre part.

La sfârșitul notei arată că doi din egumenii cărora Martin le dăduse pașapoarte franceze, fiind născuți pe teritoriul otoman, erau supuși otomani.

Printre călugării greci aflători în țară se află și un oarecare Paisie care, după cum se plânsese lui Milașevici Exarhul Gavril, se ținea numai de intrigi și avea o purtare cu desăvârșire scandaloasă. Paisie avea două pașapoarte rusești și unul francez dela Consulatul din București. În urma cererii Mitropolitului, Paisie fu ridicat din Iași și trimis, la începutul lunii Martie, lui Ledoulx la București, cu rugămintea să-l dea peste hotarele Principatelor.

Ledoulx răspunse lui Milașevici la 23 Martie, refuzând să dea pe Paisie peste hotar, fără a se fi înțeles în mod prealabil cu Martin, arătând că Paisie se plânge că i s'ar fi furat cu prilejul arestării lui diverse obiecte prețioase și cerând ca ele să-i fie restituite.

Milașevici răspunse la 5 Maiu, trimitându-i o ladă în care fusese sigilate obiectele găsite asupra lui Paisie la arestarea lui. Apoi protestă împotriva refuzului lui Ledoulx de a expulza pe călugăr fără a se fi consultat mai întâiu cu Martin și arată relele purtări ale lui Paisie în timpul cât a stat la Iași:

Lorsqu'il est notoire que non seulement sous l'administration précédente des hospodars en Moldavie le dit moine s'est fait connaître par les paroles offensantes contre les archevêques et par ses insolences pour lesquelles il eut même été puni s'il ne se fût évadé; mais actuellement encore, s'étant mis dans le parti des ci-devant égoumènes qui ont désobéi à l'autorité de l'Exarque et qui, d'après l'ordre suprême de S. M. l'Empereur mon maître, ont été démis de leurs charges et renvoyés en Russie, il s'est permis de leur inspirer des intentions fort nuisibles et de critiquer le gouvernement et sa constitution. A cet égard ce n'est pas M. Martin qui peut vous donner l'assurance, mais Son Eminence le Métropolitain et moi. D'autant plus que relativement aux ci-devant égoumènes qui ont désobéi à l'autorité de l'Exarque, le nommé Payssi à lui-même dévoilé ses instigations, parceque l'on a trouvé dans ses papiers la minute d'une requête que m'a présentée l'un de ces égoumènes, dans laquelle il est dit qu'ils ne dépendent pas du gouvernement ecclésiastique de ce pays; parce que ce même Payssi ayant paru chez moi avec le dit égoumène qui a été relégué à cause de sa folie et de son esprit inquiet, il a voulu le défendre dans une demande qui s'est ensuite trouvée sans fondement et extravagante.....

Termină stăruind în chip energic pentru expulzarea acestui călugăr.

Dintr'o adresă din 17 Martie 1811 a Divanului către Milașevici, reiese că se numise de către Președinte o comisie «spre cercetarea celor ce atârnă asupra depărtării din dregătorie a egumenilor» și asupra înlocuirii lor. Divanul, invitat să delege un membru, a delegat pe Spătarul Neculce.

X.

CÂTEVA INSEMĂRI CULTURALE.

Dosarul No. 1062 cuprinde oareșcari amănunte interesante asupra vestitului profesor de matematică Gobdelas.

Copie d'une lettre de Mr. Demetrie de Gobdelas, docteur en philosophie et professeur de mathématiques et de l'instruction publique au Maréchal Prince Prosorofsky, de Yassi en date du 7 Juin 1809.

Les affaires majeurs qui occupent si essentiellement les précieux moments de Votre Altesse Sérénissime ne m'ont point permis jusqu'ici de l'importuner pour connaître le sort du premier volume de mes œuvres mathématiques. Il y a un an j'ai eu l'honneur de la présenter à V. A. en Vous suppliant, mon Prince, de m'accorder la faveur de faire parvenir cet ouvrage

ainsi que la lettre qui l'accompagnait aux pieds du trone de Sa Majesté Impériale de toutes les Russies. N'ayant pas encore reçu de réponse à ma requête et me trouvant à la veille de quitter ce pays, je me suis vu force d'envoyer un autre exemplaire à S. E. Monsieur le Conte d'Araktzeev, Ministre de la Guerre, le priant de vouloir bien me rappeler au gracieux souvenir de V. A., et d'après la promesse que vous avez daigné m'en faire, l'engager à présenter mon ouvrage à Sa Majesté l'Empereur. S. E., par sa lettre du 4 Avril, dont je prends la liberté de joindre ici la copie, m'observe qu'elle ne peut sans votre agrément et votre permission, Mon Prince, offrir mon livre au souverain. J'ai donc de nouveau recours avec la plus respectueuse confiance à Vos bontés généreuses et à la puissante protection de V. A. le conjurant de vouloir bien honorer de son approbation la bienveillante volonté de S. E. Monsieur le Comte d'Araktzeev, pour présenter à S. M. votre Auguste Empereur, le fruit de mes veilles et de mes travaux depuis cinq ans. Mon attachement et mon inclination héréditaire pour la Russie, m'auraient porté à offrir modestement à Son glorieux et puissant Autocrate l'hommage respectueux de mes faibles talens, quand même je n'y aurais pas de courage, par S. E. Monsieur l'Ambassadeur de Russie à la Cour de Dresde. Feu mon oncle l'Evêque de Platamon en Thessalie, qui rendit des grands services dans l'Archipel, s'attira par son dévouement et son zèle pour Votre nation, à lui et à toute sa famille, la haine de turcs, et je fus obligé de m'expatrier pour ne pas en devenir la victime. Exilé de mon pays depuis 15 ans, je me suis exclusivement livré à l'étude et principalement à celle des mathématiques. J'aurais bien vivement désiré exercer mon état à St. Pétersbourg, mais de refus de M. Czevkin, gouverneur de Kamenitz, de me laisser continuer ma route pour cette capitale, m'en a jusqu'à ce moment fermé le passage. Votre Altesse Sérénissime qui a toujours protégé les muses et les sciences peut seul me rendre au bonheur et à l'espérance, en appuyant mes vœux d'établissement en Russie et en favorisant de son crédit tout puissant auprès de l'Empereur l'hommage que je voudrais faire de mes œuvres de mathématiques à Sa Majesté.

C'est ce motif si flatteur pour moi qui m'enhardit à supplier V. A. de m'accorder ses bontés et de me couvrir de ses actes protectrices pour obtenir cette faveur si grande et si désirée. Dans cette précieuse espérance j'ai l'honneur d'offrir à V. A. l'expression respectueuse des sentimens de haute estime, de profonde vénération et de vive reconnaissance avec lesquels je la supplie de me croire, etc., etc.

Prozorovski cerând prin Cusnicov informațiuni asupra lui Gobdelas dela Mitropolitul Gavriil, acesta răspunse lăudând pe Gobdelas ca fiind un om foarte învățat, foarte bun, foarte evlavios și de neam cinstes.

Gobdelas se află la Petersburg în Iunie 1811, după cum rezultă dintr'o scrisoare anexată la dosar, adresată lui Milașevici și în care cerea ca Președintele să silească pe boierii Divanului a răspunde la suplica lui. Dorința de a fi numit profesor la Petersburg nu-i fu împlinită, deoarece știm că, în primăvara anului 1816, se întoarse în Moldova unde duse, fără succes, o luptă mare în potriua lui Asachi care deschisese un curs de «științele trebuincioase unui inginer politic», în limba română, chiar în localul gimnasiului elinesc (1). În urmă deschise la Iași un «pension» pentru băieți, care rivaliză cu al lui Cuculi (2).

Dosarul No. 3505 este privitor la învoirea cerută de un Ion Gardie să deschidă o tipografie grecească în Iași:

Divanul Moldovei către Crasno Milașevici.

În cele mai întâi spre podoaba țărilor fiind și ființa tipografiilor, unii din voitori, uniți cu o parte din cei mai cinstiți neguțitori a politiei Eșului, s'au înfățoșat la Comitetul Divanului cu această în scris cerere: Cerând a avea slobozenie să deschidă în Eși o tipografie grecească întru care să tipărească cu multă ieftinătate cărțile ce se aduc cu multă greutate și scumpete din părți străine și să prefacă din tipar numai din cele bisericesti grecești iarăș pentru cuvântul ieftinătății și a înlesnirii. Dar și alte vrednice de știință a învățaturii și a istoriilor cărți cu privighere de sensor (3) și cu voința ocârmuirii să tipărească, nimic necutezând a trece în tipariu fără cercetare și voința ocârmuirii.

Aceasta văzând Divanul cerere acestor voitori a deschiderii tipografiei grecești, foarte cu cuviință socotind-o încă și de podoabă și de îndemnare învățaturii, mijlocire trebuincioasă și mai ales cu îngrijire luminată Beizadele Scarlat Ghica, după cum ieste și cererea lor.

După datorie face știut Inalt Excelenței Voastre, cu cinste, socotința sa, adică că această priveghere a luminatului Beizade Scarlat Ghica și cu adăogire încă de a se adăogi și din parte cinului bisericesc, cu poronca Inaltului Mitropolit și Exarh, un cinovnic pe care se va socoti, privighitor tipografiei grecești în cărțile bisericesti ce se vor preface și tipări, să poată avea slobozenie a alcătui această tipografie, însă rămâne la socotința și hotărîrea Inalt Exelenței Voastre, după care apoi Divanul va fi următor.

(Isc.) *Costache Ghica Log. și alți doi boieri.*

1811 Februarie 11 zile.

(1) N. Iorga, Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. I, p. 15 sq.

(2) Ibid., p. 20.

(3) Censor.

Acestui raport este anexată copia cererii de deschidere a tipografiei, iscălită de negustorii: Zafir Stancu, Hristodor Ioanit, Stavru Radovici, Folea Neranovici, Alexandru Luca, Panaiti Dioghenidi, Hristea Constantiniu, Cozma Gozo, Atanasie Banu, Anastasie Mihaiu Ghiță.

Președintele Divanurilor, luând avizul Mitropolitului, încuviință deschiderea tipografiei sub condițiune de a supune tipăriturile ieșite dintr'insa cercetării următorilor trei censori: 1. Beizadea Scarlat Ghica, 2. Arhimandritul Chirilă, egumenul mănăstirii Pobrata, și 3. Președintelui Dicasteriei eparhiale, protoiereul Petru Cunițki.

Dacă s'a deschis într'adevăr tipografia și, în acest caz, cât timp a funcționat, n'avem știință.

XI.

D I V E R S E.

Iată o scrisoare ce am găsit-o în dosarul No. 1412, datorită, se vede, unui moment de paropon al celui ce a scris-o, fiindcă nu obținuse slujba ce o doriă.

Au Divan de la Principauté de Moldovie, le Vornik Loupoul Balche.

Tout patriote doit véritablement servir sa patrie et si non pas même avec son profit, au moins avec son honneur: par un pareil devoir je voudrais aussi servir mais à la flétrissure de mon honneur aucune loi politique ne m'oblige pas à ce devoir.

D'après les réglemens que l'on suit à-présent dans notre pays et l'honneur de mon caractère et même la critique du monde m'empêchent d'accepter le poste auquel je me vois placé pour être deshonoré. En même temps je contemple ce qui s'est passé et ce qui se passe encore autour de moi et je vois se vérifier ce que le proverbe dit: «les derniers deviendront les premiers.»

Je crois bien que tout patriote véridique et impartial ayant une parfaite connaissance de tout ce qui se fait et de raisons pour lesquelles on agit, comme on fait, il ne pourra m'accuser si je refuse cet emploi. Aussi donc comme jusqu' à présent j'ai souffert l'injustice, j'aurai aussi patience pour l'avenir jusqu' à ce que les livres s'ouvrirent et les actions de chacun se veront (sic). Et comme j'entends que toutes les dernières dispositions sont approuvées par Son Altesse le Prince Bagration, je ne manquerai de lui faire parvenir ma justification, me rapportant à son jugement comme à

celui d'un juge incorruptible. Je suis bien persuadé qu'en s'informant de tout ce qui se passe ici, il me rendra la justice qui m'est due.

1810 Février 12.

Signé *Loupoul Balche*.

În Septembrie 1811, Crasno Milașevici (1) găsi cu cale să poruncească Divanului Moldovei, prin predlojenia din 5 ale acelei luni, No. 4.429, ca pe viitor să dea din Casa Răsurilor, *Pravitelului* cancelariei Președintelui, *Coleghie asesor* și cavaler Somov, și Secretarului său *Titularnoi Sovietnic* și cavaler Samoilenko, câte 20 galbeni pe lună, banii mesei, acei cinovnici neputându-se îndestula cu leafa. Această alocație avea să le fie ținută în samă dela 1 August 1810, când fusese rânduiți în slujbă.

Pe urmă mai beneficiară de o măsură la fel, pe rând: Cornetul Alexie Somov (10 galbeni), *Coleghie asesor* Iușcovski (20 galbeni) și *Titularnoi Sovietnic* Ignatiev (5 galbeni).

Bine înțeles că Divanul se grăbi să aducă la îndeplinire ordinele Președintelui.

Următoarele acte, deși nu se află în *Arhiva Senatorilor* și sunt posterioare luării Basarabiei, cred totuș că vor fi cetite cu interes, fiind oarecum în legătură cu științele adunate mai sus.

Cel dintâiu este prima tabelă recapitulativă (2) a populațiunii Basarabiei pe ținuturi, făcută la 1817 din ordinul guvernului, de către ispravnicii români ai acelor ținuturi (3) secondati de câte un ofițer rus.

Numărul total al capilor de familie din cele opt ținuturi ale Basarabiei eră deci, după datele culese de ispravnici, de 92.946. Îmulțindu-l, spre a obține numărul aproximativ al sufletelor, prin 5, obținem cifra de 464.730, la care mai trebuie adaos numărul membrilor tagmei boierești, precum și al țiganilor, cari nu figurează în datele de mai sus.

(1) Dosar No. 3112.

(2) Publicată de I. N. Halippa în Труды, III, p. 230.

(3) Iată numele lor:

- Hotin: Ispravnic Iancu Vasiliu și Sameș Iordache Dimitriu.
 Soroca: Ispravnic Sulgerul Iordache Gafencu și Sameș Medelnicierul Ion Străzescul.
 Iași: Ispravnic Sulgerul Gheorghe Ciuhureanu și Sameș Medelnicierul Enache Cristian.
 Orhei: Ispravnic (Serdar de Orhei) Comisul Zamfirache și Sameș Isaia.
 Bender: Ispravnic Neculai Salla și Sameș Biberă.
 Codru: Ispravnic Sulgerul Iordache Salla și Sameș Fotache Peristeri.
 Ismail: Ispravnic Stamatie și Sameș Emanoil Donici.
 Greceni: Ispravnic Sulgerul Iordache Teodor și Sameș Fotache Peristeri.
 Precum se vede, acei ispravnici purtau încă titlurile lor moldovenesti.

Tabela tuturor așăzărilor din cele opt ținuturi ale Basarabiei, după datele anului 1817.

Numele Ținuturilor	Numărul satelor	TAGMA BISERICEAȘCA						MAZĂLI		Rupe de Visterie și Trepic		TĂRGOVEȚI						B I R N I C I				PESTE TOT						
		Preoți	Văduvelelor	Diaconi	Văduvelelor	Dascăli	Văduvelelor	Palamari	Văduvelelor	Gospodari	Văduve	Gospodari	Văduve	Burlaci	Crestimi	Evrei	Gospodari	Văduve	Burlaci	Scutelnici, Vornici, etc.	Gospodari	Bărbățești	Gospodari	Femeiești				
Hotinul . . .	174	240	46	2	201	7	155	2	76	6	10	1	—	36	1	11	978	—	15.655	1.763	2.878	612	20.854	1.825				
Soroca . . .	187	256	26	43	3	174	2	131	169	25	99	5	21	69	—	—	790	33	10.387	759	2.592	—	14.740	853				
Iași (1) . . .	169	180	28	36	—	112	—	101	446	18	72	1	—	84	—	—	395	—	8.673	223	827	—	10.926	270				
Orheiul . . .	311	462	18	109	9	326	—	289	1.284	102	434	28	196	—	—	—	111	—	18.616	1.118	2.364	380	24.556	1.366				
Benderul (2). . .	54	56	5	8	—	43	—	37	120	1	6	—	—	—	—	—	—	—	3.423	130	1.059	—	4.907	137				
Codrul (3) . . .	55	88	9	14	2	40	1	48	40	6	7	—	—	—	—	—	—	—	4.797	238	628	—	5.555	252				
Ismailul (4). . .	50	30	3	1	—	29	—	20	73	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3.302	181	810	—	4.268	213				
Greenii . . .	40	32	2	4	1	16	2	17	3	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1.871	99	158	—	2.118	106				
Total . . .	1.040	1.344	137	217	15	941	12	798	6	2.211	159	682	35	217	13	189	1	11	2.274	33	19	66	724	4.511	11.316	992	87.924	5.022

1) Cuprinde părțile ținutului Iași aflate la 1812 în stânga Prutului.

2) Cuprinde și Achermannul.

3) Cuprinde și fostul ținut al Hotârniceilor.

4) Cuprinde și Chilia.

Această cifră este cu bună samă mai de grabă sub decât peste adevăr, căci recensământul neputând să fie făcut decât în chip cu desăvârşire primitiv, numărul celor omişi a trebuit să fie relativ însemnat. Cred deci că se poate socoti la jumătate de milion populaţia Basarabiei în momentul deslipirii ei de Moldova.

Din *Condica Liuzilor* (1) dela 1803 rezultă că populaţia Moldovei din dreapta Prutului, în acel an, eră de 104.476 capi de familie creştini şi aproximativ 3.000 capi de familie evrei (2). Immulţind cifra totală de 107.476 prin 5 obţinem 538.380 ca număr total al sufletelor. La acest total trebuie adauşi membrii claselor privilegiate cari nu plăteau bir, ţiganii şi nevolnicii, astfel că populaţiunea totală a Moldovei de astăzi, la 1803, se poate evalua la aproximativ 600.000 suflete (3), cari probabil că, din cauza boalelor şi a mizeriei rezultând din ocupaţia dela 1806 la 1812, au sporit prea puţin în acest interval.

Populaţiunea Basarabiei la 1902 eră de 2.143.300 suflete (4).

În anul 1899 populaţia Moldovei eră, după rezultatele recensământului general, de 1.832.106 suflete. Ținând seamă de sporul firesc, această populaţie de abiă ajunsese în anul 1902 la 1.900.000; deci Moldova, care la 1812 eră mai puţin populată decât Basarabia, aveă după 87 ani 243.000 locuitori mai puţin decât aveă acuma partea deslipită de ea. Sporul care în Basarabia a fost de 320% a fost în Moldova numai de 216%.

Deosebirea se datoreşte mai cu seamă următorilor factori:

1) Traiului neasemănat mai bun al ţăranului basarabean care dispune de mult mai mult pământ şi plăteşte biruri fără asemănare mai mici decât cel din Moldova.

2) Emigrării considerabile din Moldova în Țara-Românească în urma desăvârşirii Unirii şi a stabilirii centrului politic şi economic al amânduror ţerilor în Bucureşti;

3) Imigrării foarte considerabile, puternic încurajată de Guvernul rusesc, ale unor elemente diverse: Ruşi, Nemţi şi Bulgari, cari s'au aşezat în cursul veacului trecut în partea de Sud a Basarabiei.

Evreii au sporit în Basarabia dela aproximativ 12.000 de suflete în 1817 la 247.000 de suflete în 1902. Este acelaş spor ca şi în Moldova, dacă ţinem seamă că peste 60.000 de Evrei de acolo au emigrat de peste Milcov în Țara-Românească.

(1) Uricar, vol. VII şi VIII.

(2) Vezi a mea *La Romanie et les Juifs*, p. 5.

(3) Ibid, p. 6.

(4) Бессарабия, издание Газеты Бессарабецъ, 1903, p. 41.

Iată acuma textul român al *ucazului* prin care Impăratul Alexandru I dispuse instituirea unei deosebite *prăznuiri* în ziua de 25 Decemvrie a fiecărui an, pentru a sărbători mântuirea Rusiei de năvălirea lui Napoleon și încheierea păcii dela 1814, copiat de mine după o foaie volantă făcând parte din dosarul bisericii dela Cobâlnea (ținutul Sorocăi).

Ucazul către sinod din 30 August 1814.

«Năpădirea asupra Rossii a strașnicului celui cu rele scopuri și cumplit vrășmaș, agiutate fiind mai de toată cea biruită de dânsul Europa, și năvălirea lui în hotarele Imperiului Nostru s'a întâmplat în Iunie 12 zile, la anul 1812. Dela această zi în șase luni, adică tot într'acel an până la 25 de zile a lui Dechemvrie, precum pentru aceea în manifestul nostru s'au făcut înștiințare, care întru această Prăznuitoare zi a Nașterii lui Hristos s'au dat, n'au rămas nici un vrășmaș înarmat în pământul nostru. După această însemnată și slăvită în lume întâmplare, marea pildă și cele purtătoare de biruință armele noastre, care s'au purtat din țară în țară, au ridicat și au îmbărbătat Duhul altor noroade, și după măsura apropierii Noastre către dânșii, i-au prefăcut din plecați cu sila către partea protivnică, userdnici aliați de bună voie și împreună lucrători, până când după multe vărsătoare de sânge răsboaie și câștigate biruințe, puterea și stăpânirea celui ce îngrozia că va fi stăpân peste toate Impărățiile pământestești, cu oborîrea lui s'au sfârmat, și după pierderea puterilor lui, chiar în Parij, cu înălțarea la scaun a celui legiuit Craiu franțuzesc, la Maiu 18 zile, în anul 1814, s'au întărit și s'au alcătuit cea de obște pace. O deosebită întâmplare atât pentru izbăvirea Rossii, câtă și spre mântuirea a toatei Europii, carea cu bunătatea și cu milostivirea Pronii s'au săvârșit, pune asupra Noastră Sfântă datorie, ca așezând în toată lățimea stăpânirii noastre o deobște Prăznuire și mulțămire Mântuitorului Dumnezeu, să lăsem pomenire pentru aceasta vremilor viitoare din neam în neam. Drept aceia chemând spre această pre toată biserica pravoslavnică, așăzăm și hotărîm aceste următoare așezări :

1. La Dechemvrie în 25 zile a Nașterii lui Hristos, să fie de acum și ziua de mulțămitoare prăznuire, numindu-se în tabla bisericească așa: Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos și pomenirea izbăvirii bisericii și a stăpânirii Rossii de năvălirea Gallilor și cu dânșii de douăzeci de neamuri.

2. După săvârșirea slujbei cea obicinuită într'această zi să se aducă osebită mulțămitoare rugăciune cu ingenuncherea la cetirea molitvii cei așezată pentru această întâmplare.

3. In toată ziua această să se tragă clopotele.

Prea Sfântul Sinod nu va lipsi a face pentru aceasta cea căzută din partea sa orânduială.

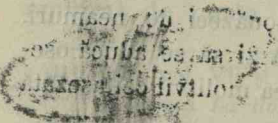
In Sanct-Petersburg, Aprilie în 30 de zile, în anul 1814.

Cel adevărat s'au iscălit cu Insuș a IMPĂRĂTEȘTEI SALE MĂRIRI Mână așa: **Alexandru.**

Moldovenește s'au tălmăcit și s'au tipărit în Eparhicească tipografie a Basarabiei, în Chișinău, la anul 1814.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
I. Despre ocârmuirea Moldovei dela 1808 la 1812	1
II. Amănunte inedite in legătură cu întâmplările din Moldova între 1808 și 1812	30
III. Amănunte generale relative la ocârmuirea Moldovei între 1808 și 1812	39
IV. Amănunte economice și financiare asupra Moldovei dela 1808—1812	64
V. Câteva afaceri judiciare din anii 1808—1812	85
VI. Amănunte in privința alcătuirii hătmăniei	94
VII. Despre misiunea lui Iordache Catargiu la Paris și arestarea lui de către Ruși	104
VIII. Relațiunile cîrmuirii Moldovei cu consulii Franței și ai Austriei dela 1808 la 1812.	110
IX. Rușii supun pe egumenii mănăstirilor inchinate autorității și controlului Mi- tropolitului Gavriil	123
X. Câteva însemnări culturale	132
XI. Diverse	135

